„Jur că îmi voi face întotdeauna datoria cu cinste și devotament pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România!“

magazin istoric

ANUL IX Nr. 4 (97) APRILIE 1975

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 4 (97)
aprilie 1975

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① **Trăiască preşedintele republicii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu!** — aceasta a fost urarea cu care întreaga naţiune socialistă română a salutat realegerea celui mai iubit fiu al poporului în înalta funcţie de şef al statului. **(Preşedintele Nicolae Ceauşescu—alesul întregii naţiuni,** p.2)

② **Unirea Principatelor.** Alegorie de Theodor Aman, aflată la Muzeul Unirii din Iaşi.

③ **Omagiu eroilor.** Pictură de Sever Frenţiu **(Cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul“,** p. 26)

④ Iaşul la mijlocul secolului trecut, aşa cum l-a văzut Ludovic Stawski. Pictură aflată în colecţia Muzeului de Artă din Iaşi **(„Un oarecine care se numeşte ţeară“,** p. 33)

SUMAR

PREŞEDINTELE NICOLAE CEAUŞESCU — ALESUL ÎNTREGII NAŢIUNI .. 2

„Alexandru vodă cel bătrîn şi bun...“: ŞT. ŞTEFĂNESCU 4
Aurelian — împăratul cu mîna pe spadă: RADU VULPE 7
Voinţa de neînfrînt a clasei muncitoare. „Domnia poporului prin popor“:
V. PETRIŞOR 14
Berlin, 1 Mai 1945. Generalul Krebs încearcă să cîştige timp: V.I. CIUIKOV 15
Bombe asupra Berlinului: ANATOLI BARANOV 19
Cum am scris cartea Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu**:**
ANDREAS HILLGRUBER 21
Cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul“ în războiul antihitlerist: L. LOGHIN 26
Acasă la istoricii francezi: CRISTIAN POPIŞTEANU 29
O sabie japoneză pentru vitejii de la Mărăşeşti: IOANA URSU 31
Unirea — în dezbaterea Adunărilor ad-hoc: N. COPOIU 33
Apusul unei prietenii. Maiorescu — Carp: Z. ORNEA 38
Microcongres de studii sud-est europene la Magazin istoric 44
Portrete politice din anii interbelici. Nicolae Lupu, Grigore Filipescu, Grigore Iunian:
CONSTANTIN XENI 47
Un principe moldovean la curtea regelui Iacob I Stuart: PAUL CERNOVODEANU .. 50
Byron la Missolonghi: VICTOR IONESCU, SERGIU IOSIPESCU 56

● **Cărţi sosite la redacţie** ... 37 ● **Zîmbete din cronici** ... 55 ● **Poşta Magazin istoric** ... 61

PREȘEDINTELE NICOLAE CEAUȘESCU — ALESUL ÎNTREGII NAȚIUNI

În rîndul marilor ctitori ai României, al acelor înțelepți și curajoși conducători care și-au legat viața și munca de realizarea celor mai înalte idealuri ale poporului nostru, istoria — pe temeiul incontestabilelor ei criterii — situează la loc de frunte numele tovarășului Nicolae Ceaușescu. În noua cronică a țării, numele său se asociază în chip organic și firesc cu numele României socialiste, al partidului și poporului în fruntea cărora se află. El se identifică cu tot ceea ce este puternic și înălțător în munca și viața noastră, în activitatea și viața partidului și a statului. Faptele sale și alesele sale însușiri de conducător dau deplin temei țării să vadă în tovarășul Nicolae Ceaușescu pe omul care întruchipează cele mai înalte calități ale poporului român, un impresionant exemplu de spirit revoluționar, clarvăzător, de militant internaționalist înflăcărat și dîrz, care de peste patru decenii nu cunoaște alt ideal mai înălțător decît slujirea devotată a intereselor patriei și partidului, ale revoluției socialiste, ale păcii, progresului și prieteniei între popoare.

Realegîndu-l pe acest vrednic și iubit fiu al poporului în înalta funcție de președinte al Republicii, Marea Adunare Națională, prin votul său unanim din 17 martie 1975, a răspuns în acest fel unei cerințe istorice și a dat expresie voinței și sentimentelor întregului partid și întregului popor, clar afirmate de Plenara comună a Comitetului Central al partidului și Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste, în urma rezultatului alegerilor de la 9 martie 1975. Istoria a înregistrat astfel încă unul din acele înălțătoare și memorabile momente ce reprezintă o indestructibilă garanție a continuității, a mersului mereu înainte, victorios, al Republicii noastre pe calea civilizației socialiste și comuniste, a creșterii contribuției României la crearea unei lumi mai bune și mai drepte.

Definindu-și gîndurile sale în această perspectivă, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea, în cuvîntarea rostită la ședința solemnă a reînvestiturii sale: **„Vă asigur, dragi tovarăși, pe dumneavoastră, aleșii națiunii în forumul suprem al țării, întregul partid și popor, că voi face totul pentru a-mi îndeplini în cele mai bune condiții misiunea de mare răspundere încredințată, că nu voi precupeți nici un efort în activitatea de unire a energiilor întregii noastre națiuni în vederea înfăptuirii hotărîrilor istorice ale Congresului al XI-lea".**

Sînt gînduri ce dezvăluie o neclintită convingere în viitorul de aur al patriei și care, adăugate jurămîntului înscris în Constituție și rostit de președinte la realegerea sa în cea mai înaltă funcție în stat, exprimă continuarea statornică a unui efort de o viață închinată cu pasiune și putere de muncă impresionantă, cu devotament nemărginit, celor mai înalte idealuri ale poporului și țării. Exemplara și prodigioasa activitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu, dăruirea și convingerea sa neclintită în prosperitatea neîntreruptă a României, modul strălucit în care și-a exercitat funcția de președinte al statului, dau o înaltă și fierbinte expresie ideilor acestui solemn legămînt:

„Jur să slujesc cu credință patria, să acționez cu fermitate pentru apărarea independenței, suveranității și integrității țării, pentru bunăstarea și fericirea întregului popor, pentru edificarea socialismului și comunismului în Republica Socialistă România!

Jur să respect și să apăr Constituția și legile țării, să fac totul pentru aplicarea consecventă a principiilor democrației socialiste, pentru afirmarea în viața societății a normelor eticii și echității socialiste!

Jur să promovez neabătut politica externă de prietenie și alianță cu toate țările socialiste, de colaborare cu toate națiunile lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe baza deplinei egalități în drepturi, de solidaritate cu forțele revoluționare, progresiste de pretutindeni, de pace și prietenie între popoare!

Jur că îmi voi face întotdeauna datoria cu cinste și devotament pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România!"

Atunci cînd aniversa 55 ani de la naștere și 40 ani de activitate revoluționară, tovarășul Nicolae Ceaușescu, evocînd istoricul act al Unirii de la 1859, cînd au fost puse bazele statului național unitar român, spunea: **„Vă amintiți cuvintele rostite atunci de Kogălniceanu adresîndu-se lui Cuza, îndemnul de a face totul pentru a fi drept, pentru a sluji poporul. Aceasta trebuie să călăuzească și pe comuniști, pe toți cei care, într-un fel sau altul, sînt chemați să contribuie la conducerea națiunii noastre".**

În acești ani, în care poporul român se află angajat în cea mai de seamă creație din istoria sa — societatea socialistă multilateral dezvoltată — nimeni n-a îmbogățit și n-a ilustrat mai bine decît primul nostru președinte, însuflețitorul îndemn al strălucitilor noștri înaintași. Nimeni n-a depus mai multă energie decît el pentru a-și sluji cu dreptate poporul, nimeni n-a acționat cu mai multă fermitate pentru apărarea independenței, suveranității și integrității țării, nimeni n-a militat mai hotărît pentru respectarea și apărarea Constituției și a legilor țării, nimeni n-a făcut mai mult pentru aplicarea consecventă a principiilor democrației socialiste, pentru afirmarea cu tărie în viața societății a normelor eticii și echității socialiste, nimeni mai mult ca tovarășul Nicolae Ceaușescu n-a fost mai aproape de mase pentru a-și face întotdeauna datoria cu cinste și devotament, întru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România.

Memorabilul moment al noii învestiri în înalta funcție de Președinte al Republicii a avut loc în preajma împlinirii a zece ani de cînd tovarășul Nicolae Ceaușescu se află in fruntea partidului, care conduce întreaga viață a poporului și a statului nostru socialist. Este deceniul cel mai fertil, cel mai bogat în împliniri din întreaga istorie a României, deceniul marilor congrese novatoare ale partidului — IX, X și XI — momente de covîrșitoare însemnătate pentru accelerarea progresului țării și prefigurarea viitorului ei comunist. Un puternic spirit creator, un nou suflu a caracterizat în toată această perioadă munca și lupta poporului, dinamizînd masele, amplificîndu-le energiile și concentrîndu-le spre realizarea marilor țeluri atît de clar și precis exprimate în documentele partidului. România a cunoscut în acest timp un impresionant ritm de dezvoltare în economie, în viața socială și culturală, rod al muncii însuflețite a poporului și al unei gîndiri politice revoluționare, al unei înțelegeri creatoare a proceselor sociale, a devenirii istorice. O gîndire, o politică, o realitate care poartă amprenta definitorie a personalității tovarășului Nicolae Ceaușescu, a clarviziunii și a cutezanței sale revoluționare, a dinamismului și spiritului științific înnoitor cu care a determinat creșterea rolului conducător al partidului în viața societății, a abordat și abordează marile probleme ale patriei, a acționat și acționează pentru accelerarea ritmului istoriei, al activității de făurire a civilizației socialiste pe pămîntul străbun.

Prin întreaga sa activitate în elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a cîștigat întreaga prețuire și stimă nu numai în rîndurile poporului român, dar și în lumea întreagă. Prodigioasa activitate pe care a desfășurat-o pe planul relațiilor externe, promovînd cu consecvență politica de alianță, prietenie și colaborare multilaterală cu toate statele socialiste, de solidaritate și relații strînse, pe multiple planuri cu noile state independente, de largă cooperare cu toate țările lumii, pentru cauza păcii și securității internaționale, pentru afirmarea și consfințirea dreptului sacru al tuturor popoarelor de a fi stăpîne ale propriilor destine, pentru edificarea unei noi ordini economice și politice, a sporit considerabil în întreaga lume autoritatea României și prestigiul președintelui nostru, ca eminentă personalitate a epocii contemporane.

Prin realegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea statului român socialist, Marea Adunare Națională a validat voința întregii națiuni, credința fermă că, avînd în fruntea partidului și a statului pe omul care și-a identificat întreaga viață cu slujirea neabătută a clasei muncitoare, a intereselor și a aspirațiilor poporului, pe omul care întruchipează atît de strălucit trăsăturile și virtuțile poporului nostru, vom făuri neabătut istoria noastră socialistă și comunistă, mărețele obiective care prefigurează societatea românească, dinamică și luminoasă, în următorul pătrar de veac.

Vom traversa în anii acestui pătrar, începînd cu cincinalul 1976-1980, o nouă perioadă de o mare însemnătate istorică pentru dezvoltarea economico-socială a țării, pentru apropierea și situarea României la nivelul țărilor avansate din punct de vedere economic. Cu spiritul deschis care-l caracterizează în orice împrejurare, președintele Nicolae Ceaușescu spunea în fața aleșilor națiunii noastre socialiste în actuala legislatură: **„putem prevedea că următorii cinci ani vor cere eforturi susținute din partea întregului popor pentru înfăptuirea cu succes a programului de dezvoltare economico-socială a țării și pentru participarea tot mai activă a României la soluționarea problemelor complexe ale vieții internaționale".**

Apreciind premisele istorice care ne permit să fim neclintiți în convingerea că, realizînd cu succes obiectivele Congresului XI, asigurăm țării noastre un nivel de dezvoltare materială și spirituală tot mai ridicat, un loc tot mai demn în marea familie a națiunilor socialiste, a tuturor națiunilor lumii, șeful statului spunea: **„Avem un popor minunat, hotărît să-și făurească o viață demnă, liberă, fericită, prin munca sa plină de abnegație. Avem o călăuză încercată, care în decursul deceniilor, îndeosebi în anii construcției socialiste, și-a îndeplinit cu cinste misiunea de forță politică conducătoare a societății—Partidul Comunist Român. Partidul nostru a dovedit prin întreaga sa istorie și activitate revoluționară că nu are nimic mai presus decît interesele și bunăstarea națiunii noastre socialiste, slujirea cauzei socialismului, comunismului și păcii. Calea spre minunatele piscuri ale viitorului este luminată de măreața concepție despre lume și viață a proletariatului — materialismul dialectic și istoric — de Programul partidului, care constituie expresia științifică a marxism-leninismului creator în România".**

Iată tăria de granit pe care se înalță și se va înălța edificiul societății socialiste multilateral dezvoltate, iată îndemnul spre fapte pe măsura măreței istorii milenare a poporului român, iată voința de a lăsa urmașilor noștri și urmașilor urmașilor noștri o țară la înălțimea luptelor sale pentru fericire și libertate.

„ALEXANDRU VODĂ CEL BĂTRÎN ŞI BUN...“

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

După zbuciumatele domnii de început ale Moldovei[1], tronul ţării avea să fie ocupat, în 1400, de Alexandru I, cel căruia posteritatea avea să-i spună, pentru faptele lui, „cel Mare şi Bun“. Domnia sa de lungă durată (32 ani) a constituit o perioadă de prosperitate economică, de organizare şi consolidare a statului moldovean şi de creştere a rolului său pe plan politic internaţional.

Abilitate diplomatică

Chiar din primii ani ai domniei, Alexandru cel Bun a înţeles că interesele ţării sale îl obligau să adopte o politică de apropiere de Polonia. Era puternică tradiţia creată în această direcţie, prea strînse legăturile economice dintre cele două ţări ca Moldova să nu continue alianţa cu vecina sa. În actul de omagiu din 1402 către Vladislav Jagello, regele Poloniei, Alexandru cel Bun evoca bunele relaţii moldo-polone din vremea predecesorilor săi, Petru I şi Roman I, relaţii pe care el înţelegea să le dezvolte, asigurînd coroana Poloniei că îi va fi aliat fidel. În virtutea acestei alianţe, începînd din 1406, oştile moldoveneşti, alături de cele polone şi lituaniene, au luat parte, în mai multe rînduri, la luptele împotriva cavalerilor teutoni. Deşi reduse ca număr, detaşamentele moldoveneşti, formate mai ales din arcaşi, s-au acoperit de glorie în aceste lupte. În anul 1410 moldovenii au participat la marea încleştare de la Grünwald, încununată cu o răsunătoare victorie a oştilor aliate. Prin această biruinţă se punea capăt forţei ofensive a Ordinului teutonic.

Izvoarele menţionează participarea şi în anii următori (1411, 1412, 1414) a oştilor lui Alexandru cel Bun, alături de cele polono-lituaniene, la luptele împotriva teutonilor spri-

maniei). Astfel, situația Moldovei a început să fie primejduită, Polonia manifestînd tendințe concesive în favoarea regelui maghiar, care continua să aibă pretenții asupra Moldovei. Potrivit prevederilor tratativelor polono-maghiare, desfășurate în cursul anului 1412 la Lublau și Buda, regele maghiar, deși a recunoscut suzeranitatea Poloniei asupra Moldovei, a obținut din partea lui Vladislav Jagello ca statul românesc de la est de Carpați să fie obligat să ajute regatul maghiar cu oștile sale în eventualitatea unui conflict cu turcii. Dacă Alexandru cel Bun nu ar fi respectat obligațiile ce i se impuneau, țara sa urma să fie împărțită între cei doi monarhi în zone teritoriale echivalente.

Nu se știe dacă domnul Moldovei a cunoscut aceste prevederi. Sigur este, însă, că prin tactul lui politic a știut să evite aplicarea lor, să dejoace planurile lui Sigismund, care, și mai tîrziu, la Congresul de la Luck (1429), în Volynia, a încercat, zadarnic însă, să obțină punerea în aplicare a prevederilor de la Lublau.

Alexandru cel Bun a fost preocupat, mai ales după moartea lui Mircea cel Bătrîn (1418), de apărarea graniței de sud, amenințată de otomani. În 1420, aceștia au năvălit și au prădat sudul Moldovei. Stăpînitor al cetăților portuare Chilia și Cetatea Albă, pe care le-a fortificat, voievodul moldovean a intrat în Muntenia — slăbită acum de luptele între facțiunile boierești care o împiedicau să mai aibă rolul jucat în vremea lui Mircea cel Bătrîn — și a impus domni favorabili lui pe tronul țării surori; este cazul lui Aldea, care și-a luat numele după cel al protectorului său, devenind Alexandru-Aldea. Astfel, prin actele sale, Alexandru cel Bun, a inițiat o politică ce va fi urmată de toți marii domni ai Moldovei, aceea de a-și asigura în Muntenia domni aliați, devotați în lupta împotriva Imperiului otoman. Se urmărea, astfel, ca provincia românească de la sud de Carpați, atît de importantă prin poziția ei strategică, să nu cadă în mîna turcilor, ci să rămînă în continuare ca o pavăză pentru Moldova.

O perioadă de înflorire

Politica dusă de Alexandru cel Bun a permis Moldovei nu numai menținerea ființei sta-

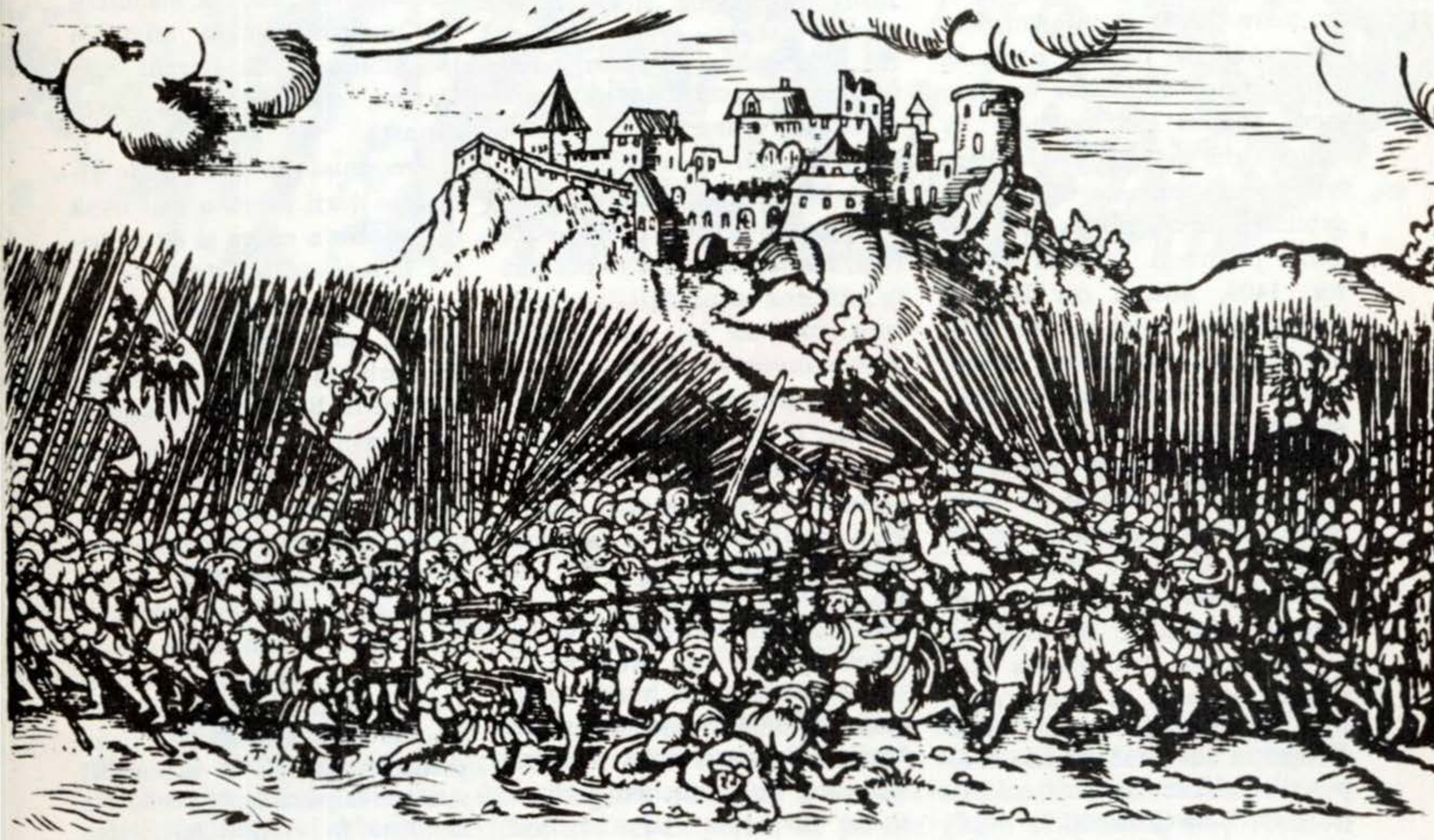

Marea încleștare de la Grünwald. Gravură din sec. XVI

tale, dar și remarcabile înfăptuiri în domeniul economic și în direcția asigurării ordinii de stat, atît de necesară prosperității generale a țării.

Ca urmare a strînselor legături politice care s-au stabilit între Moldova și Polonia, și — prin intermediul Moldovei — între Muntenia și Polonia, s-au lărgit și legăturile economi-

ce, s-a dezvoltat activitatea negustorilor din regatul polono-lituanian în cele două ţări româneşti. Au început să fie tot mai frecvent menţionaţi în izvoarele vremii şi negustori români, participanţi la viaţa comercială a marilor oraşe din Polonia: Liov, Cracovia şi altele. În 1408, Alexandru cel Bun a acordat un privilegiu de comerţ liovenilor, în care se indicau, alături de mărfurile desfăcute sau tranzitate de lioveni în sau prin Moldova, articolele de export ale Moldovei, precizîndu-se taxele de vamă. Se desfăceau în afara graniţelor ţării un mare număr de vite cornute, cai, porci, oi, piei de animale. Actul este edificator pentru locul ocupat de Moldova în schimburile internaţionale, pentru larga ei reţea de tîrguri ce-i subliniau forţa vitală şi-i asigurau progresul. În anul următor, 1409, Mircea cel Bătrîn, domnul Munteniei, a dat şi el un privilegiu de comerţ negustorilor din Polonia şi Lituania, stabilind taxele vamale la care erau impuşi pentru mărfurile aduse în Muntenia şi de unde puteau să cumpere orice fel de mărfuri, „afară de argint".

După modelul lui Mircea cel Bătrîn, sprijinitor de altfel al lui Alexandru în ocuparea scaunului domnesc şi rămas aliat fidel al acestuia, domnul moldovean a luat măsuri de mai bună conducere a ţării, căreia progresele înregistrate în organizarea ei administrativ-politică i-au consolidat tăria internă şi, odată cu aceasta, poziţia în relaţiile internaţionale ale vremii; a fost înmulţit numărul dregătorilor, fixîndu-li-se mai limpede atribuţiile. Sînt amintiţi în izvoare, ca dregători, vornicul de Suceava, starostele, vistierul, paharnicul, postelnicul, logofătul, clucerul. Au crescut ordinea şi siguranţa pentru desfăşurarea activităţilor ce contribuiau la prosperitatea ţării. Circulaţia umană şi odată cu ea cea de bunuri materiale şi spirituale, a fost încurajată şi dezvoltarea ei a ridicat Moldova. Domnul a reuşit să pună capăt conflictului dintre Biserica Moldovei şi Patriarhia din Constantinopol, aceasta recunoscînd în fruntea ierarhiei bisericeşti din Moldova pe mitropolitul Iosif. „Mitropolia Moldovei îşi capătă astfel — arăta profesorul Al. Elian — un statut, conferit de unica sursă de legitimare în ordinea ecleziastică — Marea Biserică din Constantinopol". Preţuind sprijinul pe care-l avea în acţiunile lui din partea bisericii, instituţie cu rol important în întărirea autorităţii domneşti, învăluită de ea „cu aureola graţiei divine" — după expresia lui Fr. Engels — domnul moldovean a acordat o mare atenţie organizării acesteia şi înzestrării ei cu însemnate danii. El a manifestat, ca şi predecesorii săi, un larg spirit de toleranţă; a protejat nu numai biserica ortodoxă, dar şi pe cea catolică şi pe cea armeană, a tolerat propaganda husită luînd sub protecţia sa pe refugiaţii husiţi. Reprezentanţii bisericii Moldovei au participat — după unele izvoare — la Conciliul de la Constanţa (Elveţia) din 1415, pledînd, fără succes de altfel, pentru unirea celor două biserici, ortodoxă şi catolică.

Cultura, sub forma ei religioasă, a cunoscut sub Alexandru cel Bun o perioadă de înflorire, radiind în toată lumea ortodoxă. Arhitectura, pictura, arta broderiei ca şi cea a caligrafiei s-au dezvoltat în direcţia definirii unui **stil moldovenesc,** care se va desăvîrşi în timpul domniei lui Ştefan cel Mare. Din salba de mănăstiri, înălţate de domnul moldovean sau care au cunoscut ajutorul înţeleptului domnitor, cea de la Neamţ a deţinut principalul loc în afirmarea de autentice talente. Aci s-a scris, în 1429, de către caligraful artist Gavril Uric, din porunca lui Alexandru cel Bun şi a soţiei sale, Marina, manuscrisul unei **Evanghelii,** aflat azi la Biblioteca Bodleyană din Oxford, adevărată capodoperă de artă.

Preocupat deopotrivă de ridicarea ţării printr-o mai bună organizare a ei, ca şi de întărirea independenţei Moldovei pe plan internaţional, luîndu-şi ca model, sub aspectul fastului de curte şi a vieţii culturale, strălucirea bizantină, Alexandru cel Bun a rămas în conştiinţa posterităţii ca un adevărat ctitor de ţară, cel în vremea căruia Moldova a receptat puternic influenţa bizantină. Iconografia de după el l-a prezentat, de altfel, cu insemnele specifice puterii imperiale bizantine.

Cu tact şi iscusinţă, Alexandru cel Bun a desăvîrşit opera predecesorilor lui şi a pregătit strălucirea pe care o va cunoaşte Moldova în vremea lui Ştefan cel Mare; Alexandru a fost — după expresia savantului domnitor D. Cantemir — „acela care cel dintîi a făcut cunoscut străinilor numele, pînă atunci puţin ştiut, al moldovenilor..."

În curînd,

primul concurs MAGAZIN ISTORIC, ediţia 1975.

AURELIAN
ÎMPĂRATUL CU MÎNA PE SPADĂ

RADU VULPE
Membru al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice

Se împlinesc 1700 ani de la părăsirea Daciei Traiane de către Aurelian. Acest moment de cumpănă de la începutul istoriei neamului nostru ne evocă o vreme de cumplită criză a Imperiului roman, dar şi figura energică a împăratului care, prin extraordinara sa destoinicie, a izbutit să ridice atunci imperiul de pe marginea prăpastiei, să-i restabilească unitatea şi forţa, să-i remedieze suferinţele şi să-i întărească frontierele, deşi cu sacrificarea dureroasă, dar inevitabilă, a Daciei. Aurelian (270-275) rămîne în istorie una din cele mai mari personalităţi ale Imperiului roman, pentru toate faptele sale, inclusiv pentru curajul de a fi renunţat, atunci cînd a fost imperios necesar s-o facă, la o provincie atît de romană.

„...frumos şi arătos prin ţinuta sa bărbătească"

Reprezentant al seriei de împăraţi-soldaţi iviţi din provinciile Illyricului, care, prin tenacitatea, valoarea şi vrednicia lor, au fost salvatorii lumii romane în perioadele critice ale secolelor III-IV e. n., **Lucius Domitius Aurelianus** — cum suna numele său întreg — s-a născut la 5 septembrie 214, în părţile de apus ale Moesiei. Era fiu al unui ţăran colon de pe moşia unui senator numit Aurelius; despre mama sa se spunea că ar fi fost slujitoarea unui cult al Soarelui, pe care el, ca împărat, îl va proclama religie oficială a întregului imperiu. În ce priveşte locul precis al naşterii lui Aurelian, nici în antichitate nu se ştia

prea mult. Biograful său din **Historia Augusta,** Flavius Vopiscus (sec. IV), a transmis diferite tradiții; după unele ar fi vorba de orașul Sirmium din răsăritul Pannoniei Inferioare, după altele de provincia Moesia sau, mai lămurit, din acea parte a Moesiei pe care, după părăsirea Daciei, Aurelian avea s-o transforme în Dacia Ripensis. Flavius Vopiscus nu se pronunță pentru nici una din ele, reflectînd că, în definitiv, „în cunoașterea marilor împărați ceea ce importă cel mai mult nu este să se știe unde s-au născut, ci cît și în ce fel au fost de folos statului". Și după alți autori, printre care și Eutropius, Aurelian ar fi văzut lumina zilei în viitoarea sa provincie Dacia Ripensis.

Ca mulți bărbați romani de obîrșie modestă, el și-a pus în valoare însușirile prin armată, în care a intrat devreme și, distingîndu-se printr-o forță fizică excepțională și printr-o inteligență foarte vioaie, a răzbătut pînă la cele mai înalte situații. Biograful său îl descrie astfel: „era frumos și arătos prin ținuta sa bărbătească, de o statură impunătoare, deosebit de viguros [...], căuta rar plăcerile și era de o severitate peste măsură, cu un deosebit simț al disciplinei, înclinat mereu să pună mîna pe spadă". Cu asemenea calități, s-a impus atenției împăraților și a urcat repede treptele ierarhiei militare, ajungînd, încă de pe vremea lui Gordian III (238-244), cînd nu avea încă 30 ani, comandantul unei cohorte auxiliare, în fruntea căreia, numai cu 300 ostași, i-a bătut pe sarmații iazygi (din Pusta Tisei), care invadaseră Illyricul. Mai tîrziu, sub împăratul Valerian (253-260), fiind trimis pe Rin, la Mogontiacum (Mainz), ca tribun de legiune, a obținut o frumoasă victorie împotriva populației germanice a francilor, care atacaseră Gallia. Izvoarele nu prea pomenesc despre faptele lui din vremea lui Gallienus (260-268), poate fiindcă nu se va fi avut prea bine cu acest împărat. Aurelian, devenit între timp comandantul unui corp de cavalerie pe frontiera Dunării, a luat parte la complotul generalilor care, răsculîndu-se împotriva lui Gallienus, l-au așezat la Mediolanum (Milano), în 268. Se pare chiar că moartea lui Gallienus cu acest prilej, ca și a pretendentului la tron Aureolus (un distins general de origine din Dacia), au fost opera trupelor lui Aurelian. În locul lui Gallienus, conspiratorii l-au ridicat la tron, în bună parte prin stăruința lui Aurelian, pe camaradul lor mai în vîrstă Claudius II (268-270), originar tot din Illyricum.

Evenimentul de la Mediolanum, cu aspecte atît de tragice, era ceva obișnuit în acea epocă de adîncă zguduire a temeliilor imperiului, numită de istorie „anarhia militară". Atacurile populațiilor de peste frontiere, mai ales la Rin, la Dunăre și în Orient, deveniseră atît de puternice și de pustiitoare, iar suferințele provinciilor atît de mari, încît armata, spre care se îndreptau toate nădejdile de salvare, ajunsese cel mai important, dar și cel mai abuziv dintre factorii de bază ai statului roman, aflîndu-se într-un perpetuu conflict cu autoritatea civilă de la Roma, reprezentată de Senat. Vechiul obicei al armatei de a se pronunța asupra numirii unui nou împărat prin aclamarea candidatului ales de Senat (titlul de **Imperator,** adică de „comandant atotporuncitor", reprezentînd tocmai efectul acestei aclamații), se transformase, în cursul sec. III e.n., într-un privilegiu exclusiv, consimțămîntul Senatului rămînînd o simplă formalitate, care adesea nici nu mai era solicitată. Cum trupele de pe frontiere, recrutate pe loc, deveniseră mai mult exponente ale provinciilor lor decît ale forței unitare a statului și cum presiunile dușmane se exercitau simultan și deopotrivă de insistent pe toate granițele, fiecare armată tindea să acapareze resursele întregului imperiu pentru nevoile speciale ale provinciei sale, căutînd să promoveze la conducerea supremă un reprezentant al său.

Existența simultană a mai multor împărați devenise un fenomen endemic. Era un război civil permanent, purtat atît între împărații proclamați de trupe și cei preferați de Senat, cît și între împărații ridicați în același timp pe frontiere diferite. Și mai grav era că persoanele alese de soldați, de obicei dintre cei mai buni generali, nu erau libere să primească ori să refuze primejdioasa cinste ce li se oferea, ci de obicei erau puse în tragica alternativă de a fi ucise pe loc dacă nu primeau, ori de a risca o moarte mai tîrzie în conflictele inevitabile pe care ascensiunea lor forțată le dezlănțuia. Durata domniei fiecăruia era foarte scurtă și rari au fost împărații de atunci care să fi sfîrșit altfel decît prin moarte violentă. Anarhia ținea de peste 30 ani și, agravată de invaziile de peste hotare, de molime, de foamete, de înapoiere economică, adusese o pauperizare generală, cu tot cortegiul de consecințe: înrăutățirea nivelului de trai, frămîntări sociale, decadență culturală, scăderea natalității.

Efectul unei victorii

Situația imperiului era disperată. Dezmembrarea sa începuse. Provinciile bogate din Orient fuseseră acaparate de regatul semitic al Palmyrei[1], care, condus de regina Zenobia în numele fiului său minor Vabalath, se comporta ca un stat independent. Provinciile occidentale Gallia, Britannia, Hispania se constituiseră, la rîndul lor, într-un imperiu separat, susținut de armata de la Rin, care proclamase împărat pe comandantul său Postumus. Gallienus nu mai domnea de fapt decît asupra părții de mijloc a imperiului, cuprinzînd Italia, Africa, Grecia și provinciile balcanice și danubiene. Dar chiar și în unele din aceste provincii, mai ales la Dunăre, era tot timpul silit să ducă lupte cu diferiți uzurpatori, susținuți de trupe. Unul dintre aceștia fusese Regalianus, originar din Dacia, un excelent general, care se mîndrea cu descendența sa din familia lui Decebal de odinioară. N-a domnit decît o lună; de teama represaliilor lui Gallienus, a fost asasinat de către aceleași trupe care îl proclamaseră.

---

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 4/1970.

Se simțea nevoia întăririi autorității imperiale, pentru readucerea armatei la disciplină. Nu se cunosc motivele complotului de la Mediolanum, dar, de data aceasta nemaifiind vorba de capriciile soldaților, ci de o înțelegere chibzuită a unui întreg stat major, e de presupus că se urmărea tocmai planul unor măsuri mai eficace decît cele realizate de Gallienus, în vederea redresării morale a armatei și a reunificării imperiului. Desemnarea pentru tron a unui militar de valoarea lui Claudius II corespundea unui asemenea scop. Dar domnia lui prea scurtă (268-270) avea să-l împiedice să ducă programul pînă la capăt; rămîne totuși un merit glorios victoria sa decisivă din 269 de la Naissus (Niș), prin care a pus capăt lungii serii de migrații gotice maritime, una din cele mai periculoase forme de invazii din timpul lui Gallienus.

Ajunși stăpîni pe regiunile sarmatice din nordul Pontului Euxin și punînd mîna pe un mare număr de nave, goții, conducînd o coaliție de diverse populații germanice și sarmate, săvîrșeau raiduri foarte dese de-a lungul țărmului dobrogean și trac, surprinzînd și prădînd orașele bogate și neapărate din Asia Mică și din Egeea, fără ca flota romană din Marea Neagră, încă slabă și nepregătită pentru invazii de acest fel, să li se poată opune cu izbîndă. Cu prilejul expediției gotice din 267 a fost distrusă și cetatea Histria[2]. Doi ani mai tîrziu, o expediție de proporții uriașe (numeroși războinici cu familiile lor, îmbarcați pe cel puțin 2 000 vase), a pornit de la limanul Nistrului pe lîngă coasta de vest într-o adevărată migrație, izbutind să străbată Strîmtorile și să debarce în Grecia. Cum între timp vasele lor au fost nimicite de flota romană din Mediterana, nu le-a rămas decît să urce pe uscat spre Dunăre, prin Macedonia. La Naissus, în Moesia Superioară, le-a ieșit în cale Claudius, numit de atunci **Gothicus,** care i-a zdrobit într-o mare bătălie. La acest rezultat, în mod hotărîtor a contribuit cavaleria dalmată comandată de Aurelian, care și-a asumat și misiunea de a urmări ultimele resturi ale năvălitorilor fugari, risipiți prin văile Balcanilor.

Aurelian tocmai sfîrșise cu bine această operație de curățire, cînd, în primăvara anului 270, împăratul Claudius Goticul, în vîrstă de 70 ani, a fost doborît de ciumă. Senatul se pripise să-l recunoască de împărat pe fratele defunctului, Quintillus, dar pe de altă parte armata de la Dunăre tocmai îl proclamase pe Aurelian. Cum și soldații lui Quintillus înclinau spre colaboratorul lui Claudius de la Naissus, el și-a pus capăt zilelor, în intenția de a evita un război civil. Acest nobil gest de sacrificiu arată cît de profundă devenise dorința de concordie și cît de necesară apărea restabilirea autorității imperiale printr-o personalitate de mare prestigiu. Victoria de la Naissus galvanizase inimile și deșteptase speranțele de îndreptare. Aurelian se va potrivi excelent acestor aspirații generale. În cei mai puțin de șase ani cît a purtat purpura imperială, s-a dovedit un războinic neobosit, străbătînd neîncetat toate drumurile impe-

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 2/1969.

Aici se înălța altădată capitala temerarului regat palmyrean

riului în lupte cu dușmanii din afară ori cu adversarii interni.

De la un hotar la altul al imperiului

Încă din primul an de domnie, a trebuit să ducă un război cu uniunea de triburi germanice a iuthungilor de la Rin, care chiar înainte de moartea lui Claudius pătrunseseră în Italia. Aurelian i-a bătut în Raetia, silindu-i să ceară pace. Pe urmă, s-a îndreptat împotriva vandalilor și sarmaților iazygi, care atacaseră Pannonia și i-a învins într-o grea bătălie. Cum între timp iuthungii reveniseră în Italia, el fu silit să le facă din nou față, însă lîngă Placentia (Piacenza) trupele sale au fost surprinse de „barbari" și măcelărite. Refăcîndu-și oastea, a izbutit pînă la urmă să-i gonească pe intruși. Apoi s-a întors imediat la Roma, unde a reprimat cu multă asprime o răscoală a monetarilor, nemulțumiți de măsurile lui împotriva fraudelor ce făceau cu argintul din monede și instigați de clasa senatorială, care era ostilă împăratului. Pentru a pune capitala imperiului la adăpost de surprize, care, după cum dovediseră amenințările recente ale iuthungilor, nu mai erau excluse ca în trecut, Aurelian a început construirea uriașului zid de apărare al Romei, terminat de urmașul său Probus și care s-a păstrat pînă azi.

Clarificînd lucrurile în centrul imperiului, în anul 271 a pornit în Orient, unde Zenobia și fiul ei Vabalath, destul de docili pînă atunci față de imperiu, se declaraseră deodată independenți, luînd titlurile de **Augusta** și **Augustus,** adică de „împărați" separați. În drum, Aurelian a fost silit să se abată la Dunărea de Jos, unde goții atacaseră Moesia Inferioară și Thracia. După ce i-a alungat din aceste provincii, i-a urmărit peste fluviu, desigur în Muntenia, zdrobindu-i într-o bătălie în care au căzut 5 000 dușmani, în frunte cu regele lor Cannabaudes, ucis chiar de mîna împăratului. Acest succes i-a adus titlurile de **Gothicus Maximus** și **Dacicus Maximus,** ultimul indicînd probabil că la acțiunea goților se asociaseră și dacii liberi.

Apoi și-a reluat expediția în Orient. Prin manevre abile și lovituri îndrăznețe, a ieșit învingător în mai multe lupte, ocupînd sudul Asiei Mici și Syria, apoi a cucerit Palmyra și a capturat pe Zenobia și pe fiul ei. Ajutoarele trimise acesteia de către perși au fost date peste cap. Contrar naturii sale aspre, Aurelian a manifestat clemență față de captivi, precum și față de majoritatea provincialilor compromiși în aventura zenobiană. Aurelian a căutat să pună repede capăt conflictului oriental, pentru a fi liber să se întoarcă la Dunărea de Jos, unde Moesia Inferioară fusese din nou invadată. De data aceasta, în anul 272, năvălitorii erau carpii, care profitînd de războiul din Orient, își împinseseră incursiunile pînă la Balcani. Aflînd însă de apropierea lui Aurelian, carpii s-au retras prin Dobrogea, unde armata romană i-a ajuns și, într-o serie de lupte, i-a biruit. Dintre năvălitorii scăpați cu viață, cei care n-au reușit să fugă au fost făcuți coloni și așezați pe pămînturile provinciei. La vestea victoriei, pe cînd Aurelian era încă în Moesia Inferioară, Senatul i-a acordat titlul triumfal de **Carpicus Maximus.** Biograful său spune că Aurelian ar fi luat în glumă acest titlu, dată fiind relativa ușurință a succesului.

După înfrîngerea carpilor, el a trebuit să plece din nou în Orient, unde, în locul Zenobiei și al lui Vabalath, alți uzurpatori încercau să reînvie Imperiul palmyrean. Rebeliunea a fost reprimată de data aceasta fără cruțare, iar Palmyra dată trupelor spre pradă. La începutul anului 273, împăratul era din nou stăpîn pe toate provinciile orientale. Apoi s-a îndreptat spre Occident, pentru a lichida imperiul separat al Galliei. La apropierea lui Aurelian, împăratul local Tetricus, dezgustat de dezmățul armatei sale de pe Rin, care căuta să i se impună, a trecut de partea acestuia. Trupele rebele au fost ușor înfrînte și silite să intre în disciplina întregii armate romane. Francii, care încercaseră să profite de situație, au fost respinși peste frontieră. De asemenea, alamanii și iuthungii, care ocupaseră Raetia.

În 273, Aurelian își putea serba la Roma triumful binemeritat ca învingător la toate hotarele, ca unificator al imperiului, ca **restitutor patriae,** cum îl numesc monumentele epigrafice și monedele. După ce au figurat în cortegiul triumfal în fruntea regilor captivi, Zenobia și fiul său au fost lăsați liberi, asigurîndu-li-se o existență demnă în capitala imperiului. Tetricus și-a recăpătat locul de senator și a primit înalte funcții în Italia. Aurelian știa să se arate mărinimos, atunci cînd interesele o cereau.

Unitatea imperiului, sfîșiată timp de zeci de ani, era acum cu desăvîrșire refăcută. Urma reorganizarea apărării frontierelor, operă pe care Aurelian o începuse pe măsură ce respinsese diferitele invazii. El a acordat o deosebită atenție **limes**-ului danubian, pe toată lungimea fluviului. În cadrul măsurilor luate pentru întărirea acestei granițe, a hotărît părăsirea Daciei lui Traian și revenirea la traseul strict fluvial din vremea lui Domițian (81-96).

O retragere chibzuită

Renunțarea la cea mai glorioasă cucerire a lui Traian a fost, desigur, o amară lovitură pentru orgoliul roman; dar lui Aurelian, nici contemporanii săi, nici posteritatea nu i-au făcut din aceasta o vină. Dimpotrivă, este unanimă recunoașterea situației de forță majoră care l-a obligat să procedeze la o atît de radicală ajustare a graniței, precum unanimă este aprecierea meritului său de a fi văzut și înțeles limpede realitățile de la Dunăre și de a fi tras fără șovăire concluzia ce se impunea, evacuînd provincia carpatică.

În a doua jumătate a sec. III, Dacia nu mai prezenta pentru Roma aceeași însemnătate strategică de la începutul sec. II, cînd Traian o cucerise suprimînd puternicul stat al lui Decebal și liberînd astfel frontiera Dunării de obsesia celui mai grav cuib de primejdii și de neliniști și cînd, transforma-

tă în provincie romană, devenise un formidabil bastion exterior, garantînd siguranța dominației romane în răsăritul Europei. Atunci, în plină politică ofensivă romană la Dunăre, cînd superioritatea forțelor imperiului față de populațiile vecine era covîrșitoare, cînd de o parte și de alta a Transilvaniei șesurile erau ocupate de neamuri intrate în orbita Romei, provincia creată de Traian în Carpați, cu cercul său de munți, avea o valoare strategică eminentă. Acum, însă, cînd migrațiile nordice, extrem de masive și de virulente în ultima jumătate de veac, răsturnaseră echilibrul forțelor, romanii făcînd cu greu față creșterii enorme a populațiilor de peste **limes,** cînd politica defensivă li se impunea fără alegere, cînd în șesul Munteniei se interpuseseră mase dușmane compacte, bastionul Daciei își pierduse eficacitatea și utilitatea și, departe de a sprijini apărarea graniței dunărene, mai degrabă o periclita, dezarticulînd-o și slăbind-o în sforțările mereu sporite pe care acest avanpost le necesita el însuși pentru a fi menținut. Semnele unei asemenea situații se arătaseră încă de pe cînd Marcus Aurelius (161-180), prins în complicația războaielor marcomanice[3], trebuise să-i ia Dobrogei o legiune (a V-a Macedonica) pentru a dubla garnizoana Daciei și deveniseră extrem de îngrijorătoare în cursul recentei crize, cînd, după dezastrul suferit de împăratul Decius în 251[4], chiar provinciile din dreapta Dunării se transformaseră într-o arie permanentă a invaziilor. Cînd Flavius Vopiscus căuta să explice hotărîrea lui Aurelian de a evacua Dacia, vedea just situația punînd accentul pe devastările din Illyricum și din Moesia; la fel se pronunță istoricul Eutropius.

Revenirea la linia **limes**-ului Dunării de dinainte de Traian se impunea ca singura soluție. Motivele ce determinaseră altădată includerea Daciei în imperiu nu mai erau tot atît de grave . Atunci trebuia nimicită forța unui stat dac, dușman, care domina dispozitivul de apărare al romanilor. Acum, în locul acestui izvor de amenințări, se dezvoltase, timp de peste un secol și jumătate, un intens focar de civilizație romană. Chiar părăsită, Dacia rămînea cu majoritatea populației sale romanizate, care nu putea să se considere cu totul despărțită de Roma. Relațiile economice și culturale dintre cele două părți ale Dunării continuau foarte asidue. S-a conclus, pe baza interpretării greșite a cuvîntului **amissa,** figurînd la o serie de autori cu privire la situația Daciei în vremea lui Gallienus, că provincia carpatică ar fi fost evacuată parțial încă sub acest împărat. Numai că termenul **amissa** nu înseamnă „părăsită" „evacuată", ci „momentan izolată", referindu-se la constatarea că, prin invadarea continuă a provinciilor din sudul Dunării, Dacia apărea ca ruptă de imperiu. Biograful lui Gallienus din **Historia Augusta,** Trebellius Pollio, cu toată patenta sa rea dispoziție față de acest împărat, căruia nu-i cruță nici un motiv de denigrare, nu pomenește nimic de o evacuare a Daciei.

Realitatea este că Dacia n-a fost evacuată decît o singură dată, de Aurelian, printr-o singură acțiune. Evacuarea s-a făcut în bună ordine. Trupele provinciei s-au mutat pe malul drept al Dunării, Legiunea XIII Gemina instalîndu-se la Ratiaria (Arcear) iar Legiunea V Macedonica reluîndu-și vechea garnizoană, dinainte de Traian, de la Oescus (Ghighen). Odată cu armata au fost retrase și organele administrative ale provinciei, urmate de bogătași și de o parte dintre orășeni, care au fost stabiliți în părțile de apus ale Moesiei Inferioare, în cele de răsărit ale Moesiei Superioare și în regiunea Serdica (Sofia) din colțul de nord-vest al Traciei. Aceste teritorii, desprinse din provinciile lor, au fost contopite într-o nouă provincie, căreia Aurelian i-a dat numele de **Dacia,** nu atît ca o consolare a prestigiului roman, cît mai ales pentru că armata acestei noi provincii, cadrele sale administrative și elementele sale sociale cele mai de seamă erau exact acelea ale provinciei carpatice evacuate. De altfel, spațiul noii provincii se afla în perfectă contiguitate cu acela al fostei Dacii Inferioare, adică al Olteniei. E foarte probabil că Dacia Aureliană a fost de la început împărțită în **Dacia Ripensis** (Dacia de la mal), înspre Dunăre, cu capitala la Ratiaria, și **Dacia Mediterranea** (Dacia din mijlocul țării), în Balcani, cu capitala la Serdica.

Numai armata și funcționarii

Știrile antice referitoare la evacuarea Daciei Traiane au toate un caracter rezumativ și au fost redactate cu mai bine de un secol în urma acestui eveniment. Extrem de prescurtate și de lacunare, ele au dat prilejul, în vremea modernă, unei bogate literaturi interpretative, foarte controversată, în care preocupările strict științifice n-au fost totdeauna singurele. Mai ales ideea unei evacuări totale și absolute a populației romanizate din Carpați sub Aurelian a favorizat imixtiunea unor anumite tendințe politice interesate să nege continuitatea poporului român pe teritoriile sale actuale.

Punctul de plecare al controversei rezidă în lipsa de claritate a autorilor antici cu privire la elementele retrase din provincia lui Traian. Eutropius vorbește vag despre „romani aduși din orașe și de pe ogoare" **(abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae).** Rufius Festus se mulțumește cu simplul nume de „romani" **(translatis exinde Romanis).** Biograful lui Aurelian, Flavius Vopiscus, se referă la „legiuni și provinciali" **(sublato exercitu et provincialibus),** pe cînd Iordanes nu pomenește decît de „legiuni" **(evocatis exinde legionibus).** Nodul discuției îl constituie mai ales termenul **provinciales** folosit de Vopiscus și expresia **ex urbibus et agris** de la Eutropius, interpretate în mod simplist și absolut. Or, aceste biete cuvinte, scrise fugitiv, în rezumate extrem de concise, de către autori trăind cu mult mai tîrziu decît faptele pe care le povestesc, sînt din capul locului lipsite de autoritate do-

---

[3] Este vorba de cele două războaie purtate de romani cu marcomanii, cvazii și iazygii în anii 166-175 și 177-180 — **n.r.**

[4] Vezi **Magazin istoric,** nr. 12/1974.

cumentară. Pe de altă parte, chiar dîndu-le atenție, în lipsă de știri mai circumstanțiate, ele nu justifică de loc sensul de totalitate pe care unii se simt ispitiți să li-l acorde, neprezentînd nici o precizie care să oblige la o asemenea accepțiune. Există, în schimb, o variantă care chiar i se opune categoric: este expresia **evocatis exinde legionibus** (după ce au fost rechemate de acolo legiunile) a lui Iordanes, care se abține să vorbească despre o populație evacuată, limitîndu-și aserțiunea la armată. Precum a arătat prof. Vladimir Iliescu, această distincție e deosebit de importantă, fiindcă a fost dinadins făcută de respectivul autor antic, un episcop got care cunoștea realitățile țărilor dunărene din epoca sa tîrzie (sec. VI) și care, știind de existența unei populații romane contemporane în Dacia, a refuzat să reproducă vorbele atît de confuze ale predecesorilor săi cu privire la acei **provinciales** pe care Aurelian i-ar fi mutat în Moesia.

Condamnată de critica izvoarelor, teza unei evacuări totale a populației din Dacia este respinsă și mai categoric de realitățile generale ale vieții omenești și de ordinea firească a lucrurilor. Teritoriile Daciei Aureliene, din dreapta Dunării, nu ofereau nici întinderea, nici mijloacele de trai ale Daciei Traiane și nici nu erau depopulate pentru a-i primi pe toți locuitorii acesteia pînă la ultimul om. Pe de altă parte, un plus de populație atît de considerabil în Dacia Aureliană ar fi trebuit să determine întemeierea unor orașe noi, după cum a remarcat Vasile Pârvan (**Începuturile vieții romane la gurile Dunării,** București, 1923). Or, nu există nici cea mai slabă urmă a vreunei asemenea așezări de nouă apariție în nici un colț al spațiului balcano-danubian ocupat de oamenii transferați din Carpați. Aceștia erau, deci, într-un număr destul de restrîns ca să poată încăpea în orașele deja existente, alături de populația locală. Aceeași observație e de făcut și în ce privește cîmpurile de cultură ale Daciei Aureliene, care, departe de a fi lipsite de stăpîni anteriori, nu puteau să compenseze, nici ca întindere, nici calitativ, pierderea **agrilor** atît de rodnici de la nord de Dunăre.

Concluzia care se impune este că oficialitatea romană a evacuat din Dacia numai ceea ce îi aparținea direct: armata și funcționarii, precum și ceea ce ținea de datoria sa să ocrotească în primul rînd: clasele bogate, cuprinzînd pe marii proprietari funciari, pe bancheri, pe negustori, pe oamenii de afaceri, pe exploatatorii de mine și de mari ateliere. Cît despre masele de rînd, mai ales țărani, oameni legați de pămînturile lor, au preferat să rămînă în cîmpiile și în munții lor, neavînd nici un motiv să le părăsească. Protecția oficială nu le apărea neapărat indispensabilă acestor plugari și păstori, care, în timpul diverselor invazii din ultimul secol, fuseseră de atîtea ori siliți să se descurce singuri în fața năvălitorilor, pe cînd soldații și orășenii se apărau la adăpostul zidurilor lor, fără să le poată veni în ajutor. De altfel, teritoriile Daciei Aureliene, care suferiseră de pe urma acestor invazii în proporții cu mult mai grave, nu le puteau apărea mai sigure. Țăranii Daciei carpatice se obișnuiseră să trăiască în insecuritate sub presiunea „barbarilor". Rămași singuri, nimic mai rău nu-i putea aștepta. Prin ei s-a perpetuat romanitatea la gurile Dunării și în Carpați, devenind temelia trainică a naționalității poporului român.

O acțiune gîndită, nu impusă

În ceea ce privește data precisă a evacuării, izvoarele păstrează tăcere, dar un asemenea act nu s-ar fi putut petrece înainte de reunificarea imperiului de către Aurelian și nici înainte de restabilirea prestigiului roman pe toate frontierele. De aceea se impune să acceptăm, ca data cea mai plauzibilă, ultimul an al domniei acestui împărat, adică 274-275, după triumful său de la Roma și după pacificarea Galliei, cînd el a avut mîinile libere pentru a se ocupa de această sarcină delicată, în cadrul unei ample reorganizări militare. Această dată corespunde, de altfel, locului pe care evacuarea Daciei îl deține în seria acțiunilor lui Aurelian notate de biograful său Flavius Vopiscus. Aceeași ordine a evenimentelor, cu părăsirea Daciei la sfîrșitul domniei, se regăsește și la Eutropius. Și mai precis, s-ar putea avea în vedere primăvara anului 275, cînd știm că Aurelian a stat mai mult timp în Illyricum, ocupîndu-se cu pregătirea campaniei împotriva perșilor și cînd ar fi avut cel mai potrivit prilej să supravegheze evacuarea Daciei și organizarea noii sale provincii cu acest nume din dreapta Dunării. Este aceasta și concluzia profesorului A. Bodor de la Cluj.

O importantă chestiune controversată este aceea a împrejurărilor directe în care a avut loc evacuarea. Printre diversele ipoteze formulate în această privință, considerăm complet caduce pe acelea care pornesc de la ideea că oficialitatea romană ar fi părăsit Dacia sub presiunea unui atac inamic Adevărul e cu totul altul: Aurelian a evacuat Dacia din propria sa inițiativă, la momentul ales de el, conform unui plan pus la punct într-o perfectă libertate de acțiune, după ce a învins și i-a pus la respect pe goți, pe carpi și pe sarmații din apropiere. Păstrarea prestigiului autorității romane a fost, în tot timpul evacuării, principala grijă a împăratului pe care numai rațiuni de ordin general strategic l-au împins la acest sacrificiu al părăsirii Daciei.

De fapt, cît timp a existat o armată a imperiului pe Dunăre nici un alt popor nu a putut relua în Carpați rolul politic al dacilor de odinioară. Centrele forțelor „barbare" au rămas constant în afara teritoriului fostei provincii și chiar cînd au pătruns în interiorul arcului carpatic, „barbarii" au fost siliți a se mulțumi cu o dominație și o exploatare de la distanță, afirmîndu-și prezența cel mult prin înfiltrarea cîtorva enclave mici și efemere. De altfel, vecinii fostei provincii romane nu s-au grăbit să ocupe numaidecît teritoriul evacuat, iar cei care s-au stabilit pînă la urmă în mijlocul populației romane locale, sfîrșind ei înșiși prin a

se romaniza, n-au fost goții, cum s-a pretins adesea, ci carpii și „dacii liberi" din Carpații nordici.

Aniversarea a o mie șapte sute de ani de la evacuarea provinciei romane a Daciei Traiane ne amintește de un moment greu și sumbru din istoria Imperiului roman și din evoluția populației romane rămase în această provincie. Totuși, dacă privim în adîncul lucrurilor, în perspectiva timpului, trebuie să recunoaștem că acest sacrificiu, pe deplin compensat prin consolidarea frontierei danubiene, i-a adus imperiului salvarea pentru multe veacuri și că, pentru romanitatea carpatică, pe care poporul român o continuă, izolarea la care a fost silită a reprezentat o adevărată piatră de încercare, care i-a oțelit energiile, dovedindu-i, de-a lungul unei lungi serii de adversități, o nesecată vitalitate.

Un asasinat absurd și o moarte regretată

După ce, prin reorganizarea frontierei de pe Dunărea daco-moesică, a asigurat o bună apărare acestei importante laturi a imperiului, Aurelian a pornit spre Orient, în fruntea armatei sale, spre a se război cu perșii. Dar, pe drum, în timp ce se apropia de Bizanț, a fost asasinat, la localitatea **Caenophrurium** (Cetatea nouă), printr-un complot urzit cu perfidie de un secretar veros, care în acest mod spera să scape de o pedeapsă iminentă pentru niște furturi comise. El a măsluit o listă de ofițeri superiori pe care, pasă-mi-te, Aurelian ar fi avut de gînd să-i execute și i-a convins pe aceștia să i-o ia înainte omorîndu-l pe neașteptate.

Moartea atît de absurdă a vrednicului împărat, la vîrsta de 61 ani, tocmai cînd era pe cale de a rezolva o problemă grea a politicii romane din Orient, a produs numai regrete. Înșiși asasinii, dîndu-și seama de funesta lor eroare, l-au pedepsit groaznic pe ticălosul care îi instigase. Aurelian nu era un conducător iubit, dar faptele sale îl făcuseră unanim respectat și prețuit. Era de o natură aspră și violentă, care îi adusese din partea soldaților porecla de **manu ad ferrum** (cu mîna pe fier adică, pe spadă). Gata în tot momentul să reprime abaterile cu pedepsele cele mai neîndurate, intransigent în impunerea disciplinei, a ordinei, a cinstei, era temut de toți, ceea ce, după cum s-a văzut, avea să-i grăbească sfîrșitul atît de inoportun. Totuși, era capabil să-și stăpînească mînia atunci cînd trebuia și chiar să dovedească generozitate și clemență atunci cînd i-o cereau interesele politice. Nu prea avea cultură, dar istețimea sa de minte și bunul simț îi inspirau soluțiile cele mai potrivite în toate domeniile. Aurelian a fost un mare împărat. În împrejurările date, severitatea sa, oricît de excesivă, a fost un merit, o manifestare de energie și de corectitudine, fără de care n-ar fi putut realiza nici una din extraordinarele sale fapte.

Istoricul său din vechime, Flavius Vopiscus, l-a caracterizat just atunci cînd a scris că Aurelian a fost un **princeps necessarius magis quam bonus** (un împărat necesar, mai mult decît bun).

Ca o dovadă de recunoaștere a supremului său merit de a fi stins anarhia militară este faptul că nici armata, nici Senatul n-au vrut să-și ia răspunderea de a-i decide succesiunea, ci timp de o jumătate de an au lăsat tronul neocupat, tot invitîndu-se reciproc la onoarea prioritații de a recomanda un împărat, ceea ce înainte de Aurelian nu s-ar fi putut concepe. În cele din urmă, Senatul l-a proclamat și trupele l-au ovaționat pe Tacitus, iar prima grijă a acestuia a fost să venereze memoria lui Aurelian, ca pe a unui salvator al lumii romane.

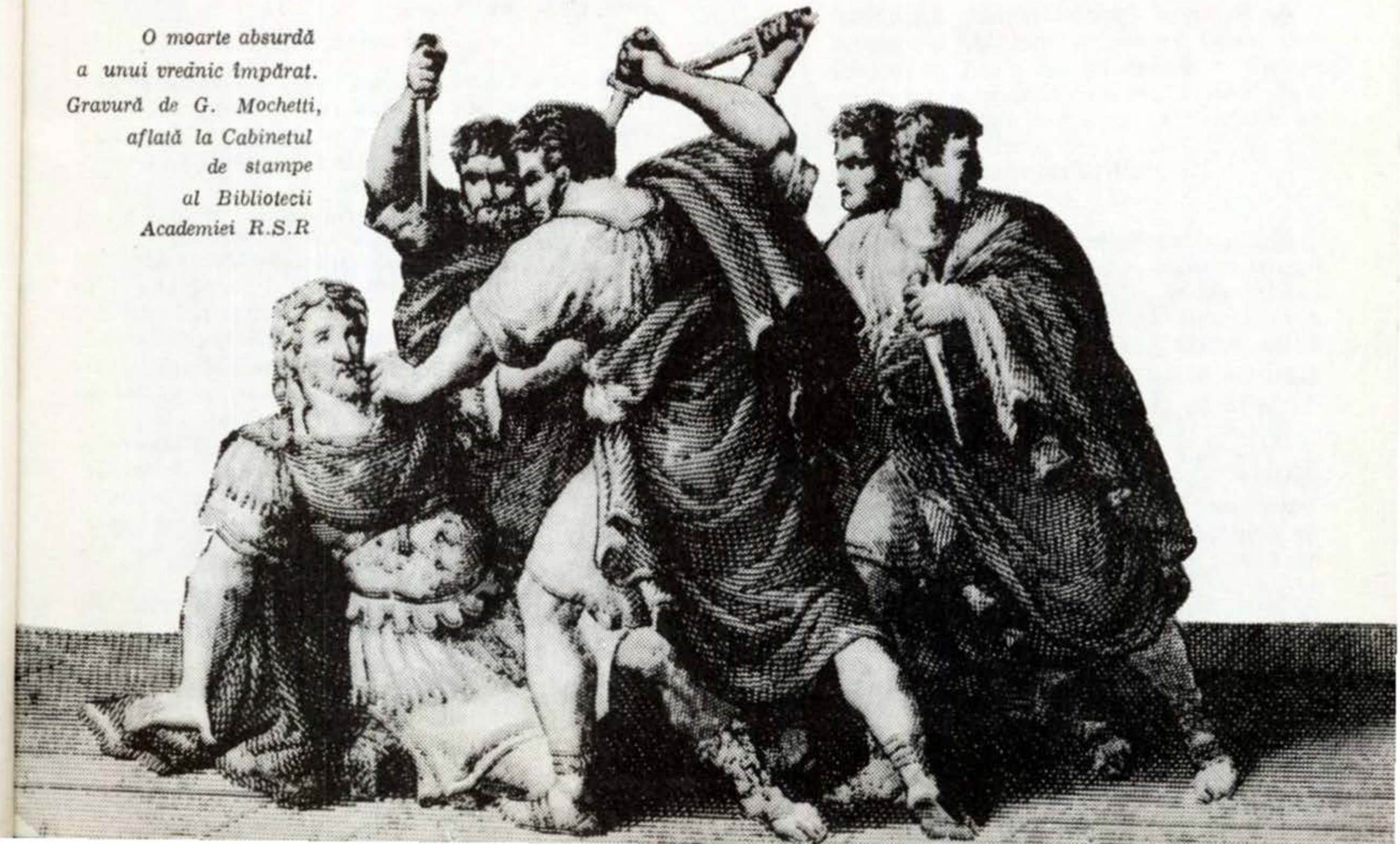

O moarte absurdă a unui vrednic împărat. Gravură de G. Mochetti, aflată la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

„Domnia poporului prin popor“

Dr. VASILE PETRIȘOR

Ideea domniei poporului prin popor a străbătut ca un fir roșu toate programele mișcării muncitorești și socialiste din România. Făurirea partidului politic al clasei muncitoare la 1893 a marcat o etapă nouă în desfășurarea procesului revoluționar din țara noastră, în dezvoltarea luptelor sociale. „Istoria de 80 de ani a partidului politic al muncitorimii românești — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — demonstrează, o dată în plus, că numai atunci cînd detașamentul revoluționar al proletariatului pornește în activitatea sa de la realitățile concrete, social-istorice, ale poporului în mijlocul căruia activează și ține seama de cerințele, interesele și aspirațiile acestuia, poate juca un rol esențial în lupta împotriva exploatării și asupririi, își poate îndeplini cu succes misiunea istorică în înfăptuirea revolutiei proletare, în transformarea revoluționară a societății pe calea socialismului și comunismului“.

Fidel ideilor revoluționare ale înaintașilor, Partidul Comunist Român, pornind de la cunoscuta teză marxistă după care socialismul nu poate fi decît rodul activității conștiente a poporului, stăpîn pe destinele sale, care își făurește propria istorie așa cum o dorește, acționează pentru perfecționarea relațiilor de producție, a organizării și conducerii societății, pentru îmbunătățirea continuă a cadrului organizatoric în vederea participării tot mai largi a maselor de oameni ai muncii la rezolvarea treburilor obștești, la conducerea statului, pentru perfecționarea democrației socialiste.

● *Socialiștii nu se mai mărginesc la o simplă propagandă, ci contribuiesc cu toate puterile lor la organizarea maselor poporului, pentru a putea opune o dată în momentul favorabil, forțelor organizate ale minorității capitaliste puterea și mai bine organizată a poporului și să poată chiar, fără a vărsa o picătură de sînge, a sfărîma ordinea socială actuală.*

Emanciparea, *anul I, nr. 6, 1883.*

● *Poporul, proletariatul, ajungînd la putere după revoluția socială, proletară, va întrebuința dictatura de clasă ca mijloc pentru a-și întări domnia, pentru a organiza formele de viață ale societății socialiste.*

C. Dobrogeanu-Gherea, **Ce vor socialiștii români?,** *în* **Revista socială,** *anul I, nr. 8-11, februarie-mai 1886.*

● *Suveranul în adevăr nu poate fi decît însăși națiunea; numai ea rezumă totalitatea inteligențelor și forțelor sociale, și în definitiv voința celui mai mare număr e singurul criteriu posibil al justiției relative.*

Democrația socială, *31 mai 1892.*

● *Ca și social-democrația lumii întregi, cea română e convinsă că prefacerea socială e menită s-o îndeplinească poporul muncitor organizat și luminat de social-democrație [...] principala îndatorire a social-democrației e organizarea politică a poporului muncitor, arătarea poziției lui actuale și a poziției ce trebuie să o aibă, ce este el și ce trebuie să fie, care e menirea lui istorică. Cu alte cuvinte, principala îndatorire a social-democrației e prefacerea poporului muncitor într-o armată bună de luptă, conștientă și pătrunsă de menirea ei.*

Munca, *11 aprilie 1893.*

● *Noi cerem chemarea națiunii întregi la viața politică, fiind convinși că numai reforma legii electorale prin introducerea votului obștesc, direct și egal pentru toți va lumina poporul și, interesîndu-l la viața politică a țării, îi va da conștiința patriotismului și a demnității naționale.*

Lumea nouă, *21 mai 1895.*

● *Ne va veni și nouă vremea jubileului nostru, vremea cînd clasa muncitoare de pretutindeni va da lovitura de grație și împilării și nedreptății de azi și cînd va izbuti să troneze și să dicteze la rîndul ei.*

România muncitoare, *14/21 mai 1906.*

● *Astfel, Partidul Social-Democrat,* **național și democrat în înțelesul cel mai adînc al cuvîntului,** *se deosebește de toate celelalte partide care sub firma de naționale ascund interesele strîmte ale unei clase sau clice, date drept ale națiunii. Chemînd la viața politică și culturală întreaga națiune, și mai cu seamă clasele ei orășenești și sătești, cele mai de jos, ținute în întuneric și apăsare, el se sforțează a le face conștiente spre a lua ele însele în mîini destinele României și a-i crea un loc de vrednicie și fericire în mijlocul popoarelor înfrățite și eliberate de sub jugul capitalismului.*

Programul Partidului Social-Democrat din România, *Cercul de editură socialistă, București, 1910.*

(Continuare în p. 43)

Berlin, 1 Mai 1945

GENERALUL KREBS ÎNCEARCĂ SĂ CÎŞTIGE TIMP

V. I. CIUIKOV
mareşal al Uniunii Sovietice

Primăvara anului 1945. Decis să apere cu înverşunare Berlinul, comandamentul german a masat puternice efective împotriva armatelor sovietice. Pe aliniamentul Oder-Neisse erau dispuse Grupul de armate „Vistula" şi o parte a Grupului de armate „Centru", totalizînd peste un milion de ostaşi germani, 10 000 tunuri, 1 500 tancuri, peste 3 300 avioane. Trupele Frontului 1 şi 2 bieloruse şi cele ale Frontului 1 ucrainean, care urmau să declanşeze lupta hotărîtoare, însumau două milioane şi jumătate oameni, dispunînd de 42 600 tunuri, 6 200 tancuri, peste 9 000 avioane. Ofensiva sovietică împotriva capitalei naziste a fost declanşată în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1945. Bătălia pentru cucerirea oraşului propriu-zis a început la 20 aprilie[1]. Acţionînd pe direcţii convergente, ostaşii celor două fronturi sovietice au făcut joncţiunea la 24 aprilie; o zi mai tîrziu, încercuirea a fost desăvîrşită. În noaptea de 30 aprilie spre 1 mai, la Berlin, au început tratativele de capitulare totală a forţelor hitleriste, la care a participat direct şi V. I. Ciuikov, pe atunci comandant al Armatei 8 de gardă.

1 Vezi Magazin istoric, nr. 5/1970.

VASILI IVANOVICI CIUIKOV
s-a născut în anul 1900 în satul Serebreanîe Prudî (regiunea Moscova), într-o familie de țărani. A intrat în armata sovietică în 1918 și a participat la războiul civil pînă în 1920, devenind locțiitor de comandant și apoi comandant de regiment. În anul 1925 a terminat Academia Militară Frunze. Pînă la cel de-al doilea război mondial a îndeplinit, rînd pe rînd, funcțiile de comandant de brigadă, de corp de armată și, apoi, pe cea de comandant de armată. În anii războiului a condus Armata 62 — devenită în primăvara anului 1943 Armata 8 de gardă. Pentru merite deosebite, V. I. Ciuikov a primit de două ori titlul de Erou al Uniunii Sovietice, patru Ordine Lenin, precum și numeroase alte înalte distincții militare sovietice și străine. Autor al mai multor cărți de memorii, Ciuikov a publicat, în 1973, lucrarea Sfîrșitul celui de-al III-lea Reich *în care evocă luptele pentru eliberarea Poloniei și ultima fază a războiului — bătălia pentru nimicirea armatei hitleriste pe teritoriul Germaniei, care a culminat cu cucerirea Berlinului. Din această carte — a cărei traducere în limba română se află sub tipar la Editura Politică — publicăm cîteva fragmente care se referă la tratativele duse pentru capitularea totală a armatei germane la Berlin.*

Timp de două zile — 29 și 30 aprilie — trupele frontului[2], înfruntînd un inamic din ce în ce mai îndîrjit, îndeosebi batalioanele SS, s-au împlîntat tot mai adînc în cartierele guvernamentale ale Berlinului.

Seara, după ce m-am înapoiat de la punctul meu de observare la Statul major al armatei, în raionul Johannisthal, am fost chemat la telefon de comandantul frontului, mareșalul Jukov, care m-a întrebat:

— Există vreo speranță ca pînă la 1 mai să curățăm complet Berlinul?

I-am răspuns că, deși rezistența inamicului slăbește, nu trăgeam nici o nădejde ca acesta să capituleze curînd.

Lucrătorii din Secția politică a armatei m-au invitat la cină, în timpul căreia urma să discutăm și despre misiunile ce ne așteptau. În Secția politică se aflau scriitorii Vsevolod Vișnevski, Konstantin Simonov și Evgheni Dolmatovski, compozitorii Tihon Hrennikov și Matvei Blanter. Ne pregăteam să ne așezăm la masă. În acest moment s-a apropiat de mine ofițerul de serviciu și mi-a raportat că sînt chemat de urgență la telefon. Eram căutat de comandantul Corpului 4 armată de gardă, generalul-locotenent V.A. Glazunov. Emoționat, cu o voce puțin afectată, el mi-a raportat:

— Pe limita dinainte a Regimentului 102 infanterie de gardă din Divizia 34 a sosit, cu un steag alb, un locotenent-colonel din armata germană. Ne roagă să fixăm locul și ora de trecere a liniei frontului de către reprezentanții Înaltului comandament al armatei germane.

— E clar, am răspuns eu. Spuneți-i locotenent-colonelului că sîntem gata să-i primim pe parlamentari. Să-i aducă în același sector prin care a trecut și el.

S-a făcut ora trei dimineața... Trei jumătate... Dimineața zilei de 1 Mai... La Berlin era trist, dar acolo, în patrie, în regiunile sale răsăritene, au și început manifestațiile prilejuite de ziua de 1 Mai.

În sfîrșit, la ora 3 și 55 minute, usa s-a deschis și în cameră a intrat un general german cu Ordinul Crucii de fier prins la gît și cu zvastica fascistă la mînecă. Era șeful Statului major al trupelor de uscat ale Germaniei, generalul Krebs. Împreună cu el au sosit șeful Statului major al Corpului 56 tancuri, von Dufwing, colonel în Statul major general, și un translator.

Krebs nu a așteptat să i se pună întrebări.

— Vreau să vă comunic un fapt strict-secret, a declarat el. Sînteți primul străin căruia îi aduc la cunoștință că, la 30 aprilie, Hitler a plecat de bunăvoie dintre noi, punîndu-și capăt zilelor[3].

Pronunțînd această frază, Krebs a făcut o pauză, ca și cum ar fi vrut să verifice ce efect a avut știrea asupra noastră. După cît se pare, el se așteptase să-l asaltăm cu întrebări. Dar eu, fără nici o grabă, am spus liniștit:

— Știam asta!

Apoi, după ce am păstrat o clipă de tăcere, l-am rugat pe Krebs să precizeze cînd se întîmplase acest fapt.

— Astăzi, la ora 15, a răspuns el. Și, observînd că mă uit la ceas, s-a corectat, precizînd: Ieri, 30 aprilie, pe la ora 15.

După aceea, Krebs a început să citească mesajul lui Goebbels adresat Comandamentului suprem sovietic, în care se spunea: „În conformitate cu testamentul Führerului, care a plecat dintre noi, îl împuternicim pe generalul Krebs să vă transmită următoarele:

Comunicăm conducătorului poporului sovietic că astăzi, la ora 15,50 minute, Führerul și-a pus capăt zilelor. În temeiul dreptului său legitim, Führerul a transmis întreaga putere, prin testamentul pe care l-a lăsat, lui Doenitz, mie și lui Bormann. Am fost împuternicit de Bormann să stabilesc legătura cu conducătorul poporului sovietic. Această legătură este necesară pentru tratativele de pace între puterile care au suferit cele mai mari pierderi. Goebbels".

Krebs mi-a înmînat încă două documente: împuternici-

[2] În armata roșie, grupul de armate purta denumirea front.

[3] Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1967.

rea sa de a purta tratative cu Comandamentul suprem sovietic (un formular al șefului cancelariei Reichului, cu sigiliu, semnat de Bormann la 30 aprilie 1945) și testamentul lui Hitler cuprinzînd un tabel cu membrii noului guvern al Reichului și ai Înaltului comandament al forțelor armate ale Germaniei (acest document fusese semnat de Hitler și confirmat de cîțiva martori; purta data de 29 aprilie 1945, ora 4).

Trebuie să recunosc că nu știam nimic despre moartea lui Hitler și nu mă așteptasem să aud așa ceva din gura lui Krebs.

— În aceste documente este vorba despre Berlin sau despre întreaga Germanie? am întrebat eu.

— Am fost împuternicit de Goebbels să vorbesc în numele întregii armate germane.

Ultima carte

Am luat legătura cu mareșalul Jukov și i-am raportat:

— A sosit șeful Statului major general al trupelor de uscat ale Germaniei, generalul Krebs. Mi-a comunicat că Hitler și-a pus capăt zilelor, s-a sinucis. Goebbels, în funcția de cancelar, și Bormann, în funcția de președinte al partidului nazist, l-au împuternicit pe Krebs să ducă tratative de pace cu noi. Krebs ne roagă să încetăm acțiunile militare pe timpul tratativelor, să dăm noului guvern condus de Doenitz posibilitatea de a se întruni, pentru a rezolva problema cursului viitor al războiului.

G. K. Jukov a răspuns că va raporta imediat la Moscova. Eu trebuia să aștept la telefon: ar fi putut să existe întrebări, care să necesite explicații. După un minut, el m-a întrebat:

— Cînd s-a sinucis Hitler?

În mod conștient i-am pus pentru a doua oară lui Krebs această întrebare, deoarece prima dată avusese unele rezerve. L-am întrebat și m-am uitat la ceas: era ora 4 și 27 minute, în ziua de 1 mai. Krebs s-a grăbit să precizeze:

— Ieri, 30 aprilie, la ora 15 și 50 minute.

I-am comunicat lui Jukov, iar el a transmis mai departe la Moscova.

— Întrebați-l pe Krebs dacă vor să depună armele și să capituleze sau intenționează să ducă tratative de pace?

L-am întrebat pe șleau:

— Este vorba de capitulare, iar misiunea dumneavoastră constă în a o propune?

— Nu, există și alte posibilități.

— Care?

— Permiteți-ne și ajutați-ne să convocăm noul guvern pe care l-a numit Hitler prin testament și problema va fi rezolvată în favoarea dumneavoastră.

Am raportat acest răspuns lui G. K. Jukov, care mi-a dat ordin să mai aștept la telefon.

— Ce ne mai poate spune Krebs? a întrebat apoi Jukov.

I-am transmis această întrebare lui Krebs, care a ridicat din umeri. Atunci i-am explicat că putem purta tratative numai cu privire la capitularea totală a Germaniei în fața tuturor membrilor coaliției antihitleriste: U.R.S.S., S.U.A. și Anglia. În această problemă părerile noastre nu diferă.

I-am raportat mareșalului Jukov propriile mele considerații.

— Krebs a venit nu pentru a duce tratative cu privire la capitulare, ci, probabil, pentru a tatona starea noastră de spirit — dacă nu cumva am fi dispuși să ducem tratative separate cu noul guvern. Ei nu mai au forțe pentru a continua lupta. Goebbels și Bormann s-au decis să joace ultima carte — să înceapă tratative cu guvernul nostru. Caută fisuri între noi și aliați pentru a semăna neîncredere. Krebs tărăgănează vădit cu răspunsurile la întrebări, vrea să cîștige timp, deși acest lucru nu este în favoarea germanilor, întrucît trupele noastre continuă să înainteze. Este liniște doar în sectorul prin care a trecut Krebs.

Mareșalul a pus cîteva întrebări, m-a informat că va raporta de îndată totul la Moscova și mi-a dat ordin să continui tratativele pentru a-l determina pe Krebs să ordone trupelor germane capitularea generală.

Șeful Statului major al armatei, generalul Beleavski, mi-a adus la semnat proiectul Ordinului nr. 2 948 din 30 aprilie 1945. L-am citit. Nu avea nici o greșeală. Am avizat în tăcere acest document, de fapt ultima dispoziție de luptă către Armata 8 de gardă:

„Ținînd seama de posibilitatea capitulării sau a predării în masă a inamicului încercuit în orașul Berlin, comandantul armatei ordonă:

1. Șeful serviciilor armatei: pregătiți-vă pentru primirea unui număr de 40 000-50 000 prizonieri, în care scop:

a) amenajați în zona armatei, în afara limitelor orașului, dar la o depărtare de cel mult 5-8 kilometri de periferie, pînă cel tîrziu la 01.05.45, un punct de armată, cu o capacitate suficientă, pentru adunarea prizonierilor de război (eventual, în raionul Damm);

b) completați rezervele de alimente necesare hrănirii prizonierilor de război.

2. Comandanții Corpurilor de armată:

a) pregătiți cîte un batalion pentru asigurarea pazei prizonierilor și pentru escortarea lor de la punctul de armată pînă la lagărul de prizonieri de război al frontului;

b) în eventualitatea capitulării inamicului din Berlin, stabiliți în timp locurile pen-

În p. 13: *tancuri sovietice pe străzile Berlinului*

Un om cu probleme: generalul Krebs

tru dezarmare și căile de evacuare a unităților inamicului din oraș spre punctul de armată, pentru adunarea prizonierilor de război. Tot aici vor fi primiți și prizonierii trimiși de Armata I blindate de gardă.

Raportați în ziua de 01.05.45, pînă la ora 18.00, că sînteți gata să primiți prizonierii".

Din felul cum se desfășurau luptele în sectoarele în care nu încetase focul se simțea că inamicul nu mai opune rezistență continuă pe întregul front al încercuirii. Se mai împotriveau numai unele garnizoane și detașamente ale trupelor SS, destul de puternice pînă în acel moment. Ele se apărau în cartierele guvernamentale, în gări, în clădirea Reichstagului și în adăposturile din incinta Grădinii Zoologice.

Mi-a fost adusă o scrisoare din partea unei ambasade străine în care șeful misiunii diplomatice exprima mulțumiri trupelor sovietice pentru atitudinea plină de atenție față de membrii acestei misiuni.

Acele ceasului arătau ora 5 dimineața. N-am mai putut rezista și i-am spus lui Krebs:

— Insistați asupra armistițiului și tratativelor de pace în timp ce trupele dumneavoastră capitulează, în timp ce soldații și ofițerii dumneavoastră se predau cu sutele și cu miile.

Krebs s-a cutremurat.

— Unde? a întrebat el repede.

— Pretutindeni.

— Fără ordin? s-a mirat Krebs.

— Ai noștri înaintează, iar ai dumneavoastră se predau.

— Probabil că acestea sînt cazuri izolate?

Chiar în clipa aceea s-a auzit bubuitul unei salve de Katiușe. Krebs parcă s-a ghemuit.

Testamentul lui Hitler

Timpul trecea și mai încet. Dar trebuia să stau și să aștept răspunsul Moscovei. A sunat mareșalul Jukov I-am citit la telefon documentul semnat de Goebbels, prin care lui Krebs i se delegau toate împuternicirile.

Am convenit ca ofițerul care l-a însoțit pe Krebs, împreună cu translatorul german, să fie aduși la mine pentru a stabili legătura telefonică directă cu cancelaria Reichului. Au venit și apoi au plecat însoțiți de doi transmisioniști de-ai noștri, un ofițer și un soldat, numiți de șeful Statului major al armatei. Între timp, la punctul de comandă au sosit: generalul-maior Pronin, membru în Consiliul militar al armatei, generalul-locotenent Duhanov, primul meu locțiitor, colonelul Tolkoniuk, șeful Secției operații, colonelul Gladki, șeful Cercetării, locțiitorul acestuia, locotenent colonelul Matusov, și translatorul nostru. căpitanul Kelber.

Am trecut în camera vecină, ce servea ca sufragerie. Ni s-a servit ceai cu tartine. Flămînziserăm cu toții. Nici Krebs nu a refuzat. A luat un pahar și o tartină. Am observat cum îi tremurau mîinile.

Eram obosiți. Se simțea că sfîrșitul războiului e pe aproape, dar ultimele sale ore erau apăsătoare. Așteptam dispoziții de la Moscova.

Am reluat discuția cu Krebs. Doream să pătrund în tainele conducătorilor celui de-al III-lea Reich, în concepțiile și speranțele lor, cu atît mai mult cu cît nu puteam întrerupe tratativele cu Krebs înainte de a fi primit răspunsul Moscovei. Desigur, Krebs cunoștea toate problemele, dar nu era de loc explicit; trebuia să te pricepi să scoți de la el tot ce se putea scoate.

De afară răzbea bubuitul tunurilor. Se făcuse ziuă; 1 Mai începea pentru noi, la Berlin, într-un mod foarte original. Toată noaptea am purtat tratative, fără nici un folos. De la Moscova ni s-a dat ordin să așteptăm răspuns. Statul major al frontului ne-a cerut să trimitem de urgență documentele aduse de Krebs.

Am primit un telefon de la Statul major al frontului. Mareșalul Jukov mi-a comunicat că plecase spre mine locțiitorul său, generalul de armată Sokolovski. Comandantul frontului îmi cerea să precizez informațiile cu privire la Himmler, să aflu unde este Ribbentrop, cine este în prezent șeful Statului major general, unde este cadavrul lui Hitler etc.

Revenind în camera în care se desfășurau tratativele, am început să-i pun întrebări lui Krebs:

— Unde este cadavrul lui Hitler?

— La Berlin. A fost ars potrivit testamentului său. Asta s-a petrecut astăzi.

— Cine este șeful Statului major al Cartierului dumneavoastră general?

— Jodl, iar Doenitz este noul comandant suprem; ambii sînt în Mecklenburg. În Berlin se află numai Goebbels și Bormann.

— De ce nu mi-ați spus mai înainte că Doenitz este la Mecklenburg?

Krebs a tăcut.

Am ridicat receptorul, l-am chemat pe mareșalul Jukov și i-am raportat:

— „Comandantul suprem", amiralul Doenitz, se află în Mecklenburg; acolo este și Himmler, pe care Goebbels îl consideră trădător. Hermann Goering este, chipurile, bolnav și se află în sud. La Berlin au rămas numai Goebbels, Bormann, Krebs și cadavrul lui Hitler.

Mareșalul Jukov mi-a spus că această confuzie, această harababură — trimiterea parlamentarilor la noi, la Berlin, iar în vest și în sud, la aliații noștri — face să întîrzie hotărîrea guvernului sovietic. Dar, în curînd, va sosi răspunsul, cerîndu-se, cu siguranță, capitularea totală.

Krebs a auzit convorbirea mea cu Jukov: nu mă sinchiseam să-mi exprim ideile în prezența sa. După ce am pus receptorul în furcă, m-am adresat lui Krebs:

— Prin urmare, principalii conducători militari se află în Mecklenburg, iar Goebbels și Bormann au rămas la Berlin pentru a îndeplini voința lui Hitler. Care?

— Ei vor să înceteze războiul, dar numai după ce veți recunoaște guvernul format potrivit voinței Führerului.

— Adică guvernul care nu vrea nici pace, nici război?

Krebs a ezitat puțin, apoi a spus:

(Continuare în p. 32)

BOMBE ASUPRA BERLINULUI

ANATOLI BARANOV
(Agenția de presă Novosti)

„În noaptea spre 8 august, un grup de bombardiere DB-3, comandat de colonelul E. N. Preobrajenski, a decolat de pe insula Sarema[1] și a efectuat primul atac aerian asupra Berlinului". Acest scurt comunicat difuzat prin radio în august 1941 a însemnat mai mult decît o simplă știre despre acțiunile duse împotriva Germaniei hitleriste. În iulie același an, Goering declarase, cu obișnuita lui înfumurare, că dacă asupra capitalei celui de-al III-lea Reich va cădea fie și o singură bombă rusească, el își va schimba numele în Müller (cel mai răspîndit nume de familie din Germania). Goering nu și-a respectat promisiunea, deși motivele n-au lipsit. Bombardarea Berlinului de către grupul de avioane de sub comanda colonelului Evgheni Preobrajenski, a avut o foarte mare importanță militară și politică, demascînd, între altele, afirmațiile mincinoase ale hitleriștilor cum că aviația sovietică ar fi fost nimicită.

După mai bine de 30 ani, am stat de vorbă cu cei care au luat parte la primul raid aerian sovietic asupra Berlinului, închegînd această relatare din amintirile lor despre neuitata noapte de 7 spre 8 august 1941.

La ora 20 și 30 minute, echipele de specialiști au început să încălzească motoarele, să verifice, încă o dată, aparatele, să fixeze bombele. Soarele cobora spre orizont. Lumina zilei nu se stinsese încă, dar secera lunii apăruse, agățată parcă de vîrfurile brazilor. Domnea o liniște atît de adîncă, de parcă nici nu era război, de parcă nicăieri nu explodau bombe, nu se năruiau case, nu mureau oameni.

La ora 21, colonelul Preobrajenski a urcat în cabina avionului. Aparatul a decolat, lăsînd în urma lui, undeva jos, luminile aeroportului, din ce în ce mai palide, ca niște licurici. De acolo, de jos, se avîntau spre cerul întunecat corpurile greoaie ale celorlalte bombardiere.

Avioanele s-au rotit deasupra aeroportului, după care au țîșnit în linie dreaptă, spre vest, în direcția Berlinului.

... O ceață lăptoasă învăluie aparatele de zbor, împiedicînd vizibilitatea. Măștile de oxigen și sticlele ochelarilor se acoperă într-una cu o pojghiță de gheață. Preobrajenski încearcă să răzuiască pojghița cu un creion, dar pe sticlă rămîn doar zgîrieturi. Colonelul este nevoit să-și scoată masca și s-o încălzească cu răsuflarea, pentru a topi gheața. Aparatele zboară la altitudine maximă. Altminteri pericolul ar fi prea mare, iar aviatorii plecați în această misiune n-au voie să riște. De aceea au ales acest drum greu, printre vălurile groase de ceață.

În ultimele zile, vremea s-a înrăutățit, ceea ce i-a bucurat pe aviatori. Firește, în aceste condiții zborul este mai dificil, în schimb rămîi invizibil pentru dușman. Este adevărat că riști să nu-ți vezi vecinii din formație. Orice legătură radio cu pămîntul a fost interzisă. Numai radiotelegrafistului Krotenko i s-a permis să transmită un mesaj, unul singur, dar după îndeplinirea misiunii.

Maiorul Mihail Plotkin zboară în dreapta avionului lui Preobrajenski. Cunoaște traseul, pentru că în urmă cu cîteva zile l-a străbătut într-o misiune de recunoaștere. Plotkin revede, cu ochii minții, itinerarul pînă la Berlin. Îl știe pe dinafară, după cum știe perfect amplasarea principalelor obiective militare, ba chiar cartierele și străzile Capitalei. Zile întregi „a călătorit" prin Berlin și împrejurimi. Pe hartă, firește.

Avionul lui Plotkin ia înălțime. În jur, numai ceață cenușie. În cabină este din ce în ce mai frig, din ce în ce mai puțin oxigen. Orice mișcare cere un efort dublu. În fața ochilor lui Plotkin joacă luminițe multicolore și picături de sudoare rece îi broboneză fruntea. Aerul din cabină pare roșiatic. Maiorul deschide robinetul balonului cu oxigen. Sub mască pătrunde un jet invizibil de gaz înviorător.

6 000 metri. Formația de avioane se află deasupra orașului Szczecin. Duduitul motoarelor este detectat și avioanele sînt invitate să aterizeze. Înseamnă că hitleriștii sînt cu urechea la pîndă, dar „ospitalitatea" lor se explică ușor: au crezut că sînt avioane germane. Reflectoarele luminează aeroportul pe care sînt înșirate aparate de zbor, hangare, clădirile birourilor și cazărmilor. Un obiectiv ideal, dar formația trebuie să-și continue drumul.

După Szczecin, vremea se înrăutățește și mai mult. Avioanele înoată într-o ceață ca de plumb. O ploaie înghețată bate darabana — ca o rafală de mitralieră — pe metalul rece al aparatelor. Afară sînt minus 54 grade.

[1] Insulă sovietică (R.S.S. Estonă) situată în Marea Baltică.

Avioanele „se prăbușesc" în golurile de aer. Piloții le redresează metru cu metru, silind aparatele să se cațere pe panta nevăzută a aerului pîclos.

De la Szczecin pînă la Berlin sînt 50 minute de zbor. Bombardierele sînt pe la jumătatea drumului. Brusc, vălul de ceață se destramă. Pe cerul negru-albăstrui clipesc stelele, luna învăluie avioanele într-o lumină crudă.

Colonelul Preobrajenski numără aparatele. Nici unul nu s-a rătăcit în ceață. Recunoaște avioanele: acela este al lui Fokin, celălalt al lui Efremov, apoi al lui Grecișnikov...

Orizontul pare luminat de o văpaie. Așa e întotdeauna cînd te apropii, noaptea, de un oraș puternic luminat. Aviatorii rămîn uimiți de înfumurarea fasciștilor, care socotesc că nu e cazul să-și camufleze Capitala. Se disting clar autostrăzile lucioase, firul șerpuitor al rîului Spree, tramvaiele întîrziate.

Este ora 0.50. Altimetrul indică 7 000 metri.

— Ciudat, remarcă cineva, nici măcar felinarele nu sînt stinse.

Berlinul se etalează clar, ca pe o hartă, scînteietor de lumini, sfidînd războiul.

Preobrajenski dă ordin avioanelor să se îndrepte către obiectivele stabilite. De undeva se aude un bubuit de antiaeriană, în timp ce pe cer încep să alunece luminile reflectoarelor. Subit, Berlinul parcă dispare, înghițit de întuneric. Dar e prea tîrziu.

— Lansați bombele! ordonă Plotkin.

Jos izbucnesc exploziile, orbitoare în bezna ce acoperă orașul. În apropierea bombardierelor sovietice își fac apariția avioanele de vînătoare fasciste. Trei dintre ele se îndreaptă glonț spre aparatul colonelului Preobrajenski, care virează în așa fel, încît amîndoi mitraliorii să aibă ținta în față. O rafală a lui Krotenko scoate din luptă un avion inamic; celelalte două păstrează deocamdată o distanță respectabilă. Probabil că le e teamă să nu fie atinse de proiectilele artileriei antiaeriene, care explodează în jur.

Berlinul nu mai poate să se ascundă în întuneric. Incendiile luminează uzinele; cisterne cu combustibil, învăluite în flăcări, sar în aer, la fel și depozite de muniții pregătite spre a fi expediate pe front. Iar în acoperișurile lucioase ale gărilor se reflectă limbile de foc.

— Misiunea a fost îndeplinită spune Preobrajenski și-i face semn radiotelegrafistului, care expediază îndată mesajul: „Sînt deasupra Berlinului. Misiunea a fost îndeplinită. Ne întoarcem la bază".

Lăsînd în urmă orașul luminat de flăcări, bombardierele virează și fac cale întoarsă. Ajung la bază odată cu răsăritul soarelui. Cu ochii roșii de nesomn și de efort, aviatorii ies din cabine și se așază, obosiți pe iarbă. Lui Preobrajenski i se înmînează o telegramă. Colonelul o citește în tăcere, după care spune tovarășilor săi:

— Moscova ne felicită pentru reușita misiunii.

În aceeași dimineață, hitleriștii au radiodifuzat știrea că un grup numeros de avioane britanice au încercat să bombardeze Berlinul, dar nu au reușit să depășească barajul de artilerie antiaeriană. Englezii au pierdut, chipurile, șase avioane. În aceeași zi, englezii au infirmat știrea, declarînd că în noaptea de 7 spre 8 august aviația britanică nu a efectuat zboruri de nici un fel, din cauza timpului nefavorabil.

La 13 august, la bază s-a primit vestea că mai mulți participanți la acest raid, în frunte cu colonelul Preobrajenski, au fost distinși cu înaltul titlu de Erou al Uniunii Sovietice; toți ceilalți au fost decorați cu alte ordine.

De atunci, aviatorii sovietici au efectuat în repetate rînduri raiduri asupra Germaniei fasciste, bombardînd Berlinul, Hamburgul și alte centre industriale ale Reichului hitlerist. A rămas însă de neuitat acea noapte de 7 spre 8 august 1941. Deși atît de departe de mai 1945, fiecare dintre noi era convins că victoria va fi a noastră.

• Clio anunță • Clio anunță • Clio anun

■ Cel mai vechi cîntec

Trei profesori de la Universitatea din Berkeley (California) au colaborat pentru a realiza o execuție a ceea ce se apreciază a fi cel mai vechi cîntec din lume (datarea indică o vîrstă de aproximativ 3 400 ani). Anne Kilmer, profesoară de asiriologie a lucrat vreme de 15 ani pentru a descifra muzica și versurile notate cu inscripții cuneiforme pe șase tăblițe de argilă, descoperite în deceniul 1950-1960 pe locul străvechii cetăți Ugarit (litoralul Siriei de astăzi); strădaniile sale au dat la iveală un imn de dragoste atribuit divinităților huriane.

La rîndul său, profesorul de fizică Robert Brown a reconstituit o liră sumeriană cu 11 corzi. Avînd o existență de 4 600 ani, acest instrument pare a fi fost cel la care s-a executat melodia descifrată de prof. A. Kilmer.

În sfîrșit, în cadrul unui recital, profesorul de muzică Richard Crocker a interpretat cîntecul de 34 ori secular, acompaniindu-se la liră. Gama utilizată e similară celei a clapelor albe ale unui pian.

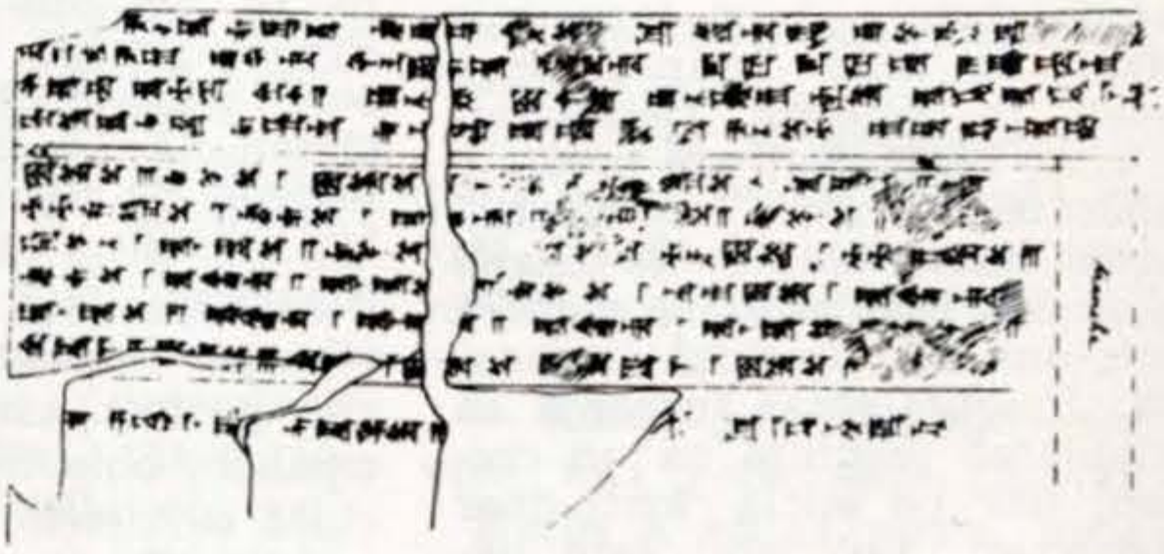

Așa cum rezultă din cercetările efectuate, sistemul de notare muzicală folosit astăzi, pare a avea o vîrstă cu aproximativ 1 400 ani mai mare decît se credea pînă acum.

Cum am scris cartea „HITLER, REGELE CAROL ŞI MAREŞALUL ANTONESCU“

ANDREAS HILLGRUBER

În ceea ce mă priveşte, trebuie să recunosc deschis că pînă în 1951 nu mă lega mai nimic de România, iar istoria contemporană mi se părea prea proaspătă ca să devină o problemă centrală în preocupările mele. Totuşi, evenimentele istorice contemporane mă atrăgeau pentru că cel de-al III-lea Reich a avut un amestec direct în destinul familiei mele; tatăl meu a fost mutat disciplinar ca profesor secundar în provincia Prusia Orientală şi apoi, în 1937, pensionat înainte de limită. La începutul războiului mă găseam în clasa a cincea la un gimnaziu din Königsberg. În legătură cu istoria acestui război am colecţionat, pînă la recrutarea mea, în 1943, o serie de „materiale“ din ziare şi reviste pe care speram să le valorific la un moment dat (colecţia a rămas, în 1945, în vechea mea locuinţă). Ca soldat în unităţile de transmisiuni ale armatei am avut posibilitatea să-mi formez o imagine destul de clară despre conducerea militară germană şi evenimentele politice de atunci. Am fost ajutat în această privinţă şi de faptul că puteam asculta posturi străine de radio, lucru care, în timpul acela, rămînea o imposibilitate pentru majoritatea germanilor. Am folosit perioada prizonieratului din Alsacia (1945-1948) pentru a-mi lărgi în permanenţă această viziune generală, citind ziare şi publicaţii franceze şi elveţiene.

În condiţiile în care mi-am făcut studiile universitare, începute în 1948, fiind refugiat şi fără vreun sprijin material, la scurt timp după reforma monetară din Germania Occidentală, aceste lucrări pregătitoare ale mele ar fi rămas multă vreme o distracţie de diletant, dacă la Göttingen nu aş fi găsit un climat foarte favorabil pentru cercetarea istoriei contemporane. Am început studiile la Universitatea din Göttingen, deoarece era centrul universitar cel mai apropiat de micul orăşel Witzenhausen, unde mă stabilisem la nişte rude.

Din punct de vedere al posibilităţilor de cercetare, situaţia se prezenta astfel: întreaga cantitate de documente din Arhivele centrale germane care nu fuseseră distruse în ultimele luni de război fusese declarată de puterile învingătoare din vest şi est drept pradă de război şi dusă în S.U.A., Marea Britanie şi Uniunea Sovietică. Ca atare, o lungă perioadă de timp, sau cel puţin atît cît ar fi durat studiile mele, nu puteam avea acces la o arhivă pentru studierea unei teme alese.

Am avut şansa, însă, ca tocmai în acei ani, profesorul Herbert Kraus, care fusese apărător în procesul de la Nürnberg intentat principalilor criminali de război (1945-1946), să aducă la institutul său de drept internaţional o cantitate imensă de material documentar hectografiat (peste 100 000 file). Într-una din secţiile anexă ale institutului, acest cuprinzător material a fost prelucrat şi cu începere din 1950 a stat la dispoziţia cercetării. S-a nimerit apoi să găsesc în profesorul şi istoricul Percy Ernst Schramm[1] un îndrumător ideal pentru cercetările mele. Tocmai cînd începeam eu să studiez, acesta îşi reluase activitatea academică, după ce, din 1943 pînă în 1945, ţinuse Jurnalul de război la Statul major al O.K.W-ului.

La sfîrşitul anului 1951, m-am prezentat, împreună cu un coleg, la profesorul Schramm pentru a-mi indica o temă de disertaţie din istoria contemporană. Acesta ne-a enunţat două subiecte: *Hitler şi înarmarea germană* şi *Germania-România 1938-1944*. Cum colegul meu s-a decis pentru prima, eu am primit pe cealaltă.

Pentru ca geneza cărţii mele să fie înţeleasă, trebuie precizat că ea se leagă de o serie întreagă de coincidenţe ale unor momente „subiective“ şi „obiective“ din perioada anilor 1951-1953. Pe atunci, toate marile arhive erau inabordabile şi aproape toţi istoricii germani erau de părerea comună că, în acel moment culminant al „războiului rece“, cînd toate contactele între Germania Occidentală şi România erau practic întrerupte, ar fi nerecomandabil să se scrie pe o temă contemporană în general, sau despre cel de-al III-lea Reich în timpul războiului în special, ca, de exemplu, o dizertaţie despre *Relaţiile germano-române între anii 1938-1944* (care a fost apoi publicată într-o

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1973.

formă mai amplă, sub titlul *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu,* în seria publicațiilor Institutului pentru istoria europeană din Mainz, vol. 5, la Editura Franz Steiner din Wiesbaden).

Bazat deci pe materialul documentar adus de Kraus (care întrecea cu mult pe cel cuprins în cele 42 volume ale procesului de la Nürnberg), pe părțile, salvate în chip aventuros de Schramm, ale Jurnalului său de război, cît și pe documentele britanice privind anii 1938-1939, publicate între timp, și — cu discernămîntul cuvenit — pe literatura memorialistică, am conceput, pînă în vara anului 1952, un manuscris de peste 250 pagini, pe care l-am predat ca lucrare pentru examenul de stat. Comparat cu cartea apărută ulterior, acesta cuprindea un început cît se poate de serios; eram conștient de unele lacune sau de o viziune unilaterală a perspectivei germane.

Relațiile multiple ale lui Schramm cu diferite persoane, prestigiul de care se bucura în fața unor diplomați și conducători militari din timpul respectiv, cît și marea sa amabilitate de a-mi crea legături au dus, după susținerea examenului de stat, la depășirea cadrului ce-mi fixasem pentru lucrare. Mulți oameni politici, martori ai timpului respectiv, mi-au pus la dispoziție dosarele lor particulare, care mi-au înlesnit o viziune din ce în ce mai cuprinzătoare. Am cunoscut multe din persoanele care jucaseră vreun rol politic în anii războiului[2]. Fostul ministru al Germaniei la București, Wilhelm Fabricius, m-a invitat în ianuarie 1953 la locuința sa din Tegernsee, mi-a pus la dispoziție nenumărate documente și mi-a răspuns zile întregi la întrebări. Prin intermediul său am intrat în legătură cu consilierul pentru probleme economice, care a lucrat la Legația germană din București între anii 1938-1944, Henrik Klugkist. El m-a recomandat diferitelor persoane care activaseră în domeniul politicii economice în timpul celui de-al III-lea Reich. Informațiile obținute de la Klugkist mi-au fost de mare folos pentru definitivarea părților din lucrare care se ocupă de relațiile economice germano-române. Klugkist mi-a mijlocit, totodată, primele contacte cu surse românești din perioada respectivă aflate în străinătate. În prezentarea evenimentelor de ordin militar, deosebit de utile mi-au fost și datele obținute ca urmare a vizitelor și corespondenței avute cu generalul-colonel Halder, generalul-colonel Zeitzler, feldmareșalul von Manstein, generalul-colonel Friessner, generalul Fretter-Pico ș.a. (întreagă această corespondență a fost predată, după încheierea disertației, în 1954, nou-înființatei arhive din Koblenz și stă acolo la dispoziția oricăror altor cercetători).

În timpul unor studii făcute la Institutul pentru istoria europeană din Mainz (în noiembrie 1953-aprilie 1954) am prelucrat din nou manuscrisul, ajuns între timp la 400 pagini, și l-am completat cu date din diferite alte izvoare de proveniență particulară, cît și din relatările unor personalități, printre care și H. Neubacher — fostul însărcinat special cu probleme economice al Germaniei la București. În această a treia redactare, lucrarea a fost în fine tipărită cu titlul nu prea nimerit, sugerat de editor, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu,* titlu care, după părerea editorului, era mai atrăgător decît acela prozaic și impersonal *Relațiile germano-române 1938-1944.* Cartea a apărut în august 1954 și, în mare, a fost pozitiv apreciată de critica de specialitate.

Așa cum era de așteptat, după apariția cărții am primit numeroase scrisori care îmi propuneau unele corectări sau completări. Nutream speranța să valorific acest material suplimentar în cadrul unei noi ediții. Speranța a crescut odată cu întoarcerea în țară a ultimilor prizonieri de război germani din Uniunea Sovietică, printre care se aflau și unii dintre foștii reprezentanți ai Reichului la București. Generalul Erik Hansen, spre pildă, fusese multă vreme șeful Misiunii militare germane în România[3], iar în anii premergători războiului șef al Secției operative din Statul major al armatei de uscat. În cazul unei a doua ediții revăzute a cărții mele, informațiile sale ar fi fost de un real folos. În 1957 am publicat un articol în *Wehrwissenschaftlichen Rundschau* despre sfîrșitul alianței germano-române, cuprinzînd completări și modificări devenite între timp necesare cărții mele.

La începutul anului 1960, documentele aflate în S.U.A. și Marea Britanie au fost readuse în țară și puse la dispoziția cercetătorilor. Nu mai putea fi vorba de o a doua ediție doar completată, ci de o revedere integrală a lucrării pe baza noilor documente și a cercetărilor făcute între timp asupra acestor probleme de istoricii români. Pentru aceasta, aveam nevoie de cel puțin un an.

Spre mirarea mea, după 1960 prima ediție a cărții mele fusese epuizată. Editura Franz Steiner mi-a făcut, în primăvara lui 1965, propunerea unei a doua ediții prin procedeu fotomecanic; puteam adăuga o introducere de circa 10 pagini, în care să mă refer la schimbările survenite între timp în procesul cercetării. Dar în cei aproape 10 ani se produseseră schimbări nu numai în privința cercetării izvoarelor, ci și în atmosfera generală politică.

Am acceptat, totuși, propunerea, întrucît nu dispuneam de timp pentru o nouă prelucrare. Mai aveam două motive care mă îndemnaseră să accept: primul — convingerea că liniile mari ale cărții erau corespunzătoare, cu toată necesitatea revizuirii unor detalii și chiar a unor părți mai mari; al doilea motiv consta în faptul că lucrarea, conținînd atîtea amănunte care se rezemau pe izvoare particulare, căpătase ea însăși — cel puțin în anumite părți — un rol de „izvor complementar". În fine, într-o nouă lucrare a mea, publicată în toamna lui 1965, sub titlul *Strategia și politica lui Hitler în conducerea războiului 1940-1941,* am expus cadrul politicii mondiale, în care se afla inclusă și problema relațiilor germano-române, astfel încît nu putea exista nici un fel de confuzie asupra poziției expusă în prima mea carte.

---

[2] De altfel, caracterul unilateral al surselor folosite de autor, precum și optica inevitabil părtinitoare a celor intervievați de el în prezentarea evenimentelor la care au participat și-au pus amprenta vizibilă asupra multora dintre paginile volumului — n. r.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1975.

* * *

Ne-am oprit asupra a două fragmente din cartea lui A. Hillgruber. Ele tratează teme prezentate cu diferite prilejuri de revista noastră, ori cărora prestigioşi istorici români le-au închinat ample studii[4]. Am ales deci aceste teme pentru că cititorii noştri sînt familiarizaţi cu ele, dar şi pentru că au prilejul să capete — din fragmentele pe care le publicăm — unele informaţii în plus, mai ales în privinţa rolului pe care l-au avut intervenţiile directe ale celui de-al III-lea Reich în desfăşurarea evenimentelor.

Subtitlurile aparţin redacţiei.

O supărare cu tîlc

După Acordul de la München, situaţia externă a României s-a agravat. În noiembrie 1938, regele Carol II a întreprins o vizită la Londra şi Paris, solicitînd sprijin celor două mari puteri aliate pentru a respinge presiunile tot mai puternice ale Germaniei hitleriste şi ale statelor revizioniste. El a insistat asupra necesităţii sporirii livrărilor de armament, extinderii relaţiilor comerciale şi sprijinirii efective de către Anglia şi Franţa a înzestrării armatei române. Atît la Londra cît şi la Paris s-a evitat luarea unor angajamente ferme faţă de România. În aceste condiţii, Carol II a hotărît să întreprindă o vizită şi la Berlin — ***n.r.***

Întîlnirea dintre regele Carol şi Hitler, care a avut loc la 24 noiembrie 1938 la Berghof şi la care au mai participat prinţul moştenitor Mihai şi ministrul Curţii regale, Urdăreanu, se pare că nu a decurs prea favorabil, deşi Hitler şi-a primit oaspetele cu multă amabilitate, asigurîndu-l că Reichul intenţionează ferm să colaboreze cu România în toate domeniile.

După o privire de ansamblu asupra situaţiei create în Europa Centrală ca urmare a Acordului de la München, s-au făcut unele consideraţii privind noile relaţii dintre Germania şi Cehoslovacia. Apoi, Hitler a comentat situaţia generală, constatînd că „în momentul de faţă s-a intrat într-o fază cînd, pare-se, toată lumea doreşte pacea, care n-ar putea fi, totuşi, asigurată — se crede — decît printr-o înarmare dusă la maximum. Urmarea concretă a Conferinţei de la München a fost, în toată lumea, înarmarea. Germania priveşte la toate acestea cu calm suveran, dar se înarmează şi ea în consecinţă. Ea dispune astăzi nu numai de cea mai puternică armată, dar şi de cea mai puternică flotă aeriană din lume şi va avea grijă ca lucrurile să rămînă aşa".

Regele Carol a subliniat că „România doreşte să cultive relaţii bune cu toate puterile, în primul rînd relaţiile bune existente cu Reichul german, pe care doreşte să le menţină şi să le adîncească [...]"

La sfîrşitul întrevederii, Carol a amintit că „unele forţe din România tind să tulbure bunele relaţii germano-române". În această privinţă, vina o poartă în primul rînd şeful din România al organizaţiei pentru străinătate a N.S.D.A.P. (Partidul Naţional-Socialist German), Konradi, care colaborează „cu toate elementele indezirabile regelui". Pentru a nu împovăra mai departe relaţiile, regele a cerut urgenta rechemare a lui Konradi; Hitler a promis în principiu. În prealabil, însă, a voit să afle şi părerea lui Fabricius în această chestiune, motiv pentru care acesta a fost chemat la Berlin împreună cu Konradi.

Convorbirea dintre Hitler şi rege a fost întreruptă în repetate rînduri de numeroase convorbiri telefonice pe care Carol le-a avut cu Bucureştii, convorbiri a căror importanţă a putut fi apreciată abia cîteva zile mai tîrziu. Tocmai în ziua vizitei sale la Berghof, membri ai Gărzii de Fier au comis un atentat împotriva rectorului Universităţii din Cluj şi existau temeri cu privire la alte acte de violenţă ale legionarilor. De aceea, imediat după întoarcerea sa (28 noiembrie), regele a ordonat o serie de măsuri drastice împotriva conducătorilor legiunii.

Codreanu fusese condamnat la domiciliu forţat într-o casă mică de ţară, lîngă Rîmnicu Sărat. Acolo i se asigurase un tratament bun, cu condiţia ca Garda de Fier să se abţină de la orice acte de violenţă. Acum, atît Codreanu cît şi ceilalţi capi arestaţi ai Gărzii de Fier au fost transferaţi la închisoarea Jilava şi, din ordinul regelui, omorîţi la 30 noiembrie. Oficial, s-a comunicat că, „încercînd să fugă de sub escortă", în timp ce erau transferaţi la Jilava, conducătorii legiunii au fost împuşcaţi.

Scurt timp după sosirea lui Fabricius la Berlin, i s-a comunicat că Hitler era extrem de indignat de procedeul lui Carol. El a dat mînă liberă presei naţional-socialiste să-l atace pe rege şi nu mai era dispus să satisfacă cererea lui Carol de a-l rechema pe Konradi. Mai mult, de teamă că s-ar putea crede că suprimarea conducătorilor legionari ar fi fost convenită în cadrul convorbirilor de la Berghof, după cîteva zile Hitler a dat ordin ca toate distincţiile pe care regele, cu prilejul vizitei sale, le conferise din belşug lui Hermann Goering, cu care se întîl-

[4] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1967; 4 şi 12/1968; 1, 2/1969; 11, 12/1970 şi lucrările: Al. Gh. Savu, **Dictatura regală**, Bucureşti, 1970; **Probleme de politică externă a României 1919-1939** (culegere de studii), Bucureşti, 1971; A. Simion, **Dictatul de la Viena**, Cluj-Napoca, 1972 şi altele.

nise la 25 noiembrie la Leipzig, şi multor altora, să fie restituite. Şeful protocolului, baronul von Dörnberg, a primit însărcinarea să strîngă distincţiile şi să le remită ministrului plenipotenţiar român la Berlin. La 27 decembrie, ministrul plenipotenţiar Djuvara, în numele guvernului său, a primit decoraţiile restituite, exprimîndu-şi speranţa că „această penibilă chestiune poate fi considerată acum lichidată".

Afară de aceasta, guvernul Reichului a dispus să se declare ministrului român de Externe, Comnen, că era surprins de măsurile luate de guvernul român împotriva Gărzii de Fier, dat fiind că regele Carol şi Hitler au avut o amplă convorbire asupra tuturor problemelor în suspensie dintre cele două ţări.

Pentru a învinge această serioasă criză în relaţiile germano-române, ministrul plenipotenţiar Fabricius a propus ministrului de Externe al Reichului să-i permită mai întîi să se înapoieze la Bucureşti, pentru a-i explica ministrului de Externe Comnen motivele iritării lui Hitler. Apoi, imediat, va pleca în concediu în Germania, pentru a cîştiga timp. Ribbentrop a fost de acord, iar consilierul de legaţie Hawel, reprezentantul permanent al ministrului de Externe pe lîngă Hitler, a primit dispoziţie să intervină pe lîngă Führer pentru restabilirea unor relaţii normale cu România.

La rîndul său, pentru a realiza noi puncte de contact, regele Carol s-a hotărît să facă schimbări în cadrul Ministerului de Externe, numindu-l, la 23 decembrie 1938, pe Grigore Gafencu în locul lui Comnen, ultimul fiind trimis ca ministru plenipotenţiar la Vatican [...] Gafencu îi părea regelui Carol mai indicat decît Comnen pentru a stabili legături în toate direcţiile, a le menţine şi a le adînci.

Între timp, fricţiunile dintre Germania şi România s-au accentuat. Punctul culminant a fost atins la 13 ianuarie 1939, atunci cînd guvernul român a anunţat rechemarea ministrului plenipotenţiar la Berlin, Djuvara, deşi a accentuat cu această ocazie că numirea noului reprezentant diplomatic la Berlin, Radu Cruţescu, „constituie începutul unui şir de măsuri în vederea îmbunătăţirii relaţiilor cu Germania".

La 30 ianuarie, Fabricius, ţinut la curent de către consilierul de legaţie, dr. Stelzer, asupra tuturor evenimentelor din România, s-a înapoiat la Bucureşti şi încă în aceeaşi seară a avut o amplă discuţie cu noul ministru de Externe, discuţie care s-a prelungit pînă noaptea tîrziu. Gafencu a declarat că guvernul român era de acord să reia tratativele economice despre care se vorbise cu prilejul întîlnirii dintre regele Carol şi Hermann Goering la 25 noiembrie 1938. El a primit din partea lui Fabricius promisiunea guvernului Reichului că se va reveni asupra restituirii ordinelor, atît de jignitoare pentru rege; cele două probleme trebuiau considerate, însă, ca independente. În cele din urmă, Gafencu a reconfirmat hotărîrea guvernului român de a sprijini intrarea Germaniei în Comisia Europeană a Dunării.

Era evident că regele Carol şi guvernul său se străduiau nu numai să normalizeze cît mai curînd relaţiile cu Germania, dar să le şi îmbunătăţească cît mai mult posibil. Aceasta a reieşit şi din raportul trimis la 3 februarie 1939 de colonelul Gerstenberg, ataşatul german de aviaţie acreditat atît la Varşovia, cît şi la Bucureşti. Imediat după întoarcerea sa în România, după o absenţă mai îndelungată, el fusese primit de rege, de ministrul secretar de Stat la Departamentul aerului şi de şeful Marelui stat major. „Cu toţii erau ferm hotărîţi să reia şi să lărgească bunele relaţii cu Germania. Faptul se datora în parte supărării Germaniei în urma împuşcării celor din Garda de Fier". Deşi avea îndoieli dacă noul regim al Frontului Renaşterii Naţionale se va bucura de sprijinul poporului, Gerstenberg era, totuşi de părere că „lipsind o opoziţie organizată, răul cel mai mic era să se colaboreze cu regimul [...]"

Antonescu mulţumeşte pentru sfat

Pe dată ce arbitrajul de la Viena a devenit public, în România au început mari frămîntări în rîndurile populaţiei. Ele erau îndreptate în primul rînd împotriva statelor care au pronunţat arbitrajul [...]. Dat fiind că, la sugestia ministrului plenipotenţiar german, primul ministru Gigurtu a interzis orice fel de manifestaţii împotriva arbitrajului şi împotriva puterilor Axei, iritarea populară s-a întors mai mult împotriva regelui, a cărui politică era considerată vinovată de această evoluţie nefastă. În cursul manifestaţiilor au avut loc în repetate rînduri ciocniri, culminînd în seara zilei de 3 septembrie într-o încercare de puci, eşuată, a Gărzii de Fier[5].

Tulburările necontenite din ţară l-au determinat, la 4 septembrie, pe regele Carol să-l demită pe Gigurtu, care părea că nu poate face faţă situaţiei încordate, cu atît mai mult cu cît acesta refuzase pretenţia regelui de a remania imediat guvernul. Urmînd sfatul lui Valer Pop, care de la întoarcerea sa de la Viena se bucura de încrederea lui Carol, regele s-a hotărît să-l numească în funcţia de prim-ministru pe generalul Ion Antonescu, aflat atunci la Bistriţa. După părerea lui Pop, numai generalul era în stare să ia măsuri corespunzătoare spre a evita o catastrofă pentru statul român.

La 4 septembrie, la amiază, după ce regele i-a asigurat mînă liberă în alegerea colaboratorilor săi, Antonescu a acceptat însărcinarea regelui de a forma cabinetul. Încă în seara aceleiaşi zile, generalul a făcut o vizită ministrului plenipotenţiar german, informîndu-l că a discutat cu numeroase personalităţi, îndeosebi cu prof. Gheorghe Brătianu, dar pretutindeni a întîmpinat rezistenţă deoarece nimeni nu mai voia să colaboreze cu Carol. În această situaţie, se vedea nevoit să renunţe la însărcinarea primită. Ministrul plenipotenţiar german [...] a răspuns foarte ferm că sub nici un motiv nu-i este îngăduit să facă aceasta. Dacă nu va prelua acum puterea, se va dezlănţui haosul [...] Regele trebuia să acorde depline puteri dictatoriale, să nu ţintească la formarea unui nou cabinet, ci să ordone miniştrilor să rămînă la posturile lor pînă ce, după cîteva zile, se va fi orientat suficient pentru a putea forma un guvern eficient.

[5] Vezi amănunte în *Magazin istoric*, nr. 4/1968.

Antonescu, căruia Carol îi şi promisese împuternicirile respective, se declarase de acord cu expozeul ministrului plenipotenţiar german. Spre miezul nopţii, Valer Pop s-a prezentat la Fabricius, anunţîndu-l că tratativele de la Palat sînt destul de avansate, astfel încît se poate conta pe numirea lui Antonescu în calitate de conducător al statului. Fabricius i-a repetat lui Pop sfatul dat în ajun generalului Antonescu şi anume că, în momentul de faţă, numai o mînă forte poate salva ţara de la prăbuşire [...].

La 5 septembrie, dimineaţa, generalul Antonescu s-a prezentat din nou la ministrul plenipotenţiar german, mulţumindu-i pentru sfatul său. Regele Carol i-a acordat depline puteri în conducerea statului. De aceea, el Antonescu, i-a poftit pe miniştri să rămînă la locurile lor.

Problema cea mai dificilă pentru Antonescu în acea zi era atitudinea Gărzii de Fier. Conducătorul ei, Horia Sima, nu ieşea încă din ascunzătoarea sa, dar cerea în numeroase manifeste abdicarea lui Carol. Legionarii au răspîndit zvonul că nu puteau colabora cu Antonescu, dat fiind că acesta nu-l silise pe rege să abdice. În seara zilei de 5 septembrie se părea că o nouă criză se iveşte la orizont. Mereu se făceau demonstraţii, se trăgeau focuri izolate în faţa Palatului. Antonescu a folosit aceste tulburări, de fapt neînsemnate, drept pretext pentru a clarifica, la rîndul său, situaţia şi a forţa pe rege să abdice. Generalul Coroamă, comandantul gărzii regale, i-a declarat lui Antonescu că nu va trage în legionari, ci preferă să fie el însuşi împuşcat dacă va primi un astfel de ordin. Antonescu a raportat aceasta regelui la ora 21, invitîndu-l ca pînă în zori să părăsească ţara, altfel nu-i mai poate garanta securitatea sa. După aceea, generalul s-a dus imediat la ministrul plenipotenţiar german, întrebîndu-l dacă regele ar putea găsi azil în Germania, eventual la Sigmaringen. Fabricius a promis să întrebe la Berlin [...]

Între timp, în urma convorbirilor purtate cu şeful Marelui stat major, generalul Mihail, cu fostul prim-ministru, generalul Argeşanu, şi cu fostul ministru de Război, generalul Teodorescu, Carol a început să spere din nou. Cei trei generali s-au oferit să-l aresteze pe Antonescu şi să restabilească liniştea în ţară prin măsuri draconice. Printr-un aghiotant al regelui, Antonescu era ţinut la curent cu mersul acestor convorbiri, astfel că a putut lua contramăsuri. Trupe devotate lui i-au arestat pe cei trei generali, iar regelui i s-a trimis un ultimatum cu termen de două ore.

În sfîrşit, acum suveranul şi-a dat seama că partida era pierdută. La 6 septembrie, orele 6 dimineaţa, l-a convocat pe Antonescu, declarînd că renunţă la tron în favoarea fiului său Mihai. În zorii zilei următoare, Carol, împreună cu suita sa, cu doamna Lupescu şi cu Urdăreanu, fostul ministru al Curţii regale, au părăsit ţara...

În urmă cu cîteva luni, a încetat din viaţă un artist de prestigiu, autor al unor cunoscute şi preţuite monumente din Bucureşti şi alte centre ale ţării: sculptorul Spiridon Georgescu, născut în 1887. El a dovedit o constantă preocupare pentru temele istorice. Lucrările sale — Monumentul ostaşilor din arma geniului *(pe care bucureştenii îl numesc cu familiaritate,* statuia „Leul"), Monumentul ostaşilor din Dorohoi, Monumentul generalului Dragalina *(Lugoj)*, Monumentul ostaşilor din Regimentul 4 Ilfov, *monumentele ostaşilor din alte numeroase localităţi — fac din el un cronicar al vitejiei ostaşilor români în luptele pentru apărarea patriei în anii primului război mondial.*

Macheta unei lucrări mai puţin cunoscute (păstrată de familia militantului socialist Emil Socor) a fost executată în 1919, la cererea conducerii Partidului Socialist din România. Este vorba de întruchiparea cunoscutului militant al mişcării muncitoreşti române, Ştefan Gheorghiu (1879-1914)[1], *pe care artistul l-a înfăţişat într-o atitudine caracteristică pentru marele tribun: braţele sale larg avîntate şi picioarele înfipte adînc în pămînt subliniază forţa de neînvins a idealurilor pentru împlinirea cărora Ştefan Gheorghiu şi-a închinat întreaga viaţă.*

Sculptînd chipul unuia dintre fruntaşii mişcării revoluţionare din ţara noastră, Spiridon Georgescu continua, parcă, peste ani, activitatea pe care, în tinereţe, a desfăşurat-o în cadrul Cercului „România muncitoare" din Bucureşti, cu care prilej l-a cunoscut, probabil, pe Ştefan Gheorghiu.

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1968; 1/1969.

Cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul“ în războiul antihitlerist

PENTRU ŢARĂ ŞI VICTORIA FINALĂ

Timp de aproape nouă luni, de la 23 august 1944 pînă la 9 mai 1945, ostaşii noştri au luptat cot la cot cu ostaşii sovietici pentru înfrîngerea trupelor fasciste. În bătăliile pentru alungarea inamicului din nord-vestul Transilvaniei, pentru eliberarea Ungariei şi Cehoslovaciei, soldaţii şi ofiţerii români au înscris pagini nemuritoare în cartea de aur a luptei poporului nostru pentru independenţa şi suveranitatea patriei.

Am extras fragmente din cîteva documente, care prezintă lapidar faptele de arme ale unor ofiţeri români căzuţi pe cîmpurile de luptă ale războiului antihitlerist. Este vorba despre expunerile de motive, întocmite de către organele de resort, prin care bravii luptători căzuţi la datorie au fost propuşi pentru a fi decoraţi cu Ordinul „Mihai Viteazul“ — cea mai mare distincţie românească în timp de război. Cititorul are posibilitatea să cunoască faptele eroilor, consemnate chiar atunci, în zilele aprigelor încleştări, ori la puţin timp după terminarea războiului.

L. LOGHIN

Căpitanul RADU BĂLĂCESCU

În ziua de 7 septembrie 1944, căpitanul Bălăcescu Radu, trimis ca ofiţer de legătură al Corpului blindat pe lîngă Detaşamentul general Nicolescu, ia, din propria iniţiativă, comanda unui grup de tancuri, care ezitau să atace.

Conducînd şi antrenînd prin exemplul său personal tancurile noastre reuşeşte ca, pînă în seara zilei de 7 septembrie, să respingă pe inamic la nord de Tîrnava Mică şi să ocupe satul Corneşti, distrugînd cu această ocazie două tancuri inamice, fără a pierde însă nici unul din tancurile ce le comanda.

În ziua de 8 septembrie 1944, ofiţerul, aflîndu-se la comandament, a fost informat că inamicul a contraatacat şi a recucerit în cursul nopţii satul Corneşti, tinzînd să pătrundă spre sud, periclitînd astfel situaţia Corpului motomecanizat; cere insistent să se ducă la faţa locului pentru a vedea situaţia şi a raporta.

Prezentîndu-se la Detaşamentul general Nicolescu, cere din nou să i se dea sub ordine, în calitate de ofiţer de stat major, gruparea de tancuri pe care o comandase cu o zi mai înainte.

Atacă pentru a doua oară satul Corneşti, punînd pe fugă inamicul ce ocupase satul. Urmărind în interiorul satului pe inamicul ce se retrăgea, tancul în care se găsea el este imobilizat de inamic. Tancul se aprinsese, din care cauză echipajul îl părăseşte. Căpitanul Bălăcescu Radu se urcă din nou în tanc, împreună cu unul din servanţi, încearcă să tragă cu armamentul ce-l avea în inamicul care se retrăgea. Armamentul însă fiind avariat din cauza loviturilor primite, nu funcţionează.

Căpitanul caută să părăsească tancul, în dorinţa de a continua lupta împreună cu infanteria, dar trei gloanţe inamice răpun pe acest brav ofiţer.

Acţiunea pricepută şi plină de energie concepută şi dirijată de ofiţer a făcut pe inamic să renunţe în cursul zilelor următoare să-şi mai croiască drum spre Tîrnave.

Este prima jertfă a Corpului motomecanizat pentru eliberarea nordului Transilvaniei. El simbolizează voinţa de luptă şi hotărîrea fermă de a învinge, într-unul din cele mai critice momente ale bătăliei defensive dintre Mureş şi Tîrnave.

Căpitanul ROMULUS PETE

Se afla cu unitatea sa [Bateria 21 din Regimentul 5 artilerie antiaeriană] la dispoziţia Corpului 7 teritorial, unde, pe lîngă misiunea antiaeriană, primise şi misiunea terestră de a face apărarea podului de peste Mureş împotriva tancurilor şi infanteriei inamice ce ar fi încercat să forţeze trecerea rîului.

În ziua de 13 septembrie 1944, trupele germano-horthyste, sprijinite de tancuri, se infiltrează în regiunea comunei Şofronea. În urma acestui fapt, comandantul Diviziei 1 cavalerie ordonă Divizionului 23 artilerie antiaeriană ca să împingă un tun [în faţă] pentru a trage contra tancurilor ce se opriseră în faţa baricadei din comuna Şofronea. Căpitanul Pete Romulus s-a deplasat în satul Şofronea pentru recunoaştere. El a recunoscut o poziţie de flanc, din care să poată trage eficace contra celor patru tancuri aflate în faţa baricadei. În drum spre

această poziție s-a întîlnit cu o grupă de luptă comandată de un subofițer, care raportează că de la conacul Purghiu, nord-vest Șofronea, se îndreaptă către sat cinci tancuri inamice. Imediat ce căpitanul Pete Romulus a observat tancurile inamice a ordonat punerea tunului său în baterie. [...] În urma tragerii, patru tancuri au fost distruse, iar al cincilea s-a retras cu toată viteza.

Pericolul fiind înlăturat, ofițerul ordonă punerea tunului în bătaie pentru a schimba poziția în fața baricadei din Șofronea. Din noua poziție, după cîteva salve trase, trei tancuri au fost distruse, iar al patrulea s-a retras peste cîmp. Cîteva minute, tunul a încetat tragerea pentru a observa mișcările inamicului. Prin telemetru s-au putut observa cîțiva ostași inamici căutînd să descopere poziția tunului. În urma acestei observări, tunul a fost îndreptat spre noua direcție, fiind ochit iarăși de căpitanul Pete Romulus.

În momentul cînd s-a tras în noua țintă a doua lovitură, a căzut în stînga tunului un proiectil tras de inamic, probabil dintr-un tanc. Au fost omorîți pe loc cinci ostași și răniți căpitanul Pete Romulus, sergentul major Colac Ioan și trei ostași. În drum spre spital, căpitanul Pete Romulus a încetat din viață.

În urma acțiunii întreprinse de căpitanul Pete Romulus în satul Șofronea s-au produs inamicului următoarele pierderi: 7 tancuri, 1 autocamion, 45 soldați.

Sublocotenentul
VASILE DINCĂ

De la sosirea în zona operativă a fost încadrat în funcția de comandant de pluton în Compania 3-a [din Regimentul 90 infanterie], cu care a luat parte la toate luptele avute de acest regiment, pînă la ajungerea pe malul stîng al Tisei [...]

În ziua de 21 noiembrie 1944, după crearea capului de pod de peste Tisa, de la Vencsellö, Regimentul 90 infanterie primește ordin de a ataca cu un batalion înspre satul Kenézlö, iar cu altul înspre păduricea cu cota 102, în scopul lărgirii capului de pod. Sublocotenentul Dincă Vasile făcea parte din Compania a 3-a care se afla în rezerva Batalionului 2. La un moment dat, flancul drept al batalionului rămîne descoperit și inamicul întreprinde o mișcare de infiltrare în scopul unei acțiuni de flanc. Sublocotenentul Dincă Vasile observă această mișcare a inamicului și-și dă seama de pericolul în care se găsește întreg batalionul. Cere voie comandantului său de companie să meargă cu plutonul său și să contraatace pe îndrăznețul inamic. Comandantul de companie, apreciind situația critică în care se afla batalionul, aprobă cererea ofițerului [...] Sublocotenentul Dincă Vasile era mereu în fruntea oamenilor săi, el însuși cu o pușcă mitralieră în mînă, producînd mari pierderi inamicului și salvînd situația critică în care se afla batalionul.

Văzîndu-și eșecul, inamicul face uz de alte forțe, mult superioare, pe care le bagă în acțiune pe această direcție. Sublocotenentul Dincă Vasile, cu toată forța superioară a inamicului, rezistă eroic, menținînd ferm poziția pe care ajunsese.

Un glonte inamic lovește pe bravul ofițer, care cade eroic în fruntea oamenilor săi. Prin moartea sa, patria pierde un brav ofițer și un excepțional luptător. Întotdeauna a dat dovadă de un excepțional curaj și înalt spirit de jertfă. Exemplu rar de virtuți ostășești și fanatic patriot. Și-a dat pentru țara sa și pentru victoria finală ceea ce a avut mai scump, însăși viața.

Locotenentul
ALEXANDRU VAJACHE

În ziua de 8 ianuarie 1945, Regimentul 95 infanterie este deplasat în sectorul Diviziei 2 infanterie, de unde urma să se execute un atac de flanc asupra rezistențelor inamice care opriseră de cîteva zile acțiunile Diviziei 19 infanterie și stînga Diviziei 2 infanterie care se îndreptau către inima Budapestei.

În dimineața de 9 ianuarie, la ora 10, compania locotenentului Vajache Alexandru, avînd la stînga Compania a 3-a și la dreapta Compania a 5-a, a executat atacul în flancul și spatele rezistențelor inamice. Înaintarea s-a făcut încet, deoarece în fiecare casă era un cuib de rezistență inamic. Întorcînd apărarea inamicului din fața Batalionului 2 din Regimentul 94 infanterie, compania locotenentului Vajache Al. a ajuns la grupul de fabrici din strada Fogorassy, unde inamicul era puternic organizat. La ora 18, locotenentul Vajache Al. atacă cu compania sa, trece zidul fabricilor și ia legătură cu subunitățile vecine, pătrunde în pavilioanele fabricii, fiind sprijinit de focul armamentului greu. Pînă la ora 19, compania cucerește fabricile și ajunge la calea ferată care traversează cartierul Török, pe rambleul căreia rămîne în timpul nopții.

În ziua de 10 ianuarie se continuă atacul rezistențelor inamice de pe rambleul căii ferate înalt de 2-3 metri [...] În dimineața zilei de 12 ianuarie 1945, Regimentul 95 infanterie s-a deplasat pe hipodromul mare pentru a executa o nouă manevră în vederea cuceririi cimitirului Kerepes. La ora 8.35 compania locotenentului Vajache ocupă baza de plecare la atac pe calea ferată aflată la sud de cimitir, iar după o jumătate de oră pornește la atac prin cimitir către Gara de Est a Budapestei. [...]

În ziua de 13 ianuarie 1945, inamicul a contraatacat de trei ori compania locotenentului Vajache, fiind respins tot de atîtea ori. A doua zi, la 14 ianuarie 1945, la 9 dimineața, Batalionul 1 din Regimentul 95 infanterie, din care făcea parte și Compania a 2-a, pornește la atac pentru a cuceri Gara de Est. La ora 10 compania reușește să iasă complet din cimitir și să ajungă în strada Jurancsics. Înaintînd către Gara de Est, compania locotenentului Vajache, care este în vîrful dispozitivului de atac, antrenează și subunitățile vecine și, prin lupte extrem de grele, la ora 11.40 ocupă principalul obiectiv apărat de inamic, Gara de Est a orașului Budapesta. În timpul luptei, însă, regimentul pierde pe unul din bravii lui ofițeri. Comandantul Companiei a 2-a, locotenentul Vajache Alexandru, este lovit de un proiectil de tun antitanc și cade rănit mortal în fruntea subunității sale.

Maiorul

ZENOVIE AVRAM

În calitate de şef de stat major [al Diviziei 11 infanterie] se găsea în ziua de 20 martie 1945 în zona cotei 1104, pentru a verifica executarea ordinelor date în vederea acţiunii din acea zi.

Ulterior, prin succesele tactice obţinute de divizie în dimineaţa zilei de 26 martie 1945, s-a creat o situaţie favorabilă unei manevre în spatele inamicului. În acest scop, Corpul 6 armată a dispus constituirea Detaşamentului Ulmanka, cu misiunea de a cădea în spatele inamicului pentru a ocupa nodul de comunicaţie de la nord de Ulmanka şi a tăia retragerea inamicului spre vest. Maiorul Avram Zenovie, apreciind importanţa acestei manevre care angaja divizia şi uşura înaintarea corpului de armată, s-a oferit personal să însoţească şi să urmărească acţiunea detaşamentului. Ofiţerul a mers cu primele patrule şi a dirijat detaşamentul în spatele inamicului, reuşind ca în seara zilei de 26 martie 1945, să intercepteze cu foc comunicaţia Banská Bystrica-Ulmanka şi deci să cadă în spatele inamicului.

Inamicul, aducîndu-şi în grabă rezerva, a reacţionat puternic şi a reuşit să încercuiască detaşamentul în cursul zilei de 27 martie 1945. Maiorul Avram Zenovie, plin de curaj, sub un bombardament violent de artilerie şi sub ploaia de gloanţe, a continuat tot timpul să îmbărbăteze ofiţerii şi trupa, reuşind să reziste timp de 3 zile şi 3 nopţi la încercuire, pînă la terminarea hranei şi muniţiei. Rezistenţa dîrză a acestui detaşament a fost recunoscută chiar de inamic prin manifeste aruncate în liniile noastre.

Maiorul Avram Zenovie n-a cedat, a luptat cot la cot cu ostaşii în lupta corp la corp pînă ce a căzut eroic, străpuns de patru gloanţe inamice.

Acţiunea dusă cu atîta dîrzenie sub impulsul ofiţerului a destrămat spatele inamicului, care a fost nevoit, ulterior, să cedeze.

Maiorul Avram Zenovie, prin curajul său şi devotamentul dus pînă la sacrificiul vieţii, a constituit un sublim exemplu de eroism.

Sublocotenentul

GHEORGHE CRĂINICEANU

Prezent pe Frontul din vest la data de 9 octombrie 1944, ia parte la toate luptele din Ardeal, Ungaria şi Slovacia în calitate de comandant de companie puşcaşi, apoi de mitraliere. În tot timpul acestor lupte s-a dovedit a fi un ofiţer de nădejde pentru regiment, fiind de un curaj fără margini, totdeauna în fruntea companiei sale, îmbărbătîndu-şi ostaşii, hotărît şi aprig în lupte.

S-a distins în mod cu totul excepţional în luptele ce s-au purtat pe valea rîului Vah. În ziua de 20 martie 1945, din lipsă de ofiţeri, deşi numai sublocotenent, ia comanda Batalionului 1 din Regimentul 11 infanterie şi, în această calitate, în ziua de 21 martie 1945 atacă în fruntea batalionului său localitatea Hronsek, pe care reuşeşte s-o cucerească printr-o scurtă luptă judicios pregătită din timpul nopţii şi condusă personal în zorii zilei [...]

După cucerirea acestei localităţi batalionul sublocotenentului Crăiniceanu primeşte ordin să continue atacul spre Vikanova unde, luptînd contra unui inamic îndîrjit, reuşeşte, printr-o perfectă coordonare a acţiunii cu Batalionul 2, să ocupe şi această localitate la ora 18.30 în aceeaşi zi. Neobosit şi neînfricat, sublocotenentul Crăiniceanu, cu grupul său de comandă înaintea puşcaşilor, continuă atacul spre Petová, strecurîndu-se cu greutate dar cu hotărîre prin focul puternic al artileriei şi brandurilor inamice.

În ziua de 22 martie 1945, la ora 17, îşi începe atacul dirijîndu-şi efortul de-a lungul căii ferate Banská Bystrica-Zvolen şi înaintează cu hotărîrea şi entuziasmul tinereţii sale. Către ora 19 este contraatacat de inamic — aproximativ 100-120 oameni — dar sublocotenentul Crăiniceanu, deşi cu efective reduse, rezistă cu înverşunare, nu cedează un pas înapoi, deşi în dreapta şi în stînga sa situaţia era critică. În ziua următoare, la ora 12.30, după eforturi grele dar pline de curaj, sublocotenentul Crăiniceanu reuşeşte să pătrundă în satul Iliač şi începe curăţirea localităţii. Acţiunea a întrecut orice aşteptare din cauza efectivelor reduse şi a oamenilor extenuaţi de oboseală.

La 24 martie 1945, ora 19, sublocotenentul Crăiniceanu îşi strecoară ostaşii, om cu om, pe sub, podul de sub rîul Hron şi se dirijează către staţia Radvaň, pe care avea ordin s-o ocupe cu orice preţ şi, atacînd cu înverşunare, sprijinit de focul Batalionului 2, produce inamicului sîngeroase pierderi îl pune în debandadă şi reuşeşte să ocupe staţia la ora 22.30. În tot timpul acestor lupte, acest tînăr ofiţer, cu o pregătire excepţională în conducerea operaţiilor şi stăpînit de cel mai frumos spirit de jertfă, a dat dovadă că întruneşte toate calităţile unui brav luptător şi comandant şi, prin atitudinea sa, îşi atrage laudele şefilor şi încrederea ostaşilor care l-au urmat cu credinţă în cele mai grele clipe ale luptelor.

În ziua de 24 aprilie 1945, cînd luptele se duceau în apropierea satului Handerlač, pe înălţimile cu cota 770, sublocotenentul Crăiniceanu comanda Compania a 4-a mitraliere. În timp ce se produce un atac greu pentru cucerirea acestei cote, sublocotenentul Crăiniceanu, instalîndu-şi mitralierele şi dirijînd personal focul pentru a se asigura de eficacitatea lui, este observat de inamic şi imediat primit cu foc puternic de artilerie.

Preocupat de reuşita acţiunii uită de sine şi de pericolul din preajma lui şi, sfidînd moartea, continuă tragerile, dar o schijă de proiectil îl loveşte în plin şi sublocotenentul Crăiniceanu Gheorghe cade eroic la datorie, împlinindu-şi suprema chemare în ziua de 24 aprilie 1945.

(Arhiva Ministerului Apărării Naţionale, Fond decoraţii, Dosarele nr. 26, 55, 93 şi 94)

ACASĂ LA ISTORICII FRANCEZI

CRISTIAN POPIȘTEANU

Cinci reviste lunare cu un tiraj global de 360.000 exemplare, 242 titluri de cărți, 5 filme artistice de lung metraj, 80 emisiuni T.V., peste 100 emisiuni de radio, peste 100 spectacole „Son et Lumière" (Sunet și lumină) — iată o panoramă a fluxului literaturii de cultură istorică destinată marelui public francez în anul 1974. Desigur acestora li se adaugă numeroasele manifestări din mediul universitar și academic, o intensă viață științifică națională și prezența la numeroase reuniuni internaționale consacrate științelor istorice. Cunoscînd aceste cîteva date, care conturează o permanență, dacă nu a preocupărilor, în orice caz a interesului francezelor și francezilor pentru Clio, am urmărit să cunosc pentru cititorii revistei noastre și opiniile cîtorva reprezentanți ai scrisului istoric. Mi s-a părut cu atît mai interesantă o convorbire cu scriitori ilustrînd curente istorice diferite, cu cît prioritară în mintea compatrioților lor este acum nu nostalgia privirilor paseiste, ci presiunea unor realități economice marcate de continue înăspriri.

Cheia conversațiilor avute a fost întrebarea: Ce rol atribuiți în zilele noastre potențialului și moștenirii istorice și, în consecință, cunoașterii istoriei de către cele mai largi categorii ale publicului? Diferite și de cele mai multe ori încărcate de contradicții, punctele de vedere care mi-au fost împărtășite regăseau ca un numitor comun extraordinarul interes, mergînd pînă la pasiune, față de învățăturile istoriei. Fără a putea reproduce întregul conținut al discuțiilor, deoarece ar ocupa un mare număr din paginile revistei, dăm totuși cuvîntul cîtorva dintre interlocutorii parizieni din toamna trecută.

Istoria în sunet și lumină — ar putea fi un generic potrivit prolificei opere a scriitorului André Castelot. Inițiator și promotor al spectacolelor istorice „Sunet și lumină"[1], cunoscut cititorilor revistei **Magazin istoric**[2] și publicului românesc[3], Castelot este autorul a peste 40 monografii[4], realizatorul — împreună cu Alain Decaux — unora dintre cele mai populare emisiuni de istorie televizată **(La camera exploit le temps** și **Calendrier de l'histoire)** și radiodifuzată **(Tribune de l'histoire,** prezentată timp de 23 ani la microfoanele postului de radio France-Inter). M-a primit cu cîteva ore înainte de a pleca pentru o săptămînă de studii în arhivele venețiene. Încă de la început mi-a vorbit despre importanța arhivelor.

— Fără arhive nu ar exista nici cunoașterea istorică în sensul contemporan al noțiunii. Istoria există, desigur, independent de arhivele istorice, dar ce am ști în fond despre istoria popoarelor fără arhive (inclusiv fără cele mai mari arhive în aer liber — șantierele arheologice). Tot ceea ce nu știm din viața trecutului, toate misterele încă nedezlegate sau care vor rămîne așa pentru totdeauna se datoresc inexistenței documentelor care să le fi consemnat. Eu acord un mare rol arhivelor particulare, care ascund bogății documentare excepționale. Am lucrat foarte mulți ani în asemenea arhive și le datorez foarte multe din cărțile mele.

Sînt partizanul înflăcărat al culturii istorice de masă. Avem pentru prima dată șansa de a ne adresa unui public practic nelimitat. Sîntem într-un avantaj față de toți marii istorici de pînă în a doua jumătate a secolului XX. Mijloacele de comunicare în masă — inclusiv revistele de felul Magazinului istoric, **pe care-l salut și felicit cu colegială admirație — ne stau la îndemînă nu numai pentru a populariza istoria la zi, ci și pe cea a mileniilor trecute, de a face larg cunoscută opera noastră, dar și pe cea a scriitorilor lipsiți de televiziune, ofset și sateliți artificiali ai pămîntului. Cred că noi, cei care ne adresăm marelui public, putem contribui la definirea, îmbogățirea și creșterea conștiinței istorice a tuturor semenilor noștri.**

Autor al ultimei exegeze despre Napoleon III, apărută la sfîrșitul anului 1974 în Bibliothèque Académique Perrin, André Castelot îmi spune:

— Am lucrat șase ani la cele 2 000 pagini despre Napoleon III (la volumele despre Bonaparte am lucrat zece ani) cu convingerea că avem datoria de a corecta o anumită imagine exagerat negativă a ultimului nostru împărat. Evident, el a săvîrșit mari erori, dar a realizat și o seamă de înfăptuiri pentru Franța. Și mai ales el trebuie situat în contextul epocii sale și delimitat de umbra celui cu care nu trebuie comparat.

Profesorul Pierre Hassner — de la Fundația națională de științe politice — un bun cunoscător al istoriei românești, aduce în discuție experiența unui cercetător politolog:

— Epoca noastră poate părea prin excelență o epocă refuzînd repetarea ciclurilor istorice, o epocă orientată exclusiv spre viitor. Pledează pentru o altfel de dezvoltare ca aceea de pînă acum amplele și, totodată, subtilele transformări și mutații sociale, economice, politice, culturale, psihologice, gigantica revoluție științifică și tehnică. Și totuși. În esență există o continuitate pentru că firul istoriei omenirii nu poate fi întrerupt sau luat de la capăt. Această continuitate se poate vedea și în felul în care oamenii caută **mereu asemănări sau măcar puncte de reper în istorie. Un**

---

[1] Primul său spectacol a fost realizat în 1951 la Castelul Chambord de pe Valea Loirei; printre cele mai cunoscute ediții ale celor peste 90 asemenea reconstituiri istorice făcute împreună cu regizorul Pierre Arnault, se numără cel de la Domul Invalizilor din Paris, de pe Acropola ateniană, de la cetatea persană Persepolis; actualmente, André Castelot este consilierul comisiei constituită de Congresul S.U.A. în vederea bicentenarului revoluției americane și al independenței Statelor Unite care va fi celebrat printr-un „Son et Lumière" la Capitoliul din Washington.

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1967; 10/1970; 4, 7/1972.

[3] Prin lucrarea **Napoleon Bonaparte,** 2 volume, București, 1970.

[4] Între care amintesc: **Les grandes heures de la Révolution; Le grand siècle de Paris; Philippe-Égalité, le Prince Rouge; Drames et tragédies de l'histoire; Étranges affaires de l'histoire; Marie Antoinette; L'Aiglon, Napoléon II.**

singur exemplu — cît de mult se raportează actualele manifestări de criză din lumea capitalistă la anul 1929. Nevoia de armătură istorică este, după părerea mea, un dat permanent al tuturor generațiilor. Deși se pare că nu se mai caută modelul antic sau alte modele, iar tînăra generație proclamă deseori că nu se interesează de trecut, ea își caută — cu aceeași înfrigurare cu care o făceam și noi, și părinții noștri — modelele originare. Însăși atracția tineretului spre politică este, de fapt, un fenomen de atracție spre istorie, care în ultimă instanță nu e altceva, cum spune Aristotel, decît o combinație între politică și experiență.

Pentru profesorul de socialism Leo Hammon de la Sorbona — un sincer admirator al României — autorul interesantei lucrări **Acteurs et données de l'histoire** (Actori și date ale istoriei) spectacolul istoriei este cel mai fascinant dintre spectacolele vieții. De ce?

— Istoria este experiența, acțiunea omului în lumea socială. Ea se naște prin împletirea voinței omenești cu o complexitate de influențe și factori sociali, biologici și naturali. Istoria are o particularitate esențială — experiența de laborator este exclusă și imposibilă. Totul trebuie trăit pe viu, prin acțiunea socială supusă unei multitudini de legi. Trebuie să ținem minte că pentru a înțelege istoria, și este capital să o înțelegem, trebuie să analizăm toți factorii care determină și condiționează evenimentele. Numai în felul acesta ne vom ridica de la o istorie faptică la o istorie semnificativă.

Atras de analiza sistemică a istoriei, consacrîndu-și timpul lăsat liber de îndatoririle universitare și politice cercetărilor de sinteză, prof. Leo Hammon definitivează în prezent o istorie a Internaționalei a II-a.

Între tinerii istorici francezi, numele lui François Furet este asociat grupului care-și propune o analiză istorică pe criterii moderne. De aici și interesul lor pentru metoda analizei cantitative în istorie, metodă privită totuși cu precise delimitări.

— Am relații de plăcută colaborare științifică la București cu Institutul de studii sud-est europene. Acum încerc să realizez o istorie a alfabetizării în Franța, acțiune care a început pe o scară de masă în secolul XVI. Este unul din subiectele în care matematica este de real folos istoriei.

Numele lui Max Gallo este familiar cititorilor din țara noastră[5]. Conversația noastră avea loc într-un moment de răgaz între două corecturi ale noii sale cărți **Demain l'Espagne,** un amplu interviu pe care l-a luat, împreună cu Regis Debray, secretarului general al Partidului Comunist Spaniol, Santiago Carrillo.

— Va fi o carte de istorie retrospectivă și prospectivă. Sper să intereseze și pe cititorul român. Santiago Carrillo ne-a vorbit în termeni deosebit de elogioși despre președintele Ceaușescu.

Cunoașterea istoriei are în vremea noastră un loc fundamental în cunoașterea omenească. Societatea nu se poate transforma pe ea însăși, nimic nu se poate prevedea, dacă nu este clar și binecunoscut trecutul. Istoria este memoria colectivității umane de-a lungul drumului societăților omenești pe pămînt. Ea are în primul rînd pentru tineret rolul unui uriaș potențial de experiență. Istoria este pentru colectivitățile umane naționale ceea ce reprezintă psihologia pentru individ. O oglindă reală **a vieții popoarelor. A contribui la răspîndirea culturii istorice înseamnă a ridica nivelul de conștiință al unei țări, înseamnă a transforma trecutul într-un instrument al prezentului.**

În viața colaboratorului nostru Guy Rachet[6] s-au adunat, în cei doi ani de cînd a vizitat România, două evenimente deosebite: încă un fiu, ceea ce sporește la opt zestrea de urmași a familiei Rachet și încă două volume consacrate Galiei celtice și romane.

— Istoria este singura dintre științe care face să reînvie în sensul cel mai larg al cuvîntului nu numai cîteva personaje politice sau doctrine filozofice sau economice ale unei epoci, ci ansamblul vieții cotidiene a unui popor, cu instituțiile și moravurile sale, cu credințele și creațiile sale. Numai această istorie complexă poate determina fiecare popor să devină conștient de propria identitate și demnitate națională, de valorile civilizației sale, de rădăcinile sale adînc înfipte în pămîntul pe care trăiește. Istoria consacră, de asemenea, cel mai sigur valorile civilizației materiale și spirituale a diferitelor popoare, ea hrănește potențele lor creatoare în vederea adaptării fiecărei națiuni la formele actuale ale progresului. Dar nu numai acestea sînt motivele care fac istoria să aibă cel mai profund impact social, economic, politic, cultural, internațional, în viața contemporană. Valoarea morală și umanistă a istoriei pentru educația tineretului este covîrșitoare. Morală, pentru că istoria este o carte autentică fără de sfîrșit populată cu exemplele dragostei și luptei pentru libertate, împotriva oricărei opresiuni și agresiuni. Umanistă, pentru că prin cunoașterea istoriei altor popoare, tineretul poate să devină conștient de valoarea celorlalte civilizații. Istoria aparține nu numai Europei și Asiei, socotite leagăne ale civilizației clasice antice, ci tuturor popoarelor de pe toate continentele, inclusiv acelor popoare denumite cîteodată „fără istorie" doar datorită absenței surselor scrise ale trecutului lor. Numai o asemenea viziune umanistă asupra istoriei — și ea se regăsește minunat în inițiativele românești pe plan internațional pentru educarea tinerei generații în spiritul idealurilor de pace și prietenie — poate scuti această știință de ipocrizie și oportunism. Istoria rămîne în mod cert unul dintre cele mai importante mijloace de a crește pe tineri într-o ambianță de respect al omului și valorilor umane.

Pe masa de lucru a scriitorului, alături de pagini dintr-o carte despre **Cicero și sfîrșitul republicii romane,** am putut vedea primele schițe asupra celor două volume proiectate **Rădăcinile României — o privire asupra României preistorice și antice în context european** și **Arheologia României.** Era încă o dovadă a fidelității concepțiilor sale despre valoarea istoriei tuturor popoarelor.

---

[5] Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1969, 8/1973 și Max Gallo, **Italia lui Mussolini,** București, 1969.

[6] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1973.

„Voi sînteţi cei ce scrieţi istoria ţării“

O SABIE JAPONEZĂ PENTRU VITEJII DE LA MĂRĂŞEŞTI

Era în tragica toamnă a anului 1916. Armatele Puterilor Centrale, mult superioare ca dotare și efective, ocupaseră Muntenia pregătind o puternică ofensivă prin pasul Oituzului, pentru a tăia retragerea armatei române în Moldova.

Atunci a fost trimisă, în acel sector periclitat, Divizia 15, numită și „Divizia de fier“, comandată de generalul Eremia T. Grigorescu. După două săptămîni de lupte crîncene, dușmanul a fost oprit. „Pe aici nu se trece!“ a scris în ordinul său de zi comandantul „Diviziei de fier“.

Un an mai tîrziu, în august 1917, trupele germane făceau intense pregătiri pentru spargerea frontului român de apărarea Moldovei, cotropirea acestui ultim colț de țară rămas liber, și pentru pătrunderea către Odesa și grînarul Ucrainei.

Între timp, generalul Eremia Grigorescu preluase comanda Corpului 6 de armată, apoi pe cea a armatelor I română și 4 rusă. În august, la Mărășești, a cîștigat una din cele mai vijelioase și grele bătălii din istoria apărării independenței României, zăgăzuind din nou puhoiul dușman sub lozinca: „Nici pe aici nu se trece!“

Printre numeroasele decorații, daruri, felicitări primite cu acel prilej din țară și din partea altor state, generalului Grigorescu i-a fost oferită și o **sabie de onoare** din Japonia, aliată cu puterile Antantei.

Sabia a fost adusă de o delegație japoneză, reprezentînd pe împărat, șeful statului nipon, și înmînată generalului român în cadrul unei solemnități oficiale. Cu acest prilej, ziarul ieșan **România,** din 6 septembrie 1917, scria printre altele: „Nebiruiții fii ai Soarelui au descoperit, în strănepoții dacilor de la poalele Carpaților, un popor înrudit prin eroismul său [...]. Sabia oferită de Japonia eroismului român va trage în cumpăna istoriei [...], iar la masa păcii va scînteia deasupra hărților, arătînd nu numai hotarele unui drept, ci și hotarele unei vrednicii, ale vredniciei noastre de la Mărășești...“.

Sabia de onoare, de felul celor tradiționale purtate de samuraii japonezi, are mînerul drept și garda rotundă, ca un disc de soare, lucrate cu deosebită măiestrie. De mîner, pe o plăcuță albă, se află inscripția în limba niponă: „Voi sînteți cei ce scrieți istoria țării“. Astfel, îndepărtatul popor de la Soare Răsare a omagiat marea biruință și jertfa ostașilor români de la Mărășești.

Ioana URSU

GENERALUL KREBS ÎNCEARCĂ SĂ CÎȘTIGE TIMP

(Urmare din p. 18)

— În sectorul în care luptele continuă, sînt de acord cu încetarea focului.

— De ce așa-numitul dumneavoastră guvern nu acceptă să capituleze? Vreți să mai curgă sînge?

— Eu vreau să fac totul, și cît mai repede, pentru ca să fie recunoscut un singur guvern legal, la Berlin.

— Dacă nu veți capitula, trupele noastre vor începe asaltul, iar atunci va fi imposibil să deosebim unde este guvernul legal și unde este cel nelegal.

— Tocmai de aceea solicităm încheierea unui armistițiu.

— Iar noi cerem capitularea!

A sosit generalul Sokolovski. I-am raportat despre desfășurarea tratativelor. După ce m-a ascultat, Sokolovski a început să-i pună el însuși întrebări lui Krebs. Reproduc în continuare dialogul dintre ei:

Sokolovski: Cînd veți face publice știrile cu privire la Hitler și la Himmler?

Krebs: Atunci cînd vom ajunge la o înțelegere cu dumneavoastră în privința noului guvern.

Sokolovski: Comandantul frontului consideră că, mai întîi, Himmler trebuie declarat trădător; astfel, planurile[4] acestuia vor fi zădărnicite.

Krebs (înviorîndu-se): Un sfat foarte inteligent. Asta o putem face imediat. Firește, cu aprobarea doctorului Goebbels. Vă rog să-l trimiteți la el pe adjutantul meu.

Ciuikov: Să i se transmită lui Goebbels că nu poate fi vorba despre un nou guvern înainte de capitulare.

Sokolovski: Îi aveți pe Goebbels și pe ceilalți; deci veți putea face cunoscută capitularea.

Krebs: Numai cu aprobarea lui Doenitz iar acesta nu se află în Berlin. După încetarea focului l-am putea trimite pe Bormann la Doenitz. Nu avem nici avion, nici legătură radio.

Atmosfera se încinge.

Ciuikov: Depuneți armele și după aceea vom discuta despre celelalte probleme.

Krebs: Nu, asta nu se poate. Solicităm încheierea armistițiului la Berlin.

Ciuikov: Aveți coduri, cifruri și așa mai departe?

Krebs: Sînt la Himmler... (Schimb involuntar o privire cu Sokolovski). Dacă sînteți de acord să facem o pauză în lupte, vom ajunge la o înțelegere...

Ciuikov: Numai pe baza capitulării, după care Doenitz va putea veni la noi, așa cum ați făcut și dumneavoastră.

Krebs: Trebuie să-l chemați pe Doenitz, aici; dați-i voie să vină.

Sokolovski: Capitulați și îi dăm voie imediat.

Krebs: Nu sînt împuternicit să iau o hotărîre în această problemă...

Ciuikov: Capitulați imediat și, apoi, ne vom ocupa de organizarea deplasării lui Doenitz la noi.

Krebs: Mai întîi să iau legătura cu Doenitz și după aceea capitularea. Nu pot capitula fără Doenitz. (După o clipă de gîndire). Totuși, în legătură cu această problemă l-aș putea întreba pe Goebbels; dacă vreți să-l trimiteți la el pe colonel (arătînd spre adjutantul său).

Sokolovski: Așadar, ne-am înțeles: colonelul german pleacă la doctorul Goebbels pentru a se informa dacă acesta este de acord cu capitularea imediată?

Krebs (întrerupîndu-l): Se va încheia mai întîi armistițiul, sau Goebbels trebuie să fie de acord în prealabil cu capitularea?

Sokolovski: Nu permitem să i se pună lui Goebbels problema armistițiului.

(Va urma)

În românește de:
A. COVALIU

[4] Discuția se referă la tratativele duse de Himmler în vederea încheierii unei păci separate cu anglo-americanii.

PLANȘELE NOASTRE

① O imagine mai puțin cunoscută a lui Alexandru cel Bun. Pictură din sec. XIX, de un autor necunoscut, aflată în depozitele Muzeului de Istorie din Iași **(„Alexandru vodă cel bătrîn și bun“,** p. 4**)**

② ③ Pentru principele moldovean, Ștefan Bogdan, regele Iacob I Stuart a fost un protector constant, dar ineficace. Pribeagul vlăstar de domn a avut relații cu numeroase curți europene: Constantinopol, Praga, Madrid, Veneția **(Un principe moldovean la curtea regelui Iacob I Stuart,** p. 50**)**

④ Pictură de Delacroix inspirată de lupta pentru libertate a poporului grec: Grecia la Missolonghi **(„Chemarea bucuriei“,** p. 56**)**

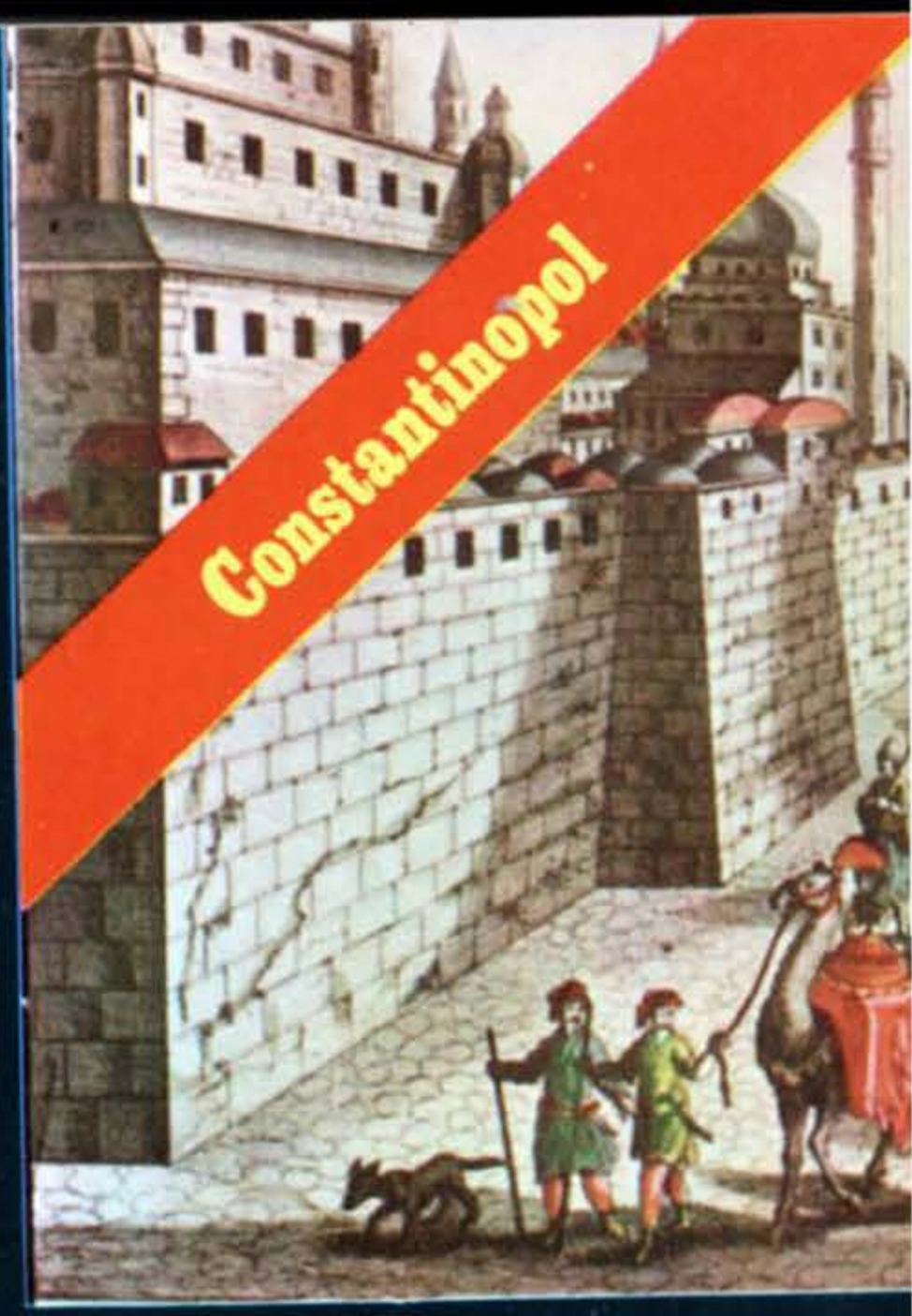
Constantinopol

Praga

Madrid

Venetia

Unirea — în dezbaterea Adunărilor ad-hoc

„UN OARECINE CARE SE NUMEŞTE ŢEARĂ“

Adunările (sau „Divanurile“) ad-hoc s-au ales în Muntenia şi Moldova în anul 1857, în urma recomandării Congresului de la Paris din 1856[1]. Prin intermediul lor trebuia să se cunoască dorinţa populaţiei cu privire la organizarea viitoare a celor două Principate.

Alegerile pentru Adunările ad-hoc au constituit o confirmare strălucită a idealului de Unire **a românilor. Constituite în urma unor mari confruntări politice, în special în Moldova, unde prin intrigile unor mari puteri[2] s-a încercat falsificarea voinţei populare, Adunările şi-au început lucrările la 22 septembrie în Moldova şi la 30 septembrie 1857, în Muntenia.**

Ele au marcat un moment deosebit în afirmarea personalităţii istorice şi statale a poporului român. Tribuna acestor Adunări a fost ilustrată de străluciţi reprezentanţi ai intereselor naţionale, ai poporului, cum au fost Mihail Kogălniceanu, Constantin Hurmuzaki, C.A. Rosetti, Constantin Kretzulescu, A. Golescu, Constantin Tănase şi alţii.

În continuarea seriei de documente privitoare la tradiţiile luptei pentru unitate şi independenţă naţională, ne vom opri în acest număr şi în următoarele asupra proceselor verbale privind dezbaterile din Adunările ad-hoc ale Moldovei şi Munteniei.

Începem cu Adunarea din Moldova. Ea s-a constituit prin alegerea unui număr de 85 deputaţi, reprezentînd cinci „clase sociale“, determinate de legea electorală în felul următor: marii proprietari, micii proprietari, sătenii, orăşenii şi clerul. Deşi legea electorală nu acorda dreptul de vot decît unui număr restrîns de locuitori, în raport cu averea, Adunarea a reunit cele mai reprezentative personalităţi politice şi culturale ale Moldovei din acel timp. Între cei 85 membri s-au numărat 15 deputaţi ţărani.

Aleasă la 10 septembrie, Adunarea ad-hoc din Moldova şi-a început lucrările 12 zile mai tîrziu, într-o atmosferă de solemnitate oficială şi entuziasm popular. Ea a început prin a adopta regulamentul de lucru, fapt important, deoarece a asigurat ordine în dezbateri şi publicarea lucrărilor sale, ceea ce a contribuit la o largă propagare în mase a unor idei de mare însemnătate politică şi socială. Atît prin obiectivele urmărite — acelea de a fixa principiile generale ale statului modern român, cît şi prin forma elevată a celor mai multe dintre intervenţiile deputaţilor şi prin problematica istorică adusă în dezbateri, lucrările Adunării ad-hoc din Moldova— ca şi ale celei din Muntenia — se înscriu printre marile evenimente ale istoriei luptei politice pentru unitate şi independenţă naţională, pentru eliberare socială a poporului nostru.

La vremea lor, aceste discursuri au avut un larg ecou nu numai în ţară, ci şi în Europa. Ele au fost publicate în 1858 în lucrarea lui M.A. Ubicini La question des Principautés devant l'Europe.

Iată pentru ce socotim necesar să prezentăm cititorilor noştri cîteva din aceste pagini memorabile — extrase din lucrarea lui D.A. Sturdza şi C. Colescu-Vartic, Acte şi documente relative la istoria Renaşterei României, **vol. VI — discursul de deschidere rostit de mitropolitul Sofronie Miclescu, în ziua de 22 septembrie, fragmente din cuvîntările lui C. Hurmuzaki şi Mihail Kogălniceanu rostite în ziua de 7 octombrie[3]. Ele relevă dragostea de ţară a celor trei reprezentanţi ai obştei româneşti, via lor dorinţă de a vedea ţările române unite. C. Hurmuzaki avînd, desigur, în vedere marile neajunsuri provocate în trecut Principatelor de schimbările dese de domnie, pledează în cuvîntarea sa şi pentru un prinţ străin care să pună capăt „ambiţiilor nenumăraţilor aspiranţi la domnie şi intrigilor acestora şi ale partizanilor lor“ şi care să se poată lupta cu succes pentru unire „în contra influenţelor străine“.**

Adunările ad-hoc, atît prin componenţa lor, cît mai ales prin conţinutul dezbaterilor au fost adevărate adunări reprezentative ale poporului, la nivelul acelei epoci, exprimînd cu vigoare aspiraţia sa de unitate şi independenţă naţională.

N. COPOIU

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1975.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1974.
[3] Paragrafele culese cu alt caracter de literă (aldin) sînt din procesele verbale ale şedinţelor respective.

Cuvintul Înalt Prea Sfinției Sale părintelui mitropolit, la deschiderea Adunării ad-hoc

„Toate încheierile Divanurilor vor avea un mare răsunet în Europa, în lume, în istorie“

C. Hurmuzaki

Moldo-Românie!

Iubiților frați compatrioți și fii în Domnul Hristos. Cinstiților deputați ai tuturor claselor Moldovei.

Dumnezeu părintele a toată mîngîierea a suflat în inimile prea puternicilor împărați ai Europei, ca la deschiderea Congresului de Paris [1856] prin plenipotenții lor, să îngrijească și de țările noastre. Art. 24 al Tratatului de Paris statornicește că un divan ad-hoc compus în mod de a constitua reprezentația cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societății, va fi convocat în principat sub presidența mitropolitului țării. Și după împărătescul firman al Înaltei Porți, primind acum ofisul excelenței sale prințului caimacam sub no. 108 spre deschiderea ședințelor, iată că această mult dorită zi a sosit. Divanul își deschide ședințele de astăzi și înainte. Deci iubiților!, de la toți ni se cere acum de a avea cea mai mare luare aminte în vorbirile noastre, ca și în lucrările noastre, și cea mai adîncă cumpătare și înțelepciune în rostirea dorințelor noastre; căci acestea, precum se știe, vor fi temelia fericirii viitoare a țării întregi și a fiecărui în parte. Acum a sosit timpul ca fiecare să ne arătăm cu faptele, nu numai cu vorbele; cît ne iubim națiia noastră cea cu un renume așa de antic și așa de frumos; cît prețuim țeara ce ne-a dat toată ființa noastră, și cît ținem la canoanele și religia părinților noștri, și la biserica care cu luminile sale ne-a scos din întuneric și din umbra neștiinței; ne-a păstrat limba și ne-a făcut o literatură a noastră proprie, și care de la originea sa combate împreună cu fiii săi, cu națiia sa, asupra orișicărei împilări. Vă mai repetez, iubiților compatrioți, că acum a sosit timpul de a dovedi lumii prin fapte nobilimea sîngelui care circulează în noi, de a ne recomanda Europei întregi că merităm îngrijirea ei și că sîntem vrednici de garanția ce ne-a dat. Să fim dară înțelepți și cumpătați întru toate, căci întru acestea stă toată mîntuirea noastră! Nu vorbe multe și mari, nu împărecheri și părtiniri, ci cu un gînd și o inimă, pentru folosul tuturor fără osebire. Moldo-Românii de astăzi sînt toți tot una, ei au o origine, un sînge, o patrie, o istorie, o credință, un Dumnezeu!; să ne silim dară ca totdeauna să fim așa ca să fim vii, și ca să învieze întru noi iubita noastră patrie. Să ne întrecem prin lucrarea virtuților. Numai virtuțile și meritul să ne deosebească înaintea lui Dumnezeu și înaintea scumpei noastre națiii [...]

Cuvintul d-lui C. Hurmuzaki

Într-acest moment, atît de mare, unic în cartea vieții neamurilor — tot românul bine-cugetător se întreabă: ce trebuie să dorim?

Răspunsul atîrnă de la patriotismul nostru, iar măsura dorințelor noastre trebuie să o căutăm în cercul drepturilor noastre și în respectul cuvenit legăturilor seculare ce există între Principatele Române și Imperiul otoman.

Ca să știm ce se cuvine să cerem, trebuie mai întîi să știm ce avem și ce nu avem, pentru că numai acele dorinți, ce nu trec peste domeniul drepturilor noastre, pot aștepta împlinire. Măsura dorințelor ce sîntem chemați a rosti trebuie să o căutăm și în cunoștința trecutului nostru, în cunoștința suferințelor, nevoilor și trebuințelor noastre; căci numai de la deplina cunoștință a relelor de care voim să scăpăm atîrnă aflarea mijloacelor de vindecare. Să cercetăm dară înainte de toate drepturile noastre.

Avem drepturi mari și frumoase; drepturile aceste, ființa politică și națională a Principatelor Moldovei și Valahiei se întemeiază pe tratate încheiate între ele și Înalta Poartă otomană. Tratatele aceste se numesc capitulații[4], căci așa se numesc toate tratatele încheiate pînă în secolul trecut între Imperiul otoman și Puterile creștine ale Europei.

Tratatele noastre nu numai nu s-au desființat vreodată, ci încă din timp în timp s-au recunoscut și s-au întărit cu solemnitate de către Înalta Poartă, după cum dovedesc acturile publice, enumerate în propunerea ce am onoare de a sprijini. Ca să cunoaștem mărimea și întinderea drepturilor noastre, trebuie să nu scăpăm din vedere cînd și sub ce înconjurări s-au încheiat capitulațiile noastre.

Istoria ne spune că Bogdan, suveranul Moldovei, fiul lui Ștefan cel Mare, a încheiat cea întîia capitulație cu sultanul Baiazid II, în anul 1511.

Într-adevăr! Capitulația aceasta, înnoită și întărită de mai multe ori, și anume în domnia lui Vasile Lupu Voivod, precum și capitulațiile Valahiei, au asigurat Principatelor Române toate drepturile care, după principiile dreptului public al Europei, recunoscut de toate națiile civilizate, constituesc deplina suveranitate a statorilor. Dovadă chiar întîiul articol al Capitulației din 1511 [...]

Suveranitatea este internă sau externă.

Cum că Principatele Române au exercitat totdeauna, chiar și în cele mai nefericite zile ale istoriei lor și pînă astăzi deplina suveranitate din lăuntru, dovedesc toate legiuirile și așezămintele lor, din care cele mai multe și astăzi încă au putere legală, fără să se fi supus vreodată încuviințării sau confirmării Înaltei Porți. Din nenumărabilul număr al actelor care dovedesc deplina suveranitate din lăuntru voi cita numai legiuirea pentru dezrobirea vecinilor, votată de o adunare mare în sf. monastire a Trei-Ierarhilor, în 6 aprilie 1749[5].

Cum că Principatele Române au exercitat și deplina suveranitate din afară, în curgere de mai multe sute de ani, după încheierea capitulațiilor cu Înalta Poartă mărturisesc o mulțime de războaie ce au avut Principatele [...]; mărturisesc o mulțime de tratate de alianță, de pace, de comerț ș.a. ce ele au încheiat atît între sine, cît și cu alte staturi suverane (Polonia, Ungaria, Transilvania, Anglia și Rusia). Spre mai mare dovadă voi cita aici numai tratatul de comerț încheiat între domnul Petru Șchiopul, suveranul Moldovei și Elisabeta, regina Angliei, în anul 1588, așadar șaptezeci și șapte de ani după încheierea capitulației lui Bogdan cu Baiazid II. Cum că capitulațiile Principatelor Române nu numai n-au oprit, ci nici au mărginit suveranitatea lor din afară dovedesc și nenumărabilele solii ce suveranii Moldovei și ai Valahiei au trimis altor staturi suverane sau au primit de la ele în curgere de mai multe sute de ani după încheierea capitulațiilor cu Înalta Poartă. Pravila lui Vasilie Vodă, publicată în anul 1646, cuprinde chiar un capitol special despre pedepsele crimelor în contra solilor ce veneau la domnie sau se trimiteau din partea ei. Și astăzi, încă, Principatele Române exercită unele din drepturile cuvenite suveranității externe, precum, de exemplu, dreptul de a trimite și de a întreține la Poarta otomană soli (capuchehaie), drept ce datează încă din anul 1511, fiind stipulat prin art. al șaptelea al capitulației lui Bogdan și anume întărit prin Tratatul de la Kuciuk-Kainargi [1774], care recunoaște pe domnii Principatelor Române de suverani, iar pe reprezentanții lor la Poartă de oameni puși sub scutul dreptului gintelor.

Am avut dar cuvînt a zice că avem mari și frumoase drepturi; căci pe cînd cele mai multe din staturile suverane n-aveau încă nici o relație cu Înalta Poartă, Moldova avea la ea soli și reședință de soli (Bogdan-Serai) și o biserică pentru solii ei.

---

[4] Vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

[5] Se referă la actul dat de Constantin Mavrocordat, prin care șerbii erau considerați nu robi, ci țărani fără pămînt; nu puteau părăsi satul respectiv și erau datori să lucreze 24 zile an pe moșia boierului—*n.r.*

Şi astăzi încă Principatele au dreptul de a încheia convenţii, din care aici voi citi numai convenţia între Moldova şi Valahia pentru unirea vămilor[6].

Aceste fapte istorice sînt cele mai necontestabile dovezi şi lămuriri ale drepturilor noastre. Atîta spre răspuns acelora, care se încearcă a aduce în îndoială sau existenţa sau cuprinderea şi întinderea capitulaţiilor noastre.

Mai sînt unii care, voind a ne micşora drepturile, ne întîmpină că la clasificarea statelor publiciştii au pus Principatele Române în clasa statelor semi-suverane. Acestora le răspundem că publiciştii, chiar şi cei mai învăţaţi, n-au avut cea mai mică cunoştinţă despre capitulaţiile noastre, care abia în secolul nostru s-au publicat, şi că ei şi-au întemeiat opinia lor numai pe cunoştinţa tratatelor rusoturceşti, care, după principiul recunoscut şi de dreptul gintelor, ca nişte alcătuiri între doi nu pot folosi, nici păgubi, pe un al treilea.

Acestea sînt drepturile Principatelor Române, pe care Tratatul de Paris din 30 martie 1856 le-a pus sub generosul scut al puterilor care au subscris acel act mare. Aceste sînt drepturile Principatelor pe care Înalta Poartă le-a recunoscut şi le-a întărit cu solemnitate în faţa lumii prin art. 23 al citatului tratat, prin care ea s-a îndatorit anume a conserva Principatelor între altele un guvern neatîrnat şi naţional, precum şi deplina libertate de legislaţie (autonomia) ş.c.l.

Principatele Române fiind staturi suverane, de la sine se înţelege că ele au necontestabilul drept de a-şi legiui reorganizarea lor, de a-şi consolida şi a-şi întări existenţa lor naţională, morală, politică şi materială, încît aceasta nu jigneşte drepturile cuvenite Înaltei Porţi după capitulaţii, drepturi pe care românii totdeauna le-au respectat şi voesc a le respecta.

Mai sus am arătat că Principatele Române, ca staturi suverane au avut şi au dreptul de a încheia tratate atît cu alte staturi, cît şi între sine. De la sine dar urmează că ele au şi dreptul de a încheia între sine tratat pentru Unirea lor într-un singur stat şi sub un singur guvern.

Unirea nu este o dorinţă nouă. Ea este prevăzută chiar prin Regulamentul Organic şi în unele privinţi chiar şi aplicată (art. 425-430). Unirea este înscrisă în inimile tuturor românilor. Ea s-a discutat în curgere de mai mulţi ani de toată ţeara, de toată presa Europei. Dorinţa Unirii a răsunat de la o margine a lumii pînă la cealaltă. Ea s-a primit cu aclamaţie de către alegătorii noştri, de către întreaga ţeară. Noi dorim Unirea pentru că: Unirea dă tăria, tăria dă siguranţă, siguranţa dă încredere, încrederea dă suflet şi zbor comerţului şi civilizaţiei. Dorim Unirea pentru că nu mai voim să fim pomul discordiei între puteri rivale, nu voim să vedem legioane de candidaţi de domnie, nu voim ca domnii să fie posesori care se grăbesc a se folosi de scurtul termen al posesiei, pînă ce nu-l răstoarnă alt amator de domnie.

Unirea Principatelor este dorinţa tuturor claselor. Cine dintre noi n-a avut prilejul de a vedea bucuria şi mulţămirea obştească de cîte ori se cîntă Hora Unirii! *Şi cine nu ştie că numai cîţiva amatori de domnie şi micul număr al clienţilor lor mai combat astăzi dorinţa naţională — Unirea Principatelor?*

Dorim Unirea, dar tot aşa de fierbinte dorim şi un prinţ străin[7], *dintr-una din familiile suverane de-ale Europei, cu înlăturarea staturilor vecine, pentru că numai un asemenea prinţ poate insufla înlăuntru şi în afară respectul, fără de care cele mai bune legi rămîn litere moarte; numai un prinţ străin poate să ne asigureze drepturile, poate impune partidelor, poate să ne scutească de nepotism; numai un prinţ străin poate pune capăt ambiţiilor nenumăraţilor aspiranţi la domnie şi intrigilor acestora şi ale partizanilor lor, care paralizează chiar şi cele mai bune plecări; pentru că numai un prinţ străin se poate lupta cu succes în contra influenţelor străine, cărora Tratatul de Paris a voit să facă sfîrşit.*

Mai dorim şi cerem moştenirea în familia prinţului străin, pentru că desele schimbări ale domnilor au împiedicat propăşirea morală şi materială, ba chiar şi neatîrnarea guvernelor Principatelor; şi pentru că numai moştenirea dă stabilitate. Dreptul moştenirii nu este un drept nou în istoria Principatelor. El a avut fiinţă multă vreme după încheierea Capitulaţiilor noastre. După Bogdan a venit la tron fiul său Ştefan-Tînărul; după acesta Petru Rareş, fiu natural al lui Ştefan-cel-Mare. Aşa de tare se observa dreptul moştenirii, zice analistul Ureche, încît ţeara a preferit a încredinţa tronul unui fiu nelegiuit al lui Ştefan-cel-Mare, decît să aleagă domn din altă familie. Petru Rareş a avut succesor pe fiul său, iar acesta, murind fără copii, pe fratele său.

Iată că nu cerem un drept nou, ci numai recunoaşterea unui drept ce l-am avut, unui drept vechi ca şi istoria noastră.

Mai dorim un guvern reprezentativ. Nici acesta nu este un drept nou. De la întemeierea domniilor de către Radu Negru şi Dragoş pînă astăzi, Principatele au avut totdeauna reprezentare naţională concentrată într-o singură Adunare legislativă, compusă de toate clasele. Niciodată suveranii Principatelor n-au fost autocraţi. Din contră, puterea legislativă totdeauna s-a exercitat numai de către Obştească adunare, totdeauna a fost despărţită de puterea executivă.

Mai dorim şi cerem respectarea drepturilor Principatelor în cuprinderea capitulaţiilor. Dorinţa aceasta este foarte legitimă şi firească pentru oricine cunoaşte istoria trecutului şi n-a uitat aceea a prezentului nostru.

Mai dorim şi cerem neutralitatea teritoriului noului stat România, pentru că neutralitatea este cel mai bun stavil în contra înnoirii complicaţiilor care au adus în urma lor rezbelul oriental [1853-1856] şi pentru că numai ea ne va scuti de nemăsurate cheltuieli pentru trebuinţi militare.

Scris este: „Cereţi şi vi se va da". Am cerut şi sîntem bine încredinţaţi că dreptatea puterilor garante ne va împlini dorinţele, pentru că ele sînt legitime şi întemeiate pe drepturi necontestabile şi neprescriptibile, pe drepturi recunoscute şi consfinţite prin garanţia colectivă a Europei.

Înainte de a vă da voturile, nu uitaţi, domnilor, că toată Europa, ce zic? toată lumea civilizată priveşte la noi cu cea mai mare luare aminte, ca să afle de sîntem vrednici de a fi o naţie, vrednici de binefacerea mărinimoaselor puteri garante, vrednici de încrederea ţării care ne-a ales şi ne-a trimis aici ca să cerem:

1. Respectarea drepturilor Principatelor şi îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea vechilor lor capitulaţii încheiate cu Înalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 şi 1634.

2. Unirea Principatelor într-un singur stat sub nume de România.

3. Prinţ străin cu moştenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare de ale Europei şi ai cărui moştenitori să fie crescuţi în religia ţării.

4. Neutralitatea pămîntului Principatelor.

5. Puterea legiuitoare încredinţată unei Obşteşti Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele naţiei.

Toate aceste, sub garanţia colectivă a puterilor care au subscris Tratatul de Paris.

Nu credem că în momentul acesta suprem, de la care atîrnă viitorul şi fericirea a cinci milioane de fraţi, să se afle între noi măcar unul carele n-ar dori împlinirea cererilor rostite de ţeara întreagă prin aleşii săi. Cine este în stare de a le combate, acela nu este român, ci duşman al fraţilor săi, duşman al ţării, unealtă a intereselor străine. Unul ca acela aibă curajul rătăcitei sale opinii, vie pe tribună. Noi îi vom răspunde.

Dumnealui logofătul Alecu Balş **se înaintează spre biurou şi depune o hîrtie subscrisă de d-lui şi de Prea Sfinţia Sa locotenentul [locţiitor] de Episcop de Roman, Nectarie Hermeziu, Episcop Sotiriopoleos, care în puterea paragrafului 60 din Regulamentul Adunării, neputîndu-se primi ca propunere, se citeşte numai sub titlul de întîmpinare la propunerea despre rostirea dorinţelor ţării, şi îndeosebi ca întîmpinare în contra dorinţei Unirii Principatelor.**

Întîmpinarea d-lui A. Balş

Sub iscălitul mare logofăt şi cavaleriu Alecu Balş, unul din deputaţii ţinutului Putnei, proprietar de 80 mii fălci în Moldova, iubita sa patrie, declară că în locul repaosului atît de dorit, după o lungă agonie şi calamităţi provenite din felurite strămutări

---

[6] Este vorba de convenţia intrată în vigoare în 1848 prin care se desfiinţează vama dintre cele două ţări; a grăbit procesul de unire prin crearea unei pieţi economice unice — *n.r.*

[7] Această argumentare ţinea de tactica politicii partidei unioniste care urmărea cu orice preţ să evite fie blocarea fie scindarea partizanilor Unirii Principatelor datorită unor considerente de grup sau unor pretenţii la domnie ale cîtorva dintre personalităţile susceptibile de asemenea veleităţi. Ulterior în iarna anului 1858 cei mai hotărîţi şi clarvăzători dintre unioniştii moldoveni au avut de depăşit cîteva asemenea serioase obstacole în rîndurile propriului partid, pînă s-a ajuns la candidatura unică a colonelului Alexandru Ioan Cuza. Atunci însă, în octombrie 1857, luptătorii pentru Unire se vedeau necesarmente în situaţia de a accepta perspectiva unui domnitor străin, arătînd puterilor europene — care puteau face din disputele personale pentru domnie un impediment major în calea realizării voinţei naţionale — că sînt în joc nu interese, ambiţii şi vanităţi personale ci realmente interesele poporului. De altfel atunci cînd Al. I. Cuza a fost înlăturat în urma loviturii de stat din februarie 1866 aceleaşi supreme raţiuni de salvgardare a unităţii statului român modern au reţinut pe adepţii Unirii, de curînd realizată, adînc şi cu totul devotaţi ţării, de la o împotrivire faţă de urcarea lui Carol de Hohenzollern Sigmaringen pe tronul României — *n.r.*

și prefaceri ce s-au urmat în țeară, în care moșii și strămoșii săi și fiii fiilor lor s-au născut, nu poate dori a da în schimb Moldova cu privilegiurile ei, ce sînt mai avantajoase decît ale învecinatului principat, pentru un viitor eventual și necunoscut, care privilegii sînt recunoscute de către preaputernicii sultani ai curții suzerane, consfințite și prin Tratatul de Paris a anexelor articol 23, și nici poate a se uni cu încorporarea patriei sale în aceea a Principatului Valahiei. Asemenea fusie nu ar produce decît elemente de discordii, lupte, vrăjmășii și neprevăzute amenințătoare intervenții de-a pururea vătămătoare. Către aceste apoi mai este de luat aminte că întrunirea unui Divan ad-hoc chiar, după textul art. 24 al acelor anexe, fiind compus de a exprima dorințele locuitorilor țării numai în privirea reorganizării Principatului; asemenea și firmanul împărătesc pentru convocarea lui nu cuprinde vreo altă chestie decît numai însăși aceea a reorganizării țării cu revizia statutelor ei. Prin urmare și dorința subiscălitului se mărginește în păstrarea Moldovei, autonomia sa cu toate privilegiile și imunitățile ei ab antiquo. Acesta este singurul mijloc pe care se razimă liniștea și fericirea poporului moldovan.

Această socotință a iscălitului, biuroul va binevoi a o clasifica și a o afișa spre a fi cunoscută Adunării și sau [fie că este] primită în deliberație sau nu să se așeze în acturile arhivei Adunării iar Înalt Prea Sfințitul Mitropolit, ca prezident al Adunării, este rugat a o împărtăși și Comisiei europene din București.

Mai mulți deputați au întîmpinat că Prea Sfinția Sa locotenentul de Roman s-a subscris în anul trecut, luna lui iulie, în capul unui act carele cerea Unirea Principatelor și prinț străin, arătînd totodată mirarea lor despre schimbarea opiniei sale.

La acestea Prea Sf. Sa locotenentul **răspunde că „în adevăr a subscris acel act din anul trecut, însă, între patru ochi și că prin urmare nu se poate ține în seamă".**

D-lui Kogălniceanu, **cerînd cuvîntul, se suie pe tribună și rostește o întîmpinare la zisele d-sale logofăt Alecu Balș.**

Cuvîntul d-lui M. Kogălniceanu

Mulțămesc Adunării sau mai bine zicînd, să se felicitеze Adunarea de dovada de nepărtinire ce a dat astăzi învoind onorabilului deputat de Putna, și Prea Sfințitului locotenent de Roman de a-și exprima opiniile liber și neîmpiedicat, cu toate că pentru propuneri și amendamente art. 60 din Regulament cere ca spre a fi ele primite la cetire, trebuie să fie sprijinite cel puțin de cinci membri. Propunerea onorabilului deputat de Putna însă, în toată Adunarea n-a găsit decît un singur sprijinitor și Adunarea totuși a învoit cetirea acestei propuneri și înscrierea ei în protocolul zilei. Mulțămesc și felicitez Adunarea. Noi astăzi am dat dovadă că sîntem demni de libertatea ce Europa ne-a recunoscut, de a ne rosti dorințele și trebuințele. În toată această Adunare însuflețită de o singură simțire, de o singură dorință, asigurarea naționalității noastre, două singure glasuri s-au găsit care voiesc a merge în contra voinței nației, în contra voinței lui Dumnezeu, cerînd păstrarea statului quo, și prin urmare a nămolului de nenorociri și de abuzuri, care-i formează trista istorie; și cu toate acestea Adunarea, puind de o parte restricțiile Regulamentului său, a învoit ca astăzi toată opinia, fie cît de antinațională, cît de singuratică să se exprime liber și neîmpiedicată în fața țării, care o va discuviința în fața Europei, care o va judeca. Libertate pentru opinii, respect pentru persoane. Aceasta este linia de purtare care ne insuflă astăzi, care trebuie să ne insufle totdeauna.

După ce însă am ascultat opinia d-lor locotenentului de Roman și a deputatului de Putna, să-mi fie iertat acum de a întîmpina. Și dîntîi încep cu părintele de Roman. Prea Sfinția Sa a rostit o curioasă teorie, adică că este învoit de a avea între patru ochi o opinie și în public o altă opinie. Într-alte cuvinte, alt om sînt, alte lucrez în patru ochi, și alt om sînt, și altele lucrez în public; că în patru ochi am o iscălitură, și în public am o altă iscălitură. Teorie curioasă, discuviințată de morală în gura fiecărui om, discuviințată de religie mai ales în gura unui preot. Socot că părintele de Roman singur va recunoaște ușurătatea expresiei, sub care voește a ascunde apostasia sa politică.

Vin acum la d-lui marele logofăt și cavaler Alecu Balș. D-lui în loc să vie a ne vorbi ca deputat al țării, singurul titlu care ne dă drept de a vorbi aice, ne-a rostit opinia sa ca proprietar de 80 000 fălci pămînt. Mare avere, frumoasă avere; nimene din noi nu o are. Însă este cineva care o are înzecit mai mare decît d-lui deputatul de Putna. Acesta este un oarecine, care se numește țeară, acea țeară care o reprezentează această Adunare. D-lui deputatul ne zice că are 80 000 fălci. Ei bine, noi Adunarea avem mai mult decît chiar 800 000 fălci, căci înfățoșăm țeara.

D-lui deputatul ne zice că țeara de abia a ieșit din agonia relelor trecutului și apoi ca singură tămăduire cere urmarea lor, adecă păstrarea statului quo, numai păstrarea privilegiilor și imunităților și a tuturor consecințelor care aduce după sine privilegiul nesprijinit de putere; dumnealui însă știe singur cum se păzesc în țeară privilegiile obștești și privilegiile particulare; avem dinaintea noastră soarta privilegiaților.

Un rău pierde jumătate din puterea sa cînd îi cunoaștem originea. Răul țării noastre ni-l spune istoria, ni-l spun suferințele poporului. Fiecare pagină din analele noastre să o stoarcem și va curge sînge și lacrimi. Răul țării noastre ni-l spune glasul poporului prin un proverb: „Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor!". Onorabilul deputat de Putna, singur în această Adunare, singur în țeară — care saltă de entuziasm, a cărui inimă bate ca a unui unic om pentru drepturi, pentru naționalitate, pentru unire, care numai ea ne poate asigura și drepturile și naționalitatea — singur vine și ne zice că nu voește să fim alta decît aceia ce am fost [...]

Însă aceasta, nu va fi. Timpul a sosit ca vechea prorocire a iroului patriei noastre să se împlinească. Sînt acum trecuți 350 ani de cînd Ștefan cel Mare, pe patul morții și văzînd norii ce amenințau existența țării noastre chemă pe mitropolitul, pe consilierii săi și pe fiul său Bogdan și-i îndemnă singur el, carele 40 ani ținuse sabia în mînă tare și neînvinsă, și-i îndemnă singur ca să încheie o capitulație cu Înalta Poartă, capitulație onorabilă și închizășluitoare ființei noastre ca nație, ca stat. „Iar dacă dușmanul vostru v-ar prescrie condiții rușinătoare, sfîrși el, atunci mai bine muriți prin sabia lui, decît să fiți privitori împilării și ticăloșiei țării voastre. Dumnezeul părinților voștri însă se va îndura de lacrimile slugilor sale și va scula dintre voi pre cineva, carele va așeza iarăși pe urmașii voștri în libertatea și puterea de mai înainte".

Prorocirea acum se împlinește[...] Și tocmai în acest minut, oameni ai trecutului, veniți să ne faceți lauda trecutului, veniți și vă încercați să puneți o slabă stavilă căii unei națiî vă refuzați de a crede în predicția iroului și sfîntului nostru; protestați în contra Unirii. O cred. Unirea este pentru țeară, și D-voastră nu voiți nici țeară nici nație.

Fraților, onorabilul meu amic Hurmuzaki v-a dezvoltat toate considerațiile care ne fac o lege ca să cerem și respectarea drepturilor seculare ale Principatelor, și Unirea, și prințul străin și toate celelalte dorinți, cuprinse în propunerea mea. Trebuie să le repet și eu acele zise și rezise? Nu le simte toată inima, nu le judecă mintea? Nu ne-o spune îndestul legea fiecărui popul ce voește a fi? Însă nu mă pot opri de a vă arăta și simțirile poporului, acel ce nu știe nici a ceti, nici a scrie, acela care, ca oameni ai naturii, nu știe a spune decît ceea ce simțește. Să fim stăpîni în țeara noastră, zicea un onorabil deputat pontaș, să unim Moldova cu Munteneasca, să tragem ca împrejurul unui loc sterp un gard mare și zdravăn; locul numai să fie închis, și în curînd, fără a fi chiar arat, fără chiar a fi sămănat, vor veni vînturile, vor veni păsările cerului, și vor aduce sămînță și de flori și de copaci; în curînd ici colea va răsări cîte o floare, ici colea cîte un copăcel; copacii vor crește, și la umbră sub copaci vor mirosi florile, și vom avea o livadă mare și frumoasă; în copaci vor cînta păsările, și la umbră se vor veseli oamenii [...] Iată, domnilor de Roman și de Putna, cum sătenii, cum noi, cum poporul, cum tot ce simte și voește un viitor pentru copiii săi, pentru națiа sa, înțelege Unirea. Inima poporului nu înșeală niciodată. Să ascultăm, fraților, inima poporului nostru; să ascultăm glasul și interesul nației noastre, care ne strigă neîncetat: Unire și Unire.

Să gîndim că astăzi este ziua cea mai mare din veacul nostru, că astăzi nu numai că scriem, dar facem istoria țării noastre.

Cît pentru propunerea d-nului deputat de Putna, să-i împlinim pînă la sfîrșit cererile sale: să se puie la actă.

Rezultatul votării a fost acesta: 81 pentru și 2 contra.

● **Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu — ISTORIA ROMÂNILOR.**

Editura Științifică, București, 1974, 340 pp., 37 lei: *primul volum din seria celor opt care vor înfățișa istoria poporului nostru din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele de azi.*

● **ISTORIA ROMÂNIEI.**

Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, 560 pp., 42,50 lei: *ediția a III-a, revăzută și adăugită a compendiului publicat sub redacția acad. prof. univ.* **Ștefan Pascu** *de către un colectiv de autori format din:* **Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Hadrian Daicoviciu, Gheorghe Ștefan, Traian Lungu, Ion Oprea, Ștefan Pascu, Aron Petric, Alexandru Porțeanu, Gheorghe Smarandache.**

● **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN.**

Volum întocmit de **locotenent-colonel Constantin Căzănișteanu,** *coordonator,* **locotenent-colonel Niculae Niculae, Maria Georgescu, Sergiu Iosipescu.** Editura Militară, București, 1975, 446 pp., 32 lei: *evoluția armatei române și politica militară a țării noastre în perioada noiembrie 1882-decembrie 1885.*

● **Vasile Netea — LUPTA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA PENTRU LIBERTATEA NAȚIONALĂ (1848 - 1881).**

Editura Științifică, București, 1974, 480 pp., 16,50 lei: *evocarea perioadei cuprinsă între revoluția din 1848 și anul 1881, momentul unificării celor două partide naționale românești din Ardeal și Banat, etapă de intensă activitate pentru pregătirea mișcării memorandiste și a Unirii din 1918.*

● **D. Tudor — SUCIDAVA.**

Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1974, 170 pp., 17,50 lei: *cinci milenii de viață omenească, atestate prin descoperirile arheologice de la Sucidava-Celei (Corabia).*

● **Constantin Botoran — RELAȚIILE ROMÂNO-EGIPTENE ÎN EPOCA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ.**

Editura Științifică, București, 1974, 304 pp., 12,50 lei: *pe fundalul unor tradiții seculare, legăturile economice, politice și culturale dintre poporul român și poporul egiptean în perioada sfîrșitul sec. XIX și pînă în prezent.*

● **Léonce Peillard — SCUFUNDAȚI CUIRASATUL TIRPITZ.**

Traducere din limba franceză de **Sergiu Stanciu,** *cuvînt înainte de* **viceamiral Sandu Gheorghe.** Editura Politică, București, 1974, 380 pp., 12 lei: *o pagină din istoria luptelor navale a celui de-al doilea război mondial, într-o antrenantă reconstituire, din care* **Magazin istoric** *a publicat cîteva fragmente în nr. 11 și 12/1974.*

● **Iancu Atanasescu, Valeriu Grama — CULELE DIN OLTENIA.**

Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1974, 176 pp., 7,75 lei: *originea, funcțiile, structura și rolul social-istoric al acestor mici cetăți întîlnite, mai ales, între Dunăre, Carpați și dreapta Oltului.*

● **Lucian Drimba — IOSIF VULCAN.**

Editura Minerva, București, 1974, 416 pp., 17,50 lei: *personalitatea și activitatea cunoscutului animator al vieții culturale transilvănene (1841-1907), director fondator al revistei* **Familia.**

● **Onisifor Ghibu — AMINTIRI DESPRE OAMENI PE CARE I-AM CUNOSCUT.**

Prefață de **Crișan Mircioiu,** *ediție îngrijită de* **Crișan Mircioiu** *și* **Șerban Polverejan,** *note și comentarii de* **Șerban Polverejan.** Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, 332 pp., 15 lei: *George Coșbuc, Octavian Goga, Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu, Vasile Pârvan, Lucian Blaga, evocați în amintirile pedagogului și intelectualului patriot român (1883-1973).*

● **PAGINI DE ARTĂ MODERNĂ ROMÂNEASCĂ.**

Editura Academiei R.S.R., București, 1974, 188 pp., 35 lei: *studii de* **Theodor Enescu, Barbu Brezianu, Radu Bogdan, Irina Fortunescu** *consacrate istoriei artei românești din sec. XX.*

● **Constantin Botez,** dr. **Ioan Burduja, Aurel Cuciureanu, Constantin Turcu — PLATFORMA INDUSTRIALĂ SĂVINEȘTI ȘI ÎMPREJURIMILE.**

Piatra Neamț, 1974, 338 pp.: monografia istorico-economică a unuia din importantele centre industriale ale țării.

APUSUL UNEI PRIETENII:

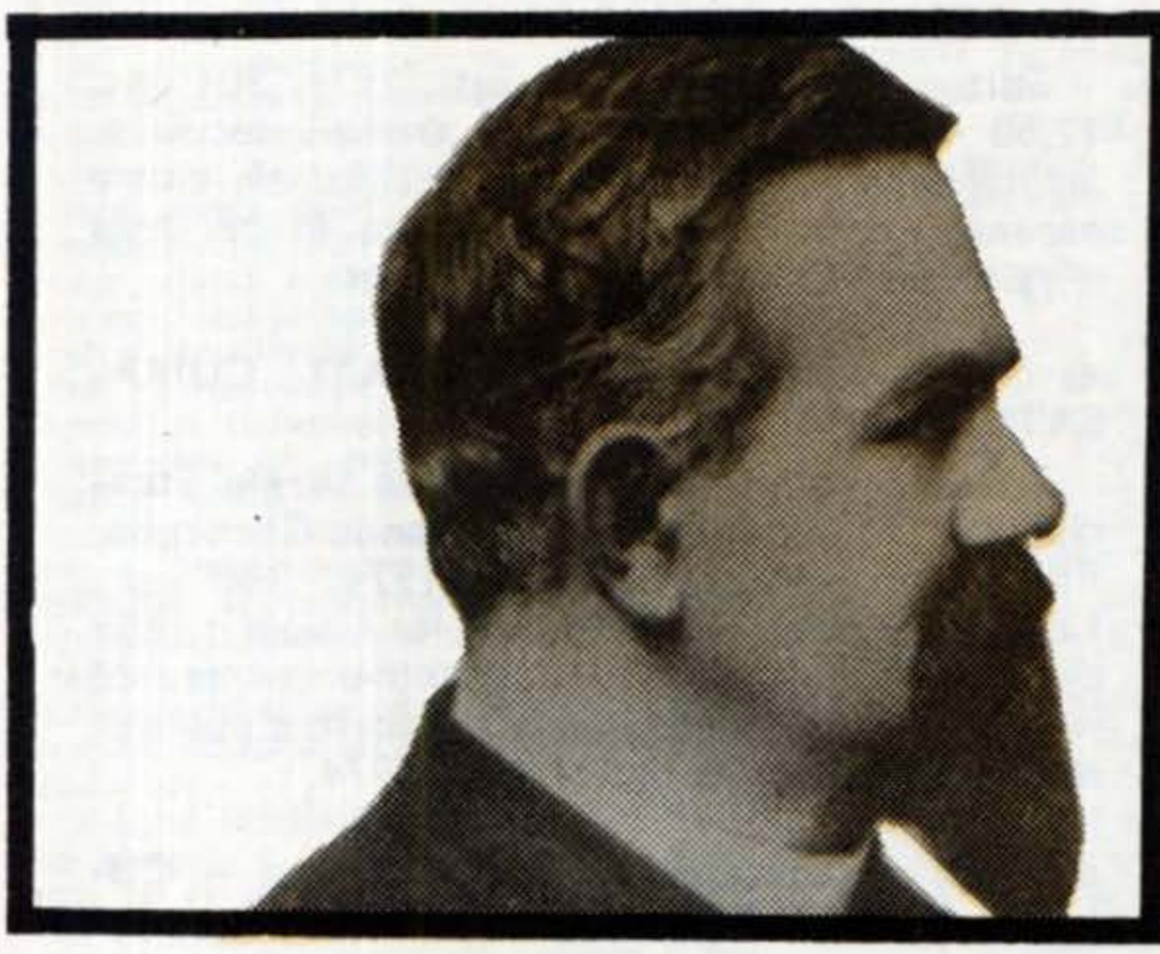

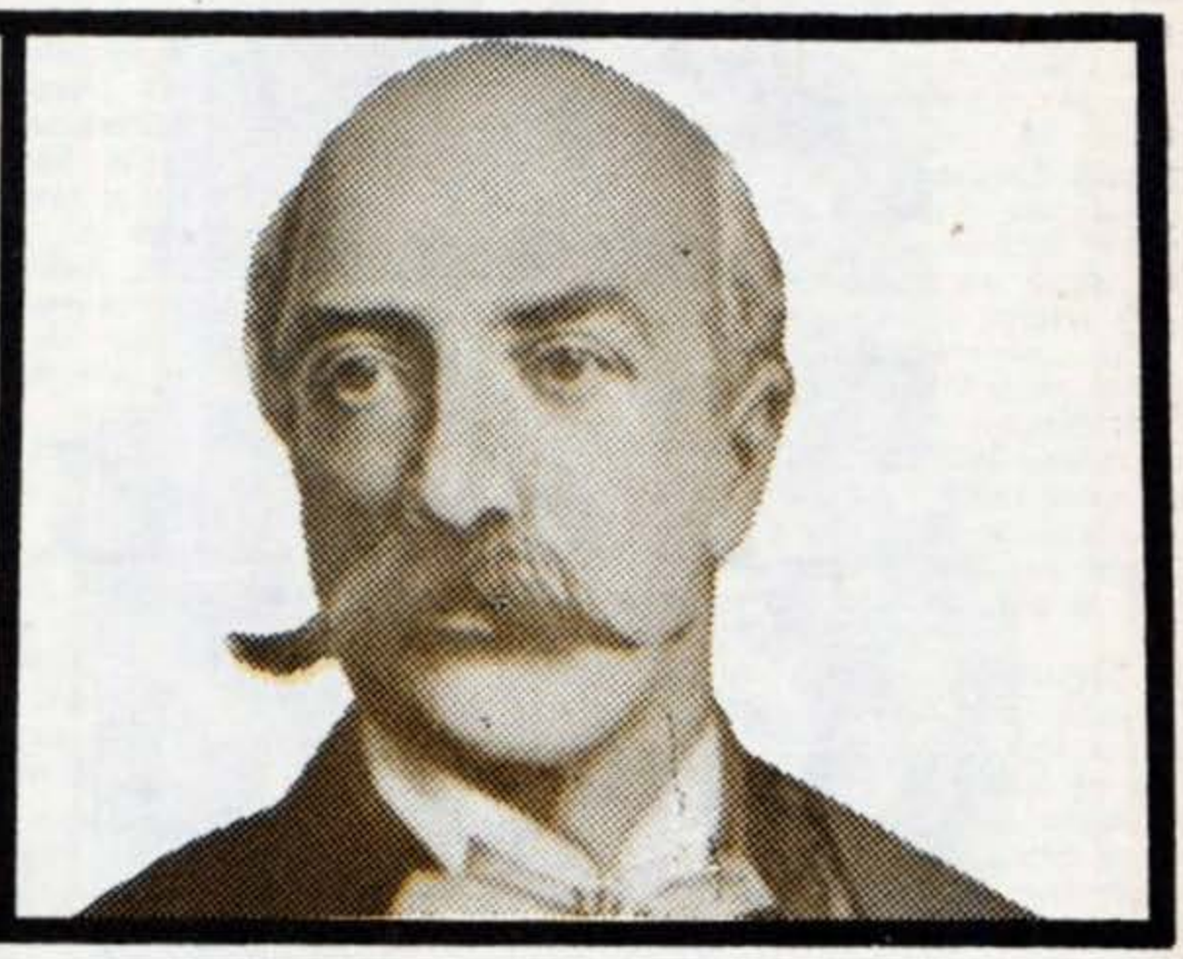

MAIORESCU — CARP

Z. ORNEA

La 11 ianuarie 1911[1], Petre Carp, președinte din 1907 al Partidului Conservator, a devenit pentru a doua oară în viața lui prim-ministru (prima oară fusese în 1900). La scurt timp, în februarie 1911, au fost organizate alegeri parlamentare, guvernul avînd de înfruntat o opoziție coalizată (chiar la 13 ianuarie Take Ionescu, liderul Partidului Conservator-Democrat, perfectase cartelul electoral cu șeful Partidului Liberal, Ionel Brătianu). Maiorescu — unul dintre membrii marcanți ai Partidului Conservator — observa în Jurnalul **său: „Take Ionescu a devenit Take Ionel". În cadrul echipei guvernamentale, alcătuită din conservatori-junimiști, Al. Marghiloman, ministru de Interne, a intuit pericolul, într-adevăr foarte mare, și a condus alegerile într-o manieră indescriptibilă. Contemporanii au relatat că lumea era pur și simplu îngrozită. Opoziția abia a putut obține 42 mandate în Parlament (Marghiloman oferise, la început, 55 locuri, dar cum a fost refuzat... i-a învățat minte!).**

Guvern nou, răfuieli... vechi

Programul de guvernămînt al lui Carp, destul de atent alcătuit, dar cu elementele socotite de opoziție drept demagogice, a fost, potrivit uzanței junimiștilor din 1888[2], publicat mai înainte și proiectele de legi pregătite minuțios. Dar toate legiuirile propuse de guvern au trecut curînd pe locuri secundare, fiind eclipsate de furtunoasa „afacere a tramvaielor"[3]. Marghiloman i-a dezvăluit lui Carp panamaua și acesta a decis declanșarea ostilităților împotriva liberalilor, încă din februarie 1911. Dar Take

[1] Toate datele din articol sînt pe stil nou.

[2] În acel an, Partidul Conservator s-a scindat în trei grupări: liberal-conservatorii, conduși de L. Catargiu, conservatorii puri, în frunte cu G. Manu și Al. Lahovari și junimiștii, ai căror principali exponenți erau P. Carp, T. Maiorescu, Th. Rosetti și Al. Marghiloman; în primăvara anului 1888 s-a format primul guvern junimist, condus de Th. Rosetti în care au intrat P. Carp, T. Maiorescu și Al. Marghiloman. În toamna aceluiași an guvernul a demisionat. Lupta pentru putere în sînul Partidului Conservator a căpătat forme acute în anii următori, încheindu-se abia în 1891, cînd formarea guvernului a fost încredințată lui L. Catargiu — **n.r.**

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1973.

Ionescu s-a alăturat pe dată liberalilor, conjugîndu-şi eforturile pentru distrugerea lui Carp. Ostilităţile neînchipuit de dure, desfăşurate în Parlament, în presă, în justiţie, în cabinetele Palatului regal şi „în stradă" au luat sfîrşit în aprilie 1912, prin înfrîngerea lui Carp.

Regele a propus în tot anul 1911 abandonarea „afacerii tramvaielor" şi împăcarea cu Take Ionescu, prin cooptarea acestuia în guvern, acordîndu-i-se trei portofolii pentru partidul său. Dar condiţiile lui Take Ionescu, învigorat, erau — considera Carp — inacceptabile (şeful conservatorilor democraţi voia dizolvarea Parlamentului, revizuirea Constituţiei etc.). În chestiunea tramvaielor, Carp era intransigent. Spunea regelui şi colegilor de guvern că societatea liberală a tramvaielor era o expresie tipică „de brigandagiu politic" şi că a o accepta însemna legiferarea dreptului familiei Brătianu la monopolizarea vieţii economice a ţării. Atunci, în noiembrie 1911, a rostit Carp vestitul discurs din Cameră, în care a ameninţat Partidul Liberal că îi va aplica „fierul roşu" şi cel din Senat, în care a pus sub semnul îndoielii integritatea morală a lui I. I. C. Brătianu: „Domnule Brătianu, autoritatea morală a unui om politic nu se judecă decît după două lucruri şi nu se cîştigă decît printr-un singur mijloc. În viaţa ta privată să fii totdeauna corect, în viaţa ta publică să fii totdeauna dezinteresat". Carp avea, negreşit, dreptate. Dar ignora că valabilitatea principiului său imanent nu a fost niciodată acceptată în viaţa politică burgheză.

Carol I cerea acum conilierea cu liberalii şi fuziunea cu „takiştii". Aceştia, în virtutea cartelului electoral încheiat cu liberalii, pe lîngă mai vechile lor condiţii, puneau una nouă: şeful guvernului să-i ceară public scuze lui Ionel Brătianu. Alte cîteva luni de umilitoare şi enervante pertractări. Carp nu putea accepta condiţiile regelui şi ale lui Take Ionescu. Apropiaţii lui Maiorescu, îngrijoraţi de situaţie, îi propuneau, încă din ianuarie 1912, să preia preşedinţia unui guvern concentrat, alcătuit din conservatorii lui Carp şi conservatorii democraţi ai lui Take Ionescu. Carp intransigent, însă, cerea retragerea întregului guvern sau, eventual, formarea unui guvern de tranziţie, pentru care îi propunea preşedinţia lui Maiorescu, sperînd că acesta, loial, va refuza propunerea sau, dacă ar accepta-o, ar declara că tranziţia va dura numai pînă ce se soluţiona problema tramvaielor şi concentrarea cu Take Ionescu, redîndu-i apoi lui prim-ministeriatul (însemnări semnificative în **Jurnalul** lui Maiorescu, la 21 martie 1912: „Anicuţa [Anna Rosetti cea de-a doua soţie a lui Maiorescu — **n.a**] şi cu mine foarte intensiv examen de conştiinţă să nu facem nimic în contra unei scrupuloase fidelităţi către Carp, către partid, către rege").

În ultimă instanţă, Carp considera că cea mai bună soluţie ar fi retragerea întregului guvern pentru a lupta în opoziţie, împotriva... banditismului politic dovedit de liberali. Dar Maiorescu s-a făcut că nu înţelege gîndurile şefului său[4] şi, bazat pe propunerile formale ale acestuia, reînnoite la 27 martie, a preluat la 10 aprilie 1912, conducerea guvernului, deşi ştia clar că suveranul nu voia readucerea prèşedintelui partidului în fruntea guvernului concentrat. Carp a fost indignat de... perfidia lui Maiorescu şi a considerat, încă de pe atunci, amiciţia lor stinsă poate pentru totdeauna. Carp nu a iertat, pînă la sfîrşitul vieţii, gestul lui Maiorescu, care putea fi într-adevăr interpretat ca o lovitură nu tocmai bărbăteşte aplicată. Degeaba încredinţa Maiorescu, în martie, **Jurnalului** mărturia „intensivului" său examen de conştiinţă pentru a nu comite o infidelitate faţă de Carp, partid şi rege. Dilema (sau, dacă putem spune aşa, trilema) pe care o descria era insolubilă. Ştia doar prea bine că regele nu-l dorea premier pe Carp, iar Carp, nu înţelegea să se supună, umilit, voinţei regale. A rămîne fidel ambelor tabere era o imposibilitate logică şi etică. Se impunea o opţiune. Dacă Maiorescu ar fi voit să rămînă cu adevărat fidel amiciţiei de o jumătate de veac, ar fi respins propunerea regelui. Degeaba mima — fără să-şi dea seama? — sfîşierea între imperative polare: amiciţie şi datorie. Nici o datorie nu-l obliga să-şi renege, la 72 ani, un prieten de o viaţă.

Se condamna astfel Partidul Conservator scoţîndu-l din guvernare? Sau şi mai grav, se primejduia astfel însăşi fiinţa partidului? Greu de răspuns în puţine cuvinte. Oricum, fenomenul era de nestăvilit, ducînd inevitabil la pulverizare. Apariţia lui Take Ionescu, cu pretenţiile sale ambiţioase la şefie, constituia cea din urmă şi cea mai dură lovitură aplicată organismului politic conservator. Maiorescu devenise tot atît de ambiţios ca şi Petre Carp. Examenul de conştiinţă la care s-a supus în martie 1912 urmărea nu atît soluţionarea unei dileme... insolubile, cît crearea unui alibi moral pentru o atitudine destul de condamnabilă. De fapt, decizia lui Maiorescu, materializată în 1912, fusese luată cu multă vreme înainte, încă din 1901, cînd era ministru de Justiţie în guvernul prezidat de Carp („zică Carp ce va voi, de acum înainte zic **eu** ce vreau"). Încă de atunci — după deliberări interioare — el ajunsese la concluzia că politica personală a lui Carp (în dublul sens al expresiei) era un eşec şi o primejdie.

---

[4] „Joc" ghicit de acesta, care i-a mărturisit lui Marghiloman la 2 aprilie: „Vei vedea că Maiorescu caută să facă el concentrarea [conservatorilor cu «takiştii» — **n.r.**] în afară de mine. Eu atunci mă voi retrage în viaţa privată. La urma urmelor, dacă este să se dea partidul pe mîna lui Take, să se facă aceasta fără mine".

„Atuul“ lui Maiorescu

Pe scurt spus, Maiorescu era convins că trebuia să-şi joace cartea sa politică, socotind ambiţiile lui Carp dinamitarde pentru partid. Atunci de ce „examenul de conştiinţă“ din 1912, cînd decizia fusese luată încă în 1901? În realitate, Maiorescu vedea bine că, atunci, în 1912, poziţia lui Carp nu era deficitară şi nu primejduia partidul, oricum ameninţat de Take Ionescu, adevărat cal troian pentru conservatori. Decizia din 1901 avea nevoie de un plus de motivaţie, pentru a învinge ultimele scrupule morale. Nu uităm şi ne grăbim să citäm aici aforismul maiorescian: „Nu există prieteni în politică, există numai prieteni politici“.

Cartea lui Maiorescu fusese jucată. Dar tratativele cu Take Ionescu în vederea constituirii guvernului se tergiversau, acesta cerînd portofoliul Internelor, alte cîteva portofolii, un partaj al prefecturilor şi primăriilor, respingînd şi şefia lui Carp. Maiorescu (pe care Carp îl considera acum a fi exclusiv „omul regelui“) trebuia să adopte o hotărîre grea, optînd între preşedinţia guvernului concentrat (propusă de rege) şi amiciţia pentru Carp. În august încă nu se hotărîse, de vreme ce îi scria lui Carp la Ţibăneşti: „dorinţa mea rămîne ca tu să formezi ministerul unificat [guvernul conservator reunit — **n.a.**] şi la aceasta lucrez“. Dar în calea soluţionării cu bine a chestiunii se punea o dificultate insurmontabilă. Brătianu cerea o retractare publică a insultei şi Carp refuza. Or, fără această Canossă, Take Ionescu (angajat faţă de Brătianu), nu-l admitea pe Carp premier al unui guvern unificat. Iar instalarea lui Carp ca premier, fără cuvenita retractare, ameninţa Brătianu, ar fi fost considerată de Partidul Liberal ca o efectivă declaraţie de război civil.

De fapt, opoziţia faţă de Carp o manifesta în primul rînd regele, inventînd mereu dificultăţi de nedepăşit. Carol I voia un guvern împăcat şi supus şi o opoziţie liniştită. Guvernul nu putea fi condus în nici un caz de un Petre Carp care avea, în orice chestiune, soluţia sa, refuzînd-o pe a regelui. Pe de altă parte, Carol nu voia nici un guvern în frunte cu Take Ionescu şi nici Brătianu nu accepta un guvern de concentrare liberalo-takistă, pentru că dorea ca „afacerea tramvaielor“ să fie soluţionată de conservatori (fapt ce i-ar fi refăcut prestigiul) şi nu de un guvern în care să fie reprezentaţi şi liberalii. În împrejurările arătate, Maiorescu reprezenta singura personalitate indicată să menţină echilibrul intern şi un bun prestigiu internaţional.

La 28 octombrie, Maiorescu a format un nou guvern, sacrificîndu-l, de astă dată definitiv, pe Carp. Era a doua lovitură, si mai dură, pe care o administra prietenului său în mai puţin de şapte luni. Oricîte argumente înalte ar fi produs Maiorescu, Carp avea dreptate să vadă în gestul fostului — acum — său prieten o felonie. Şi feloniile, Carp nu le ierta. Mai ales dacă veneau din partea unui prieten bun. În componenţa guvernului au intrat patru conservatori, patru „takişti“ şi un neutru la Ministerul de Război. În plus, prefecturile au fost împărţite ca un legat de preţ între cele două tabere. Fuziunea partidului nu a fost însă realizată, deoarece Take Ionescu voia şefia pentru el. Carp şi-a dat demisia din conducerea partidului. Dar demisia sa n-a fost acceptată. În noiembrie s-au desfăşurat alegeri, liberalilor asigurîndu-li-se numărul de mandate promis. Carp a refuzat să i se pună candidatura. Era şef de partid fără a fi deputat. Şi, mai ales, şeful partidului de guvernămînt! O situaţie neobişnuită. Dar cum totul era acum neobişnuit la conservatori, s-a acceptat şi această ciudăţenie. Carp a mai încercat să revină la putere în primăvara anului 1913, convocînd în aprilie un congres al partidului, fără acordul prealabil al membrilor guvernului şi al Comitetului executiv. Congresul a fost un fiasco. O ultimă încercare, în mai, cînd a convocat parlamentarii conservatori la o şedinţă, somîndu-i să semneze într-un registru — pe care-l va prezenta regelui — că sînt de acord cu opiniile şefului (deşi practic nu mai era şef) în problemele de politică externă a fost şi ea sortită eşecului. Fiind refuzat, a demisionat de la şefia partidului printr-o scrisoare către Ion Lahovari, preşedinte al Clubului conservator din Bucureşti. Carp devenea un particular... încă destul de temut, iar fostul lui prieten Maiorescu (nu-şi mai vorbeau) se afla în culmea prestigiului său politic. Conferinţa de pace de la Bucureşti din 1913, prezidată cu tact şi pricepere de Maiorescu, i-a adus succes moral şi politic.

După semnarea păcii, însă, retragerea guvernului devenise iminentă. De altfel, Carol I hotărîse revenirea liberalilor la putere. Maiorescu, într-un gest de reparaţie tardivă, îi propunea, în august, regelui să admită „de a aduce pe Carp din nou ca şef al Partidului Conservator în opoziţie, fiindcă liberalii vor pune chestia agrară pe tapet şi Carp are aici autoritate în ţară“. Regele a admis fără geutate, Carp însă a făcut probabil greutăţi neputînd accepta să se mulţumească cu „resturile“ ce i se zvîrleau, astfel că la 14 noiembrie 1913, Maiorescu „s-a ales“ şef al Partidului Conservator. Petre Carp era astfel lovit, din nou (pentru a treia oară). Dar i se administra o lovitură şi mai dureroasă lui Take Ionescu, care după ce îşi văzuse spulberat visul de a deveni preşedinte de guvern, la nici doi ani i s-a risipit şi cel de a fi şef al Partidului Conservator integrat.

La 12 ianuarie 1914, Maiorescu a prezentat demisia guvernului, iar la 17 ianuarie Ionel Brătianu a format cabinetul liberal. Conservatorii ie-

șeau din scenă, Maiorescu fiind de mult hotărît să se retragă din politica activă, încredințînd, la 18 iunie 1914, succesiunea șefiei (tocmai de aceea o primise în noiembrie 1913) lui Al. Marghiloman. Maiorescu părăsea viața publică obosit, îngrijorat, dar în apoteoză. Carp, marele înfrînt, mai zăbovea o clipă. Avea, la 77 ani, planuri de viitor. Spera încă în posibilitatea revanșei. Dar indiferent de situația celor doi lideri, junimismul își încheiase rolul și funcțiunile.

Gesturi sublime, dar gratuite

Prezicerea de la 1871 că politica va introduce dihonia printre junimiști s-a adeverit. Ce-i drept, tîrziu de tot. Dar tocmai pentru că s-a produs atît de tîrziu, regretul a fost cu atît mai mare. Mai ales că dușmănia, după ce actele care o pricinuiseră s-au consumat, se dovedea a fi fost inutilă și gratuită. Vană ambiție politică, vicioasă ca orice patimă. La ce a folosit, într-adevăr, gestul lui Maiorescu din aprilie și noiembrie 1912? Și-a motivat adeseori atitudinea, în declarații publice sau în intime pagini de jurnal, prin necesitatea de a se supune voinței regale, pentru a salva Partidul Conservator. Dar l-a salvat? Fuziunea cu partidul lui Take Ionescu nu a izbutit de fel s-o realizeze, aceasta fiind — și-a dat finalmente seama — o tentativă sortită eșecului. A izbutit doar să prelungească cu ceva mai puțin de doi ani guvernarea conservatoare. Acum dispăruse și Carp cu grupusculul său, iar competiția pentru șefie, lăsată vraiște, căpătase aspectul obișnuitei dispute între adversari egal de îndreptățiți. Tot sacrificiul lui Maiorescu (dacă sacrificiu poate fi numit) s-a dovedit a fi de o neașteptată inutilitate.

Cît privește gestul de intransigență probat de nu mai puțin ambițiosul Petre Carp el era, examinat lucid, atins de gratuitate. O gratuitate tragică. Carp se voia un apostol al cinstei și al civismului dezinteresat. La adînci bătrînețe, spre sfîrșitul carierei, credea că va putea oferi o pildă, arzînd cu „fierul roșu" afacerismul înveșmîntat în pompoase fraze tremolate. Ciudată, foarte ciudată această izbucnire tardivă de donchijotism a lui Petre Carp. Să nu fi observat el timp de 50 ani că politicienii liberali și conservatori, laolaltă monopolizaseră viața economică a țării, îngăduindu-și cele mai abuzive panamale? Cum de nu se încordase pînă la revoltă fibra morală a lui Petre Carp atîtea decenii, pentru a izbucni ultimativ, brusc, tocmai în 1911?

E drept că Petre Carp a fost întotdeauna cunoscut ca un om politic de o onestitate ireproșabilă, disprețuind moravurile veroase, înfruptarea oficializată din avuția națională[5]. Dar le-a cunoscut — ca spectator — îndeaproape, știind prea bine că erau atît de adînc pătrunse în viața politică, încît se confundă cu ea. Cu experiența sa e greu de crezut că a sperat în izbîndă atunci cînd a declanșat campania împotriva societății liberale a tramvaielor electrice. Așa gratuit cum era, gestul lui Carp se dovedea a fi legatarul principiilor junimiste de sinceritate și onestitate care făcuseră epocă odinioară. Maiorescu se pliase pe real, uzînd de diplomație și spirit tranzacțional; îmbătrînise și devenise... înțelegător, adică concesiv. În Carp palpitau acordurile junețel și zvîcnetul nonconformismului se redeșteptase întreg (întinerise sau, vorba lui Take Ionescu, se ramolise?). I-a fost dat astfel junimismului să-și încheie ciclul în singurul plan în care mai exista, în cel politic, printr-o reeditare a intransigenței contestatare din anii șaizeci. Era, de altfel, unica trăsătură caracteristică junimismului de odinioară. În rest, prin poziția adoptată față de problemele cheie ale reformării structurilor existente (cea agrară și a lărgirii dreptului de vot) din junimismul de altădată rămăsese, îngroșat, numai conservatorismul cel mai închistat.

Dacă nu ar fi intervenit războiul mondial din 1914, perioada neutralității României și apoi a beligeranței, Carp și Maiorescu s-ar fi retras cu siguranță, unul mai tîrziu, celălalt mai devreme, din viața politică. Dar noile desfășurări, cu interesul lor politic de dimensiune cu adevărat națională, i-au readus în for. În noile condiții s-au regăsit pe aceeași poziție. Carp, încă la Consiliul de Coroană din iulie 1914[6], a cerut intrarea imediată în război alături de Puterile Centrale. Maiorescu nu se afla în țară. Față de evenimentele în curs a avut însă aproape aceeași opinie — respectarea tratatelor încheiate — altfel spus, alăturarea la Puterile Centrale. Cu un corectiv hotărîtor: nu imediat. Adică se ralia opiniei exprimate de Marghiloman în amintitul Consiliu de Coroană: neutralitate... favorabilă Puterilor Centrale. Printre conservatori se produsese — după moartea regelui Carol, la 10 octombrie 1914 — o reorientare de opinii. N. Filipescu, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Take Ionescu cereau imediata intrare în război alături de Antantă. Marghiloman și un grup al său, destul de neînsemnat, își înclinase neutralitatea spre o alianță cu Puterile Centrale. Partidul Conservator era practic dizolvat și denunțat ca „germanofil". Cei doi foști stîlpi ai Junimii, Carp și Maiorescu (cărora li se asocia și Th. Rosetti) își păstrau opiniile favorabile Puterilor Centrale. Și cînd Take Ionescu

---

[5] Desigur, în aprecierea activității politice a lui Carp, ca de altfel, și a lui Maiorescu, nu pot fi omise limitele sale, generate de însăși poziția lui de clasă, de principal exponent, alături de alți membri ai Partidului Conservator, al intereselor moșierimii. A făcut parte din guvernul junimist din 1888 care a reprimat răscoalele țărănești din Muntenia. De asemenea, în timpul răscoalei din 1907 s-a numărat printre cei care au lansat sîngeroasa formulă: „Întîi represiune și apoi vom aviza". A fost printre promotorii politicii de înfeudare a țării capitalului străin — **n.r.**

[6] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1968.

a ţinut, în decembrie 1915, un patetic discurs, clamînd vibrant pentru intrarea în război alături de Antantă[7], Carp a intervenit a doua zi, blamînd schimbarea la faţă a lui Take Ionescu de la neutralitate la beligeranţă. Era ultimul său discurs parlamentar. Dar nici acesta n-a fost o apoteoză.

Maiorescu nu a ţinut nici un discurs. Cu Carp continua să nu vorbească (din octombrie 1912) şi nici unul dintre cei doi foşti prieteni nu făcea gestul de conciliere. Ruptura între ei era atît de mare, încît, la sfîrşitul lui iulie 1916, cînd Marghiloman trata o conciliere cu Carp, acesta din urmă i-a replicat scurt şi dur: „Niciodată, nimica cu Maiorescu".

La 27 august 1916, în Consiliul de Coroană[8], Maiorescu şi Carp s-au găsit... aproape alături. Maiorescu s-a declarat împotriva intrării în război, cerînd — din nou — neutralitate... favorabilă Puterilor Centrale. Carp, evident, s-a opus alăturării la Antantă, cerînd imediata angajare alături de Puterile Centrale.

Ţara la primejdie şi credinţa de cetăţean român

În anii războiului, atitudinea celor doi foarte bătrîni oameni politici a fost net deosebită. Carp, greu încercat prin pierderea în război a unuia dintre fiii săi, se afla îndurerat la Ţibăneşti. A fost adus la Bucureşti, la stăruinţa prietenilor. Maiorescu nu s-a refugiat, rămînînd în Capitală. Fiica sa, Livia Dymsa, îl invita la Petersburg (unde locuia), pentru ca de acolo să se stabilească, împreună, la Stockholm. Maiorescu, mişcat, i-a răspuns dîrz: „Dar eu nu părăsesc ţara, nici Capitala (şi astăzi bombardată) la primejdie".

Amîndoi — şi Carp şi Maiorescu — au primit cu durere şi umilinţă intrarea, la 6 decembrie 1916, a trupelor germane în Bucureşti, sub comanda mareşalului Mackensen. Foarte grăbit, şase zile mai tîrziu Mackensen i-a comunicat lui Marghiloman, prin Tzigara-Samurcaş, că este însărcinat de împăratul Wilhelm II să discute o pace separată cu România. Interlocutorii doriţi de împărat: Carp, Marghiloman, Maiorescu. Încunoştiinţat de Tzigara-Samurcaş, Carp a răspuns în stilul lui: „Aceasta nu mă interesează; este o prostie". Maiorescu, însă, i-a cerut lui Marghiloman o întrevedere în trei cu P. Carp. Acesta din urmă a răspuns cu neascunsă iritare: „Cît voi mai trăi, cu Maiorescu n-o să mai am vreo conversaţie politică". Carp se declara antidinastic şi considera că salvarea ţării ar sta în detronarea (sau abdicarea) regelui Ferdinand, demisia guvernului Brătianu şi tratative pentru o pace — nu imediată, de vreme ce ţara se afla sub ocupaţie germană — cu Puterile Centrale. Maiorescu refuza orice întrevedere oficială cu inamicul. **Jurnalul** său păstrează această însemnare (din 3 ianuarie 1917) de o demnitate emoţionantă: „Pe la 5 seara colonel Brociner la mine din partea mareşalului Mackensen [...] care ştie că regele Carol avea mare încredere în mine. Ar vrea să se întîlnească şi cu Carp şi Marghiloman (care e însă bolnav în pat de pleurezie). I-am răspuns că eu şed pe strada Lustrului 7 şi mareşalul n-are decît să depuie o cartă de vizită la mine şi eu mă voi crede obligat să-i răspund vizita şi atunci putem vorbi. A plecat Brociner [...] şi a venit peste o oră cu răspunsul că Mackensen nu e hotărît şi că va vedea el în sus, mîine, dacă poate primi acest mod de intrare în relaţii. I-am răspuns că altfel nu primesc eu... Eu sînt supusul credincios al regelui nostru Ferdinand, cîtă vreme este rege, şi nu pot merge la altă autoritate parcă ar fi ea stăpîna de drept a ţării. Mackensen trebuie să păzească cu mine regulele sociale, nu autoritative [...] El mă poate aresta, dar nu mă poate schimba în credinţa mea de cetăţean român".

Dar Carp, deşi în decembrie refuzase propunerile lui Mackensen, în ianuarie s-a întîlnit cu mareşalul. Apoi s-a dezis de proiectele unei păci separate, consiliindu-şi „oamenii" să nu devină exponenţi ai autorităţii civile patronate de ocupanţi. Dar în martie, prin Lupu Kostaki, Carp a iniţiat încă tratative de pace separată cu Germania, împotriva voinţei autorităţilor oficiale stabilite la Iaşi[9]. Nu vrem să spunem că atitudinea lui Carp a fost a unui colaboraţionist. Dar a acceptat să se întîlnească cu Mackensen de cîteva ori şi convorbirile nu au ocolit chestiunile politice, pe cînd Maiorescu a respins orice contact cu ocupanţii: „n-am şi nu vreau să am relaţii cu germanii cîtă vreme sîntem în război". Destinul ţării îl îngrijora şi, suferind fiind de o boală cardiacă fără leac, era mîhnit că fusese silit să-şi trăiască zilele din urmă în umilinţa unei ţări temporar îngenuncheate. „N-am ieşit toată ziua din casă — nota la 7 februarie 1917. Mă lupt cît pot în contra deprimării. Greu de prevăzut, dacă şi cum va scăpa ţara".

A făcut, este drept, şi el proiecte în prima jumătate a anului 1917, a participat la conciliabule şi convorbiri. Dar totdeauna cu ai săi, refuzînd tratativele cu ocupanţii şi veghind mereu să apere demnitatea ţării şi a civismului său neprofanate. Cu Carp nu s-a mai împăcat. A murit singur şi în

---

[7] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1975.

[8] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1973.

[9] Comportarea oscilatorie a lui Carp în perioada ocupaţiei germane se explică prin atitudinea pe care el o avea faţă de Puterile Centrale. Dacă la început a respins proiectele de pace separată ale lui Mackensen, neacceptînd tratativele în condiţiile de ocupaţie ale unei părţi din ţară, odată cu stabilizarea frontului în Moldova a început să întrezărească condiţiile unui acord pe baza mai vechilor sale opinii: demisia guvernului Brătianu, abdicarea regelui Ferdinand etc. Încercările sale nu au dus la nici un rezultat. Nu a fost, însă, de acord sub nici o formă cu condiţiile păcii de la Bucureşti, încheiată în 1918, considerate de el mult prea dezavantajoase pentru ţară — **n.r.**

durere sufletească, fără a fi apucat să vadă înfăptuit actul istoric de la 1 decembrie 1918. Cînd la 1 iulie 1917 i s-a anunţat sfîrşitul fostului său prieten, Carp a replicat concis: „Pentru mine, Maiorescu era mort de cinci ani", iar celui care a venit a doua zi să-l invite la înmormîntare i-a servit această butadă: „De ce aş face lui Maiorescu o politeţă pe care el nu va putea să mi-o întoarcă?"

Carp i-a supravieţuit lui Maiorescu aproape doi ani. În preajma protocolului de la Buftea şi a Păcii de la Bucureşti, martie şi mai 1918, voind să păstreze cît mai mult din teritoriul ţării, a fost intransigent în pertractările cu Mackensen, aproape neţinînd seama că, totuşi, mareşalul reprezenta armata care, vremelnic, ieşise victorioasă. Nu a acceptat Pacea de la Bucureşti şi s-a retras mohorît la Ţibăneşti, unde, la 18 iunie 1919, a închis ochii, nu fără a fi fost vizitat — în mai — de un comisar regal (procuror) pentru a-i solicita informaţii despre comportarea sa şi — mai ales — a unor oameni politici colaboraţionişti în anii războiului.

Eroarea gravă a conservatorilor — în frunte cu P. Carp, Al. Marghiloman şi, parţial, T. Maiorescu — din anii războiului a fost, pentru ei, dezastruoasă. În decembrie 1919, Al. Marghiloman a încercat să salveze partidul prin adoptarea unei noi titulaturi: Partidul Conservator Progresist. Dar nimic nu mai putea salva existenţa conservatorilor. În 1924 au dispărut, pur şi simplu, din viaţa politică românească.

Titu Maiorescu şi Petre Carp la vîrsta prieteniei (p. 38) ...şi la apusul acesteia

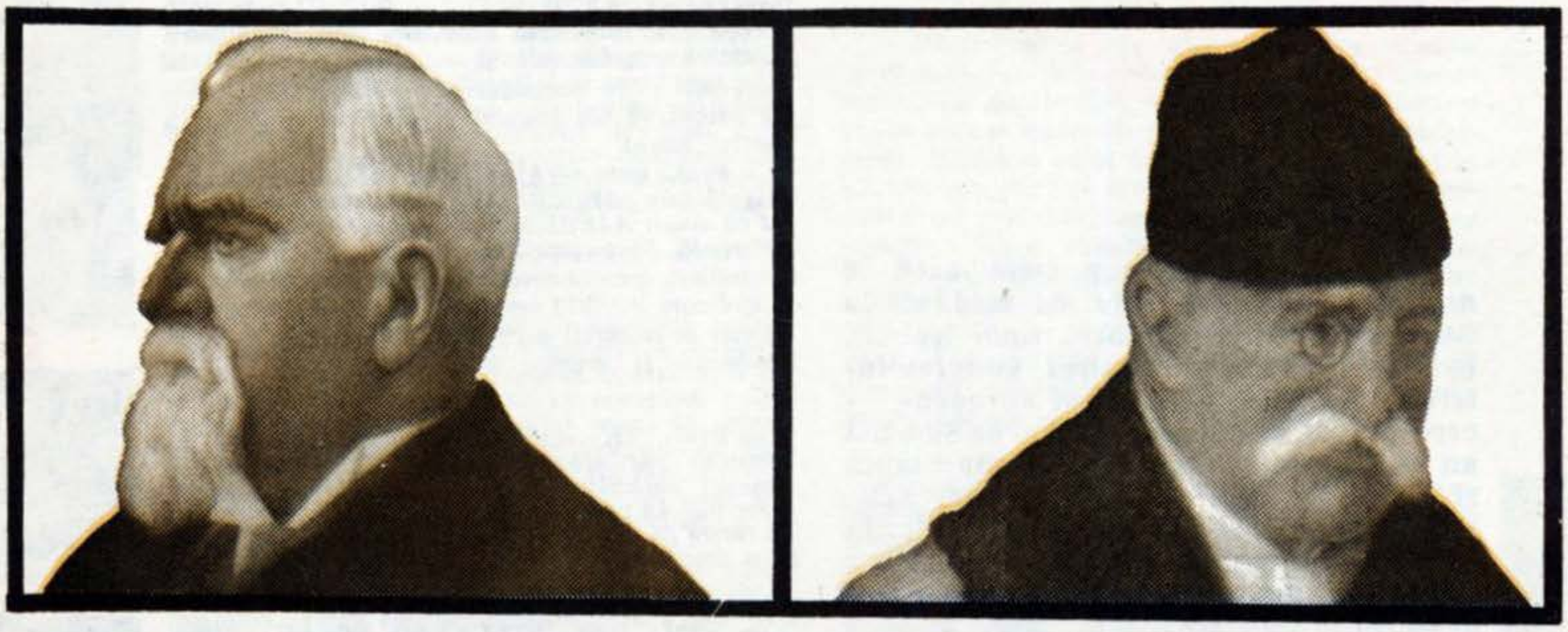

„DOMNIA POPORULUI PRIN POPOR"

(Urmare din p. 14)

●*Dar pentru ca lupta dusă de clasa muncitoare pe terenul politic să fie reală şi eficace, trebuie garantat liberul exerciţiu al voinţei cetăţeneşti, al întregii voinţe cetăţeneşti în întîiul rînd. Trebuie acordat tuturor cetăţenilor dreptul de a-şi manifesta voinţa lor în controlul şi conducerea treburilor publice. Nu se poate concepe o luptă reală a clasei proletare pe terenul politic fără acordarea dreptului de vot nelimitat, egal, direct şi secret, fără chemarea tuturor cetăţenilor majori ai ţării — nedeosebiţi pe naţionalităţi, pe rase, pe religii şi pe sex — la viaţa politică întreagă, fără cucerirea votului universal.*

Dezbaterile celui de-al doilea Congres al Partidului Social-Democrat şi al IV-lea al Uniunii sindicatelor, *ţinut la Bucureşti, în zilele de 29-30 iunie şi 1 iulie 1912. Cercul de editură socialistă, Bucureşti, 1912.*

●*Numai cînd muncitorimea, proletariatul din ateliere, uzine, de la birouri, prăvălii şi de pe ogoare va lua ea în mînă conducerea statului şi prin dictatura proletară va lua proprietatea din mîna marilor proprietari şi o va reda societăţii întregi, numai atunci toţi vor lucra cu drag, pentru că vor lucra pentru dînşii şi printr-înşii pentru fericirea şi buna stare a tuturor.*

Programul electoral al Partidului Socialist din România, *mai 1920.*

●*Burghezia, pentru a trăi, recurge la toate mijloacele de violenţă, provocînd războaie naţionale şi civile, ca să poată conserva astfel puterea în mîinile sale şi să-şi poată salva privilegiile. De aceea, una din condiţiile cele mai de căpetenie ale triumfului revoluţiei sociale este de a dezarma burghezia şi de a înarma clasele revoluţionare.*

Armele trebuie să fie puse în mîinile poporului, ale lucrătorilor şi claselor sărace.

Clasele revoluţionare îşi însuşesc cu mîna înarmată puterea statului, înfrîngînd rezistenţa burgheziei interne şi externe, consolidînd astfel stăpînirea şi izbînda definitivă a socialismului.

Socialismul, *7 mai 1921*

Microcongres de studii sud-est europene la „Magazin istoric“

Întîlnindu-se pentru a treia oară în mai puțin de un deceniu, de astădată la București — în septembrie, anul trecut[1], în cadrul celui de-al treilea Congres internațional de studii sud-est europene — cercetătorii trecutului Europei de Sud-Est au avut prilejul de a face o interesantă și fertilă confruntare a rezultatelor activității lor. A fost o întîlnire rodnică, din care — după unanima apreciere — a avut mult de cîștigat știința sud-estului european. Și, pe un plan mai larg, a avut de beneficiat colaborarea științifică în spiritul păcii și bunei înțelegeri între popoare. În acest sens, ideile generoase cuprinse în mesajul adresat Congresului de șeful statului român, președintele NICOLAE CEAUȘESCU, s-au întipărit în amintirea participanților ca o grăitoare manifestare a înțeleptei politici externe pe care o desfășoară România ca un însuflețitor îndemn la o permanentă activitate științifică închinată păcii și destinderii.

— Mesajul adresat Congresului de președintele Republicii Socialiste România, Excelența Sa Nicolae Ceaușescu, ca și întreaga politică internațională a României, se distinge prin stimularea factorilor de asigurare a păcii, destinderii și cooperării internaționale. Privit prin această prismă Congresul de studii sud-est europene reprezintă, mai mult decît un succes, reprezintă o certitudine a succesului de a reuni laolaltă — în circumstanțele internaționale cunoscute — savanții din toate țările membre ale Asociației internaționale de studii sud-est europene (AIESEE).

Sînt aprecierile pe care prof. GEORGES CASTELLAN, directorul Centrului de studii a popoarelor și civilizațiilor Europei Centrale și de Sud-Est de la Universitatea din Vincennes, le-a făcut la începutul discuției noastre. Și distinsul nostru oaspete a continuat:

— Al treilea Congres reprezintă expresia vitalității AIESEE-ului. Se poate spune că, fără existența, eforturile și contribuția acestei instituții, o masă enormă de documente, studii și cercetări ar fi rămas necunoscute.

Judecînd după activitatea centrului nostru de la Vincennes, ca și a altor catedre din Franța, interesul pentru studiile sud-est europene nu este cîtuși de puțin neglijabil. Trebuie să vă spun că eu însumi am cîțiva doctoranzi ale căror teze sînt consacrate unor subiecte de istorie sud-est europeană. De altfel, sînt primul profesor francez care după al doilea război mondial am ținut cursuri semestriale dedicate istoriei României, Albaniei, Poloniei, Republicii Democrate Germane.

Alți interlocutori au ținut și ei să sublinieze rolul pe care l-a avut și-l are AIESEE-ul — această asociație de prestigiu științific, născută dintr-o inițiativă românească și care își are sediul la București — în propagarea cercetării fenomenelor complexe ale bogatei și captivantei istorii a acestei zone:

— Prof. univ. HALIL INALCÎK, din Turcia, președintele AIESEE: *Al III-lea Congres a dovedit că acum AIESEE a devenit o instituție internațională bine stabilită, îndeplinind o funcție însemnată, ceea ce dovedesc și cele peste 650 comunicări care au fost prezentate. În toate domeniile istoriei și culturii, au fost aduse la acest Congres însemnate și erudite contribuții.*

— Prof. dr. JOSEF PERÉNYI, din R. P. Ungară: *Înființarea asociației a constituit un moment hotărîtor în domeniul studiilor sud-est europene. În primul rînd pentru că a făcut posibilă o privire de ansamblu pe tărîmul anumitor științe și a declanșat o serie de cercetări complexe.*

— Prof. univ. STEFANAQ POLLO, director al Institutului mișcării de rezistență din Albania: *Acest al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene se caracterizează nu numai prin numărul mare de teme abordate, dar mai cu seamă prin profunzimea cu care sînt tratate problemele, dat fiind că AIESEE cuprinde pe cei mai buni balcaniști din lume. Fără îndoială, primul loc în studiile zonei sud-est europene revine savanților balcanici și, în primul rînd, lor le datorează congresul succesul său.*

Între specialiștii albanezi și români **— a adăugat prof. Stefanaq Pollo** *— există o strînsă colaborare. Datorită contactelor dintre cercetătorii noștri, cît și schimbului de publicații științifice dintre țările noastre, am ajuns să ne cunoaștem mai bine unii pe ceilalți și rezultatele obținute de popoarele noastre în toate domeniile. Reprezentanții români au constituit o prezență masivă la lucrările Congresului, aducîndu-și o prețioasă contribuție. Aș dori să subliniez, cu deosebită satisfacție, că ei au tratat problemele albaneze la un înalt nivel științific, ceea ce este o mărturie a seriozității lor și a adevăratului lor respect pentru poporul nostru.*

— Prof. dr. NORBERT REITER, director al Institutului de balcanologie de la Universitatea liberă din Berlin, ne-a împărtășit cîteva din opiniile sale în legătură cu modul în care vede abordarea problemelor legate de istoria sud-estului european: *România, care a organizat Congresul într-un chip atît de reușit, și-a adus deja contribuția la dezvoltarea unor cercetări pluridisciplinare, prin inițiativa de a întemeia AIESEE. Această organizație mijlocește colaborarea tuturor*

---

[1] Vezi primele părți ale acestui interviu colectiv în **Magazin istoric**, nr. 2 și 3/1975.

cercetătorilor problemelor sud-est europene. La Congres a reieşit, într-o şi mai mare măsură, necesitatea cooperării interdisciplinare, care are o însemnătate considerabilă tocmai pentru spaţiul sud-est european. Europa de Sud-Est, acest vechi tărîm cultural al Europei, cu substanţiala sa istorie, este foarte potrivită ca element de comparaţie pentru Europa de Vest cu complet diferita ei dezvoltare.

— HENRYK BATOWSKI, profesor de istorie modernă şi contemporană la Universitatea din Cracovia (Polonia) şi-a exprimat, de asemenea, satisfacţia pentru dezvoltarea pe care o cunosc cercetările sud-estului european:— *Nu încape nici o îndoială că studiile privind sud-estul Europei au marcat de la primul Congres consacrat acestor studii, ţinut la Sofia, în 1966, şi de la cel de-al doilea, de la Atena, în 1970 — o continuă dezvoltare, prezentîndu-se la actualul Congres îmbogăţite din diverse puncte de vedere.*

— Prof. PETER F. SUGAR, conducătorul Programului de istorie a Rusiei şi Europei de Răsărit la Universitatea din Washington (S.U.A), a îmbrăţişat, în cadrul discuţiei, o gamă mai largă de teme: *Ca veteran al reuniunilor ştiinţifice internaţionale, la care particip de peste două decenii, pot spune că reuniunile internaţionale, cum este acest al III-lea Congres internaţional, organizat de AIESEE, au redus mult diferenţele dintre diversele şcoli istorice.*

În ţara mea, **a continuat profesorul american,** *au crescut mult preocupările pentru studiile sud-est europene. Acum 20 ani, existau în S.U.A. foarte puţini istorici care să fie adevăraţi specialişti în Europa de Sud-Est. Cînd mi-am dat doctoratul la Princeton, eram singurul care se interesa de acest domeniu la universitatea respectivă. Astăzi îndrum, numai la universitatea mea, 20 absolvenţi care se ocupă de istoria Europei de Sud-Est. Tinerii americani învaţă limbile Europei de Sud-Est, vizitează ţările respective, unde sînt primiţi bine şi ajutaţi şi ajung să înţeleagă şi să iubească aceste ţări şi pe locuitorii lor.*

Europa de Sud-Est nu ar fi ceea ce este astăzi dacă românii nu ar trăi în această parte a continentului. Toate celelalte popoare care trăiesc aici şi-au lăsat, de asemenea, amprenta. Într-un moment sau altul, fiecare din ele a adus contribuţii deosebit de importante la cîte un aspect al dezvoltării Europei de Sud-Est; toate au fost necesare pentru a menţine în viaţă acest grup de popoare relativ mici şi fundamental bine intenţionate în ciuda intereselor marilor puteri, începînd cu Roma şi Bizanţul, pînă în prezent. Poate că tenacitatea bazată pe propriile forţe, care este necesară pentru supravieţuire, constituie cea mai pregnantă caracteristică a tuturor acestor popoare în decursul întregii lor istorii. Şi, probabil, că în acest sens au contribuit românii mai mult nu numai la propria lor dezvoltare, ci şi la dezvoltarea întregii regiuni.

Preţuirea de care se bucură România este ilustrată şi de stăruinţa cu care cercetătorii din diferite ţări se apleacă asupra unor momente din istoria ţării noastre, fapt ilustrat şi de temele ce au făcut obiectul unor comunicări prezentate la reuniunea ştiinţifică de la Bucureşti. Era firesc, deci, ca în cadrul dialogului purtat să figureze şi o astfel de întrebare:

— Dv. personal aţi adus contribuţii preţioase la descifrarea istoriei româneşti.

— Da **— ne-a răspuns prof. E. D. TAPPE, din Marea Britanie.** *De fapt, specialitatea mea e limba şi literatura română. Dar făcînd cercetări în diferite arhive şi biblioteci, particulare sau de stat, am descoperit o serie de documente, manuscrise etc. referitoare la istoria românilor.*

— Comunicarea dv. la Congres este o contribuţie inedită?

— Da. E vorba de un călător englez prin Muntenia, la 1794. Un prieten al scriitorului Walter Scott, pe nume John Morritt, călătorea cu profesorul său spre Europa Răsăriteană. La Dresda, s-a întîlnit cu Randle Wilbraham, care s-a hotărît să-i însoţească pe cei doi pînă la Istanbul. Scrisorile lui Morritt, expediate de pe drum, erau cunoscute de acum 60 ani; eu am avut şansa să găsesc, în arhiva actualului urmaş al lui Wilbraham, o lungă scrisoare către mama sa şi un jurnal de călătorie, în care se descrie trecerea prin Timişoara, Sibiu, Curtea de Argeş, Piteşti, Bucureşti.

Cît priveşte proiectele de viitor, colegul meu, profesorul Pinto, pregăteşte o antologie consacrată renaşterii literaturilor naţionale într-o serie de ţări ale sud-estului Europei; lucrarea va cuprinde extrase traduse din lucrările reprezentative. Partea privind România îmi revine mie.

O interesantă comunicare[1] despre relaţiile epistolare ale lui Nicolae vodă Mavrocordat a prezentat la Congres istoricul canadian JACQUES BOUCHARD.

— Cum aţi descoperit scrisorile prezentate în comunicare?

— Dintr-o carte am aflat că Leclerc avusese corespondenţă cu secretarul lui Nicolae Mavrocordat. La Amsterdam, am cercetat fondul Leclerc şi am citit şi scrisorile şi toate documentele adiacente. Bănuiam că şi la Oxford voi găsi ceva; în adevăr, am găsit şi acolo scrisori ale lui Mavrocordat pe care biblioteca nu le cunoştea, nefiind descifrate încă. Pregătesc o ediţie a romanului lui N. Mavrocordat **Răgazurile lui Filoteu,** *pentru care am consultat multe manuscrise, în diferite ţări. Recent, am fost la muntele Athos în acelaşi scop. Ţin să mulţumesc Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, care mi-a trimis microfilme de pe alte 4 manuscrise.*

Docentul GUSTAV JONASSON, de la Universitatea Uppsala (Suedia), a prezentat, de asemenea, o comunicare cu referiri la ţara noastră:

— În comunicarea mea am tratat aspectul legăturilor dintre Carol XII şi Francisc Rákóczi II[2]. În primii ani după revolta sa împotriva Habsburgilor, Rákóczi a făcut încercări repetate pentru a realiza anumite acorduri cu Carol XII. Ultimul a respins, însă, orice propunere în acest sens, fapt care nu l-a împiedicat pe Rákóczi să-şi reînnoiască propunerile.

Octogenarul academician profesor VASA CUBRILOVIC, decanul neoficial, dar recunoscut al cercetătorilor prezenţi la Congres, a adus discuţia pe un teren mai larg, oprindu-se asupra adîncilor şi solidelor afinităţi istorice româno-iugoslave:

— Ele au început de mult, în zorii existenţei noastre naţionale, şi au continuat prin luptele fără sfîrşit duse împotriva dominatorilor străini. Popoarele României şi Iugoslaviei au urmat în ultima sută de ani un proces de renaştere şi de afirmare de asemenea analog în multe privinţe. Şi, de-a lungul acestui proces, nu puţine au fost momentele de ajutorare reciprocă. De peste 110 ani există relaţii diplomatice între ţările noastre Din 1918, Iugoslavia şi România şi-au desăvîrşit unitatea naţională. De trei decenii, popoarele noastre păşesc pe calea socialistă a istoriei, ceea ce determină unul din interesele majore pentru studierea istoriei sud-estului european.

În concluzie, aş dori să subliniez cu tărie permanenţa legăturilor de prietenie dintre popoarele României şi Iugoslaviei. Nimic, nici o vrăjmăşie, nu ne-a separat vreodată, iar totul a căpătat un nou conţinut de o deosebită dezvoltare în ultimele trei decenii.

---

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1974.
[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 12/1973.

Dintre toate delegaţiile de peste hotare, prezente la Congres, cea mai numeroasă — după cum a precizat acad. VLADIMIR I. GEORGIEV din R. P. Bulgaria — a fost cea bulgară:

— Şi nu întîmplător. Prezenţa masivă a oamenilor de ştiinţă bulgari demonstrează cele mai frăţeşti sentimente ale noastre faţă de poporul român. În ceea ce mă priveşte, întreţin strînse legături cu remarcabilii savanţi români Alexandru Rosetti, Iorgu Iordan, Alexandru Graur şi cu mulţi alţii. Aş mai adăuga că la Sofia, sub conducerea mea, şi-au luat doctoratul doi profesori ai dv. şi că mai mulţi studenţi români au învăţat la Universitatea din Sofia.

Remarcînd că aici, la al III-lea Congres de studii sud-est europene, şi-au dat întîlnire cei mai buni specialişti, ca şi un mare număr de cercetători calificaţi în mai multe specialităţi, MANOLIS CHATZIDAKIS, inspector general al Antichităţilor, director al Muzeului Bizantin din Atena (Grecia) ne-a spus:

— Aportul savanţilor români, aşa cum a rezultat şi din lucrările Congresului, este de prim ordin. Aş spune chiar că prezenţa lor la diferitele secţii a accentuat nivelul ridicat al şedinţelor de lucru. Am fost plăcut impresionat de numărul mare de tineri preocupaţi de probleme de istorie.

— Prieteneşti şi multilaterale. **În acest fel a definit V. N. VINOGRADOV, director adjunct al Institutului de slavistică şi balcanistică de pe lîngă Academia de Ştiinţe a U.R.S.S. relaţiile pe care le are cu oamenii de ştiinţă români:** *Mă refer atît la relaţiile mele personale, cît şi la cele din cadrul comisiei de istorici U.R.S.S.— România şi ale AIESEE, în care am cinstea de a reprezenta lumea ştiinţifică sovietică.*

Etnografa MARIANNE MESNIL, din Belgia, şi-a făcut specializarea în probleme de etnografie şi folclor la Bucureşti :

— Am început să studiez folclorul românesc, **ne informează domnia-sa,** *pornind de la cele văzute în satul Tudora, din nordul Moldovei, apoi mi-am extins cercetarea asupra unor zone mai întinse, alegîndu-le pe acelea cu manifestări folclorice mai bogate. România oferă un excepţional teren pentru studiile de etnografie şi folclor întrucît aici vechea civilizaţie rurală s-a păstrat — în unele zone — intactă, mult mai mult decît în alte ţări. De aceea mi s-a părut mai interesant să fac o lucrare bazată pe cercetări de teren. Iubesc România, în a cărei istorie am găsit multe asemănări cu ţara mea.*

Consemnăm în concluzie gîndurile cercetătorului principal VLAD GEORGESCU de la Institutul de studii sud-est europene din Bucureşti şi ale profesorului MIHAI BERZA, directorul Institutului, preşedintele comitetului care s-a ocupat de organizarea Congresului:

— Vlad Georgescu: *Nu încape îndoială că, prin variaţia temelor-cadru şi prin mulţimea comunicărilor, Congresul nostru a însemnat un bun cîştigat, nu de fiecare ştiinţă în parte — istorie, drept, literatură — ci de cunoaşterea sud-est europeană în genere. Cu toate acestea, există încă multe lucruri care, puse în aplicare, ar face aceste întîlniri şi mai izbutite. Mă gîndesc în primul rînd la micşorarea volumului de comunicări şi la creşterea numărului de intervenţii pe marginea rapoartelor sau corapoartelor. Aceasta ar stimula discuţia şi ar evita riscul unor prelegeri cu ecou slab în asistenţă. De asemenea, ar trebui lărgită experienţa meselor rotunde, parţial încercată şi la Congresul nostru. Mă întreb, de asemenea, dacă împărţirea pe discipline: istorie, lingvistică, artă, folclor, drept, nu merge împotriva dorinţei noastre de a trata zona ca pe un întreg; ar fi, cred, de mare utilitate alegerea unor teme în care reprezentanţii diferitelor ştiinţe să-şi comunice rezultatele alături şi nu în secţii separate.*

— Prof. Mihai Berza: *Prima funcţiune a celui de-al III-lea Congres internaţional de studii sud-est europene a fost aceea de a consolida o tradiţie încă recentă: tradiţia marilor reuniuni periodice ale specialiştilor din diferitele discipline care constituie domeniul unor atari studii. Aceste reuniuni, inaugurate la Sofia în 1966 şi continuate la Atena în 1970, reprezintă afirmarea autonomiei obţinute de însuşi domeniul de cercetare ca ansamblu de preocupări şi exprimă, totodată, solidaritatea dintre disciplinele componente. Astfel se explică caracterul pluridisciplinar al Congresului, eforturile de abordare interdisciplinară a unor teme şi tratarea comparativă a subiectelor, care se impune ca o necesitate ţinînd de propria natură a studiilor sud-est europene.*

Tematica Congresului a cuprins o largă gamă de probleme fundamentale ale dezvoltării societăţilor din Europa de Sud-Est şi a culturilor lor. Rapoartele generale pe teme şi corapoartele care le-au însoţit de cele mai multe ori au format osatura de bază a lucrărilor Congresului. În jurul lor s-au grupat cele peste 650 comunicări prezentate de orizonturi diferite şi, de aceea, de un interes felurit, dar care, luate la un loc, au adus o masă importantă de fapte şi de interpretări noi, deschizînd cercetării rodnice perspective. Desigur, acest număr neobişnuit de mare de comunicări, care a constituit o manifestare a interesului trezit de reuniunea de la Bucureşti şi, în acelaşi timp, o formă de participare activă pentru tot atîţia specialişti, deci un lucru foarte pozitiv, nu a fost lipsit de anumite inconveniente: fragmentarea dezbaterilor în prea multe şedinţe paralele, reducerea timpului afectat expunerilor şi, mai ales, a celui destinat discuţiei, interesul inegal al problemelor atacate etc. E de presupus că la congresele viitoare se va lăsa o margine tot mai redusă comunicărilor — fie ele şi legate, aşa cum se practică, de o tematică prestabilită — şi se va da un rol tot mai însemnat sistemului de rapoarte şi discuţiei acestora de către experţi judicios aleşi, ca şi meselor rotunde — cîteva au fost organizate şi în cadrul acestui Congres — în care un număr limitat de specialişti să întreprindă dezbaterea în adîncime a unei probleme net definite.

Unul din aspectele de mare interes ale Congresului a fost locul deosebit de larg acordat problemelor lumii contemporane. Dacă studiile sud-est europene îmbrăţişează manifestările societăţilor omeneşti din această regiune, pornind din cele mai vechi timpuri, ele sînt, totodată, datoare să transforme în obiect de cercetare societăţile actuale cu antecedentele lor imediate, adică să se aplece cu tot mai multă stăruinţă asupra a ceea ce numim perioada contemporană. Înţelegerea acestui imperativ a fost tocmai dovedită de reuniunea de la Bucureşti.

Un alt punct de interes — şi în acelaşi timp de profundă satisfacţie — pentru cine a urmărit în ultimul deceniu numeroasele manfestări internaţionale legate de acest domeniu — stă în formarea, îndeosebi în ţările sud-est europene şi, firesc, la noi în ţară, a unei generaţii de tineri specialişti, cu o temeinică iniţiere în problematica generală a domeniului de studiu şi în metodele moderne de cercetare.

Dar poate că principalul motiv de satisfacţie pentru toţi cei ce au participat la Congresul de la Bucureşti trebuie căutat în faptul că, în ciuda gravelor evenimente petrecute în Mediterana Răsăriteană în vara anului 1974, reuniunea proiectată a putut să se ţină cu o largă participare a tuturor ţărilor sud-est europene şi, mai ales, că ea s-a ţinut într-o atmosferă de fructuoasă cooperare ştiinţifică. Este un drum pe care oamenii de ştiinţă au datoria de a merge hotărît înainte, contribuind, prin munca lor stăruitoare, la acel climat de colaborare între popoare care se dovedeşte tot mai mult drept o necesitate de neînlăturat pentru întreaga omenire.

Consemnări de: Cristian POPIŞTEANU, Domnica ZAVOICINSCHI, Ioana URSU, Vasile ŞIMANDAN, Ştefan Sorin GOROVEI şi Valeriu BUDURU

„Numeroşi oameni politici democraţi şi reprezentanţi ai intelectualităţii progresiste îşi manifestă neliniştea faţă de activizarea legionarilor şi de pericolul înfeudării ţării imperialismului fascist german. O serie de oameni politici ca Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga, Grigore Iunian, Virgil Madgearu, Dem Dobrescu, Grigore Filipescu şi alţii iau atitudine contra expansiunii agresive a Germaniei naziste, demască activitatea fascistă din interior, militează pentru dezvoltarea colaborării cu alte state şi întărirea securităţii ţării".

NICOLAE CEAUŞESCU

(Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 ani de la crearea Partidului Comunist Român)

PORTRETE POLITICE DIN ANII INTERBELICI

CONSTANTIN XENI

Deceniul patru al secolului nostru se caracterizează prin profunde frămîntări sociale şi politice, printr-o înfruntare aspră între forţele democratice şi progresiste şi statele care, urmînd Germania nazistă, doreau revizuirea, prin forţa armelor, a sistemului de la Versailles şi a statu-quo-ului postbelic. România se afla şi ea între obiectivele vizate de expansiunea hitleristă şi revizionistă. În aceste împrejurări, clasa muncitoare în frunte cu Partidul Comunist Român a chemat întreaga naţiune la luptă împotriva războiului, a apărării independenţei şi suveranităţii ţării, împotriva politicii reacţionare a vîrfurilor de extremă dreaptă a claselor guvernante.

Pe poziţii potrivnice tendinţelor expansioniste ale Germaniei hitleriste şi activizării fascismului s-au situat şi unele cercuri ale burgheziei naţionale. Din rîndurile acestora au făcut parte şi dr. Nicolae Lupu, Grigore Filipescu şi Grigore Iunian asupra cărora s-a oprit, în însemnările sale, şi Constantin Xeni.

Dr. NICOLAE LUPU (1876-1947), medic şi om politic român, s-a născut în comuna Arsura, judeţul Vaslui. Între anii 1907-1918 a făcut parte din Partidul Naţional-Liberal. În perioada 1924-1926 a deţinut preşedinţia Partidului Ţărănesc, iar din 1926 pe aceea de vicepreşedinte al Partidului Naţional-Ţărănesc.

A militat împotriva pericolului fascist, situîndu-se pe poziţii democratice, pacifiste, în toate problemele esenţiale ale luptei poporului român. Cu prilejul aniversării, la 1 decembrie 1933, a împlinirii a 15 ani de la desăvîrşirea formării statului naţional unitar român, dr. N. Lupu spunea: „Unirea cea mare a însemnat împlinirea unui act de dreptate istorică, nu numai prin focul evenimentelor, ci şi prin voinţa maselor". În campania electorală din februarie 1936, alături de alte personalităţi ale vremii, dr. Nicolae Lupu, în cuvîntările sale, a demascat pericolul grav ce rezulta pentru România din ascensiunea fascismului german şi italian.

Semnătura dr-ului Nicolae Lupu s-a aflat, împreună cu ale altor eminenţi intelectuali patrioţi, pe memoriul prin care profesorii universitari au luat atitudine deschisă, în aprilie 1944, împotriva dictaturii militaro-fasciste, pentru ieşirea imediată a României din război şi alăturarea ţării luptei Naţiunilor Unite.

În 1946 s-a desprins din P.N.Ţ. cu o parte din amicii săi politici, formînd Partidul Ţărănesc-Democrat.

Despre doctorul Nicolae Lupu, C. Xeni a lăsat cîteva notații, pe cît de scurte, pe atît de dense. Evident, autorul exagerează în unele din afirmațiile sale. N. Lupu rămînînd, prin concepțiile sale politice, un burghezo-democrat și pacifist convins.

„Iată pe doctorul Lupu, scrie Xeni cel mai de stînga dintre toți [*național-țărăniștii* — **n.r.**]. *Viu, neastîmpărat, clocotitor, gata oricînd de atac. Cînd nu te așteptai sărea la tribună și repede, plin de vervă, ataca cu violență și de multe ori cu succes. Vorbea de cîte două-trei ori pe zi. Îndrăzneț și fără odihnă, acest temperament născut pentru luptă, a frămîntat tribuna și întrunirile publice, cu pieptul întotdeauna deschis. Un adevărat element de luptă. Da lovituri implacabile, dar și primea. Făcea parte ca și Iunian din ramura țărănistă, dar și cu o înclinațiune vădită spre socialismul revoluționar pe care-l masca cu destulă abilitate".*

GRIGORE FILIPESCU (1886-1938) s-a născut la București. A fost fiul lui Nicolae Filipescu, fondatorul ziarului *Epoca*, unul dintre fruntașii Partidului Conservator. În deceniul patru, Grigore Filipescu s-a alăturat forțelor politice democratice care s-au opus activității cercurilor fasciste din interior și politicii statelor fasciste care țineau revizuirea granițelor. *Gazeta românească*, editată de către emigranții români antifasciști la Paris în 1935, scria într-un articol publicat în numărul său din 17 decembrie, sub semnătura lui Valter Roman, și prin care lua poziție intransigentă în apărarea integrității teritoriale a României amenințată de uneltirile revanșarde ale Germaniei hitleriste: „Ne bucurăm că glasuri atît de autorizate ca cele ale d-lor Grigore Filipescu și Nicolae Iorga s-au ridicat pentru a sprijini această politică".

Succinte sînt însemnările lui Xeni și despre Grigore Filipescu, *„fiul neuitatului naționalist Nicu Filipescu, fiu de boier, dar înclinat spre idealurile democratice, figură dispărută prea curînd, figură plină de atracție prin însușiri sufletești ce nu se întîlnesc ușor. Scriitor zilnic în* **Epoca,** *ziarul tatălui său, el trata cu vervă, sub semnătură întreagă, subiectul zilei într-un articol scurt, cu frază lapidară. Fără nici o ezitare, acest cavaler al cuvîntului scris și al scrisului, care avea din naștere simțul onoarei, își spunea verde și la tribună toată părerea, indiferent de consecințe. Într-un mediu în care lașitatea era așa de răspîndită, în care aproape nimeni nu spunea din ceea ce crede decît atît cît nu-i putea păgubi — curajul moral al lui Grigore Filipescu era fermecător și impunea respect".*

Lui GRIGORE IUNIAN (1882-1939), autorul însemnărilor i-a acordat un spațiu mai larg. Născut la Tîrgu-Jiu, Iunian a fost un reputat avocat și om politic. A deținut în mai multe guverne diferite portofolii ministeriale. Din anul 1926, pînă în anul 1932, a făcut parte din P.N.Ț. Fiind în divergență cu liderii acestui partid, s-a hotărît să-l părăsească și a înființat împreună cu partizanii săi politici, Partidul Radical-Țărănesc, în cadrul căruia a militat pe plan extern pentru pace, iar în viața politică internă pentru statornicirea unor principii general-democratice. În februarie 1933, partidului lui Grigore Iunian i s-a raliat și gruparea condusă de Constantin Stere, care pînă la acea dată a purtat denumirea de Partid Țărănesc-Democrat.

Adept al democratismului și parlamentarismului burghez, Grigore Iunian a luat deseori atitudine potrivnică politicii desfășurate de cercurile de extremă dreaptă. Alături de alte grupări politice, și partidul lui Grigore Iunian s-a opus coaliției reacționare Goga-Cuza. În ianuarie, 1938, el declara: „Sîntem datori să pornim lupta electorală susținînd regimul democrat parlamentar contra adversarilor săi, între care se numără, desigur, și partidul național-creștin".

Vasile ARIMIA,
Vasile ȘIMANDAN

C. Xeni îl prezintă astfel pe Iunian:

„Iată, în vîltoarea luptelor parlamentare, pe Grigore Iunian, poate inteligența cea mai vie din partid. Mic, foarte mic și slab, jumătate din serioasa lui figură era doi ochi mari negri, pătrunzători și febrili. Peste ei trona neîncetat o pereche de ochelari grei, cu ramă și brațe negre, sub care uscățivul său obraz devenea un lucru secundar. Nervos, susceptibil, concentrat, se irita ușor și atunci mijloacele sale polemice erau în elementul lor. Avocat în Tîrgu-Jiu, orașul său de origină, însușirile sale îi deschid repede cîmpul ascensiunilor politice și, înscris în partidul liberal, intră în Parlament. Era făcut pentru asta. De o neastîmpărată inteligență, era doritor de a ști și a citi orice. Om și de guvern, nu numai de opoziție, spiritul său serios, dublat de o mare activitate îi cuceri repede o reputație meritată. Era cel mai strălucit polemist al tribunei. Nimeni nu mînuia logica și ironia ca el. Înarmat cu curajul de a spune ce crede, era o încîntare să vezi timp de ceasuri întregi cum, din acest corp plăpînd, sforțarea voinței și puterea argumentării copleșeau sub spirituala sa ironie slăbiciunile adversarului.

Dintre cei mai tineri, dar plecat prea de timpuriu dintre noi, Gr. Iunian a avut zece ani de celebritate în avocatură. El a onorat baroul și amintirea lui merită să trăiască. Printre contemporanii săi, între 1925 și 1938, desigur, că au fost și alți avocați de seamă, unii mai străluciți decît el. Dar Iunian nu era numai avocat, nu era numai jurist sîrguitor în studierea dosarului și conștiincios în expunere. El era și un om cult, un om politic inimos și onest, un luptător cald și un om de inimă cum erau puțini.

El a debutat la Tîrgu-Jiu, micul orășel din munții Gorjului, unde și tatăl său fusese avocat. N-a studiat decît la București, iar cariera lui politică i-a deschis și porțile cele aurite ale baroului, contrar de ceea ce se întîmplă de obicei. S-a înscris în Partidul Liberal. Patima politică l-a prins numaidecît cu putere, căci tot ce făcea Grigoriță, făcea cu pasiune.

Daruri fizice n-avea. Foarte mic și slab, fizionomie concentrată cu o aparență maladivă, Iunian n-avea nici un farmec exterior. Dar ochii lui erau mari, profunzi, expresivi, pe care nelipsiții săi ochelari, cu cercurile lor mari, negre, îi făceau și mai mari și dominau toată figura, gura aceea mică și palidă. Avea în el ceva febril. Cine nu l-ar fi cunoscut ar fi bănuit cu greu că

această plăpîndă siluetă cu mari ochelari, siluetă de profesor de liceu, ascunde o energie şi un temperament vulcanic de luptător înnăscut.

În Camera liberală s-a afirmat numaidecît. Iar cînd, după celălat război, ne-am reîntors cu toţii la Bucureşti, el s-a entuziasmat de idealurile democratice ale noului curent ţărănist şi a părăsit pe liberali unde personalitatea dictatorială a lui Ionel Brătianu se armoniza tot mai greu cu firea lui. O lungă opoziţie parlamentară a pus în valoare ani de-arîndul însuşirile lui politice. Numeroase intervenţii în luptă, numeroase discursuri mari şi mici îi cuceresc un loc de frunte printre luptătorii ţărănişti şi un loc tot mai apreciat printre oratorii Camerei deputaţilor. El nu era numai un «debater» un abil încrucişător de spadă în duelul tribunei ci, în acelaşi timp, un studios examinator de proiecte de legi, un cercetător conştiincios de probleme politice financiare şi economice, pe care le expunea cu un egal talent.

Odată cu venirea la putere a partidului său, a devenit ministru al Justiţiei. Era la locul lui. Cîţiva ani a stat acolo neclintit şi, graţie prestigiului ce dobîndise în guvern, a putut face tot ce a dorit: orice legi, orice numiri, orice avansări. Dar această atotputernicie la departamentul cel mai solicitat de «hatîruri» i-a pus intransigenţa la grea încercare. Inamiciţii, gelozii s-au acumulat repede. Susceptibil cum era, îşi părăseşte partidul care devenise «naţional-ţărănesc» şi era acum sub şefia lui Iuliu Maniu (pentru care nutrea o slabă simpatie). El formează un tînăr partid pe seama sa. Cheltuieşte aproape tot ce cîştiga, cutreieră ţara cu organizări şi întruniri, unde propagă largi idealuri democratice, se istoveşte şi speră că va guverna. Independenţa lui intelectuală nu era însă nimănui pe plac. Nici Ionel Brătianu, nici Maniu nu erau dispuşi să-l ajute şi nici Carol II, venit în ţară pentru orice, afară pentru idealuri democratice. Şi Iunian se ciocneşte şi de el şi se macină zi cu zi într-o luptă fără ieşire.

În ultimii ani, o activitate de bară, care era disproporţionată cu puterile lui fizice, l-au zdruncinat adînc. Decepţiile politice, tirania negală cu care nu se putea împăca, desfiinţarea oricărei vieţi parlamentare la care el ţinea cu ardoare, au acumulat în sufletul său extrem de sensibil şi povara decepţiilor morale. Sănătatea lui a cedat. Timp de doi ani o leziune cerebrală, ce înainta încet, dar cu o tragică tenacitate, i-a alterat graiul, l-a fixat într-un fotoliu, apoi în pat şi, în cele din urmă, n-a mai putut primi pe nimeni.

De abia împlinise 55 ani. Baroul a pierdut, în 1939, o vie inteligenţă, un om de curaj, un talent remarcabil şi ce e mai rar: o inimă caldă".

*

* *

Considerăm că nu putem încheia mai bine publicarea acestor fragmente din însemnările memorialistice ale lui Constantin Xeni (decedat în 1963 la Montreux-Elveţia), decît reproducînd din scrisorile primite de revista noastră din partea celui care a donat manuscrisul Arhivelor Statului din Bucureşti, dl. C.L. Flavian, din Paris, doctor în drept al Facultăţii de drept din Paris, căpitan în rezervă, mare invalid al războiului antihitlerist purtat de Franţa în anii 1939-1945, decorat pentru meritele sale militare cu Legiunea de Onoare, în gradul de comandor. În 1932-1935, C.L. Flavian a publicat la Bucureşti trei volume: *Între democraţie şi dictatură, 1934* **şi** *Impresii din America.*

Într-o scrisoare pe care i-a trimis-o la 1 septembrie 1945, generalul Charles de Gaulle îi spunea printre altele lui C. L. Flavian: „Aţi făcut parte din echipa voluntară a bunilor fraţi de arme care au păstrat ţara noastră în luptă, salvîndu-i onoarea. Aţi făcut parte dintre cei care în primele rînduri au permis Franţei să repurteze victoria".

Din scrisorile trimise redacţiei noastre de C. L. Flavian spicuim:

„Domnule redactor,

În prealabil vă cer iertare dacă prezenta scrisoare are greşeli de stil, de ortografie sau sintaxă.

Am trăit aproape toată viaţa mea în Franţa, dar limba copilăriei mele n-am uitat-o deşi, foarte rar, am prilejul s-o vorbesc şi, mai rar, încă, a o scrie.

Un vechi prieten din Bucureşti mi-a trimis prin poştă Magazin istoric, *nr. 1 şi 2/1975, unde, cu mare emoţie, am văzut şi citit extrase din manuscrisul lui Constantin Xeni — tatăl meu «vitreg» («vitreg» mi se pare o calificare peiorativă: a fost al doilea soţ al mamei mele şi el m-a crescut) — manuscris pe care l-am donat Arhivelor Statului din Bucureşti. Vă mărturisesc că aceste cetiri mă îndeamnă încă — dacă era nevoie — a-mi revedea ţara.*

Emoţia mea este dublată de faptul că regretatul Constantin Xeni şi mama mea au murit la Montreux în Elveţia, fără să poată citi frumoasa d-voastră revistă. Sînt, deci, singurul «beneficiar», singurul descendent direct, care are această favoare. Spun «singurul descendent», dar am un fiu de 13 ani şi o fiică de 14 ani, pe care-i cresc cu poveşti şi amintiri din ţara mea de baştină.

Marea lor dorinţă şi a soţiei mele este să cunoască într-o zi, într-o «vizită turistică» (scriu greu aceste cuvinte «vizită turistică» în locurile unde te-ai născut) ţara pe care n-am încetat s-o iubesc din toată inima.

Constantin Xeni mi-a transmis din copilărie sentimente democratice: în familia noastră sînt descendentul acestei epoci, unde erau «oameni de omenie», cari pricepeau nevoile oamenilor.

Vă rog să credeţi, domnule redactor, în sentimentele mele de stimă recunoscătoare.

C.L. Flavian 14, Rue des Sablons 74116, Paris, France".

Aventuroasa viaţă a lui Ştefan Bogdan

UN PRINCIPE MOLDOVEAN LA CURTEA REGELUI IACOB I STUART

PAUL CERNOVODEANU

50

Am prezentat în numărul trecut al revistei cîteva episoade din aventuroasa viaţă a lui Ştefan Bogdan, pretendent la tronul Moldovei. În 1604, intrigile rivalilor săi au determinat autorităţile otomane să-l închidă în temniţa fortăreţei Anhialos, unde va sta pînă în 1606. Dar, să urmărim în continuare povestea neobişnuitei vieţi a acestui prinţ pribeag.

Plîngerile lui Ştefan Bogdan n-au rămas, însă, fără vreun ecou în Anglia, deşi reacţia cercurilor oficiale s-a produs destul de tîrziu. Astfel, după mai multă vreme de la întemniţarea lui Bogdan, regele Iacob I a găsit cu cale să intervină pe lîngă sultanul Ahmed, prin intermediul ambasadorului său Lello, nu numai pentru punerea în libertate a întemniţatului, dar chiar şi pentru înscăunarea sa ca domn al Moldovei. Intervenţia regelui Angliei — deşi neluată în consideraţie de Poartă — a stîrnit însă violenta reacţie a regelui Poloniei Sigismund III Wasa (1587-1632) care într-o scrisoare adresată suveranului britanic, la 23 mai 1606, protesta împotriva acestui act — nu numai pentru că îl aprecia ca fiind contrar drepturilor „legitime“ ale lui Ieremia Movilă la scaunul Moldovei, dar şi pentru faptul că Iacob I susţinea pe Ştefan Bogdan, fiul unui domn socotit „rebel“ şi „necredincios“ faţă de Polonia.

Ceea ce n-au reuşit să facă intervenţiile diplomatice sau „îndurarea“ mai marilor de la Poartă, a izbutit-o însă temeritatea pretendentului. După cum mărturisea bailul serenissimei republici, în raportul înaintat dogelui la 9 iulie 1606, Ştefan Bogdan a evadat din temniţă în iunie 1606, travestit în haine femeieşti şi s-a strecurat pe o corabie, fugind la Veneţia. Mînia turcilor s-a abătut asupra lui Lello, acuzat de a fi pus la cale evadarea. Oricare ar fi adevărul şi deşi în relaţiile Lello—Ştefan Bogdan au existat desigur umbre, poziţia diplomatului britanic la Poartă, cunoscut în trecut ca sprijinitor al pretendentului, a devenit foarte dificilă şi de aceea cererea de a se înapoia în patrie i-a fost aprobată de re-

gele Iacob, care a trimis la Istanbul un nou reprezentant, în persoana lui Sir Thomas Glover (23 decembrie 1606). În orice caz, la 7 februarie 1607, Ştefan Bogdan se adresa din nou din Veneţia lordului Salisbury, amintindu-i împrejurările evadării sale şi cerînd intervenţia regelui pe lîngă noul său emisar în Turcia.

Un popas la Praga...

Pentru pretendentul scăpat din temniţă ca prin minune, după popasul făcut la Veneţia, a urmat un alt şir de peregrinări prin Europa. La început, s-a îndreptat spre Muntenia, sperînd să capete ajutor de la Radu Şerban, dar o poruncă trimisă acestuia de Poartă spre a-l aresta şi expedia în lanţuri la Istanbul l-a făcut să pribegească aiurea şi să se îndrepte spre reşedinţa împăratului Rudolf II de la Praga, trecînd în ascuns prin Polonia. Prezenţa sa în capitala Boemiei era semnalată la 30 aprilie 1607 de nunţiul papal Giovanni Stefano Ferreri, în raportul înaintat cardinalului Scipione Borghese; el a venit la curtea lui Rudolf II, cu gîndul să-i obţină sprijinul, oferindu-i în iunie 1607 himerice proiecte de campanie împotriva turcilor. Experimentata diplomaţie habsburgică a privit cu un zîmbet indulgent propunerile fantastice ale pribeagului şi nu l-a învrednicit nici măcar cu un răspuns.

Departe de a se descuraja, Ştefan Bogdan a încercat să vîndă aceeaşi „marfă", de astă dată regelui Spaniei, Filip III, cu care a luat legătura prin intermediul ambasadorului acestuia la Praga, Don Guillén de San Clemente. Diplomatul spaniol raporta suveranului de la Escorial, la 5 iulie 1607, despre întîlnirea avută cu pretendentul Bogdan, care, între timp, îşi prezentase planurile sale şi viceregelui Neapolelui, Don Juan Alfonso Pimentel de Herrera.

...şi o exotică apariţie la Londra

În aşteptarea unui răspuns favorabil, Ştefan Bogdan s-a hotărît să întreprindă o a doua călătorie în Anglia, spre a-şi pleda cauza direct în faţa regelui Iacob I. Făcînd caz de apartenenţa sa la religia evanghelică, ca fiu al unui domnitor protestant, în vara anului 1607, a solicitat concursul ducelui elector al Saxoniei, Christian II, spre a căpăta bani de drum şi o scrisoare de recomandare către suveranul englez, în care se reaminteau serviciile aduse în slujba reginei Elisabeta. Sosirea sa a coincis cu aceea a unui emisar otoman, Mustafa-aga, stîrnind senzaţie la Londra, unde astfel de apariţii exotice erau încă destul de rare. Primele ştiri despre prezenţa lui Ştefan Bogdan în Anglia le aflăm din raportul înaintat dogelui la 22 august 1607 de ambasadorul veneţian la Londra, Zorzi Giustiniani. Peste cîteva zile, la 27 august, cunoscutul negustor John Sanderson, avînd legături cu Compania Levantului şi călătorind de mai multe ori la Istanbul, scria la Poartă ambasadorului Glover, înştiinţîndu-l de sosirea lui Ştefan Bogdan la Londra; îşi exprima speranţa că „principele creştin mai sus amintit va avea parte de toate cele bune şi de o primire amabilă din partea maiestăţii sale, neputînd să dea greş dacă va fi sprijinit de prieteni".

Prin farmecul personal, inteligenţa, spiritul întreprinzător şi cunoscînd mai multe limbi străine (latina, italiana şi franceza în afară, bineînţeles de cea turcă şi, poate, greaca), Ştefan Bogdan a izbutit să cîştige încrederea lui Iacob I. Acesta l-a primit în audienţă, la 20 septembrie 1607, după cum informa a doua zi Sir Thomas Lake pe lordul Salisbury, principele moldovean înaintînd scrisorile de recomandare şi alte acte ce le avea cu dînsul. Pretendentul a înmînat lui Iacob Stuart modelul unei scrisori pe care monarhul englez urma s-o remită sultanului prin intermediul ambasadorului său la Poartă, susţinînd „drepturile legitime" ale fiului lui Iancu vodă Sasul la moştenirea scaunului părintesc; a cerut apoi regelui un împrumut de 1 000 lire sterline. Acesta i-a promis sprijinul şi chiar a dat dispoziţii să i se procure de la negustorii din oraş creanţe în valoare de 10 000 coroane. Lordul Salisbury i-a remis pe loc suma de 300 lire sterline pentru acoperirea cheltuielilor curente, iar Compania Levantului i-a avansat, la rîndul ei, 3 000 lire sterline. Fiind agreat în cercurile curţii engleze, nu numai datorită simpatiei arătate de monarh şi soţia acestuia, regina Ana de Danemarca, Ştefan Bogdan a făcut cunoştinţă cu lady Arabella (sau Arbella) Stuart (1575-1615), verişoara regelui şi nepoata lui Sir Henry Cavendish — personaj influent de la curtea Angliei, care călătorise mult în Europa şi fusese chiar primit la curtea din Iaşi a lui Petru Şchiopul în vara anului 1589. Atrasă de farmecul lui Ştefan Bogdan şi de perspectivele unor investiţii băneşti fructuoase, ţinînd seama şi de părerile unchiului ei, lady Arabella a înmînat pretendentului o poliţă în valoare de 4 000 ducaţi, obţinînd în schimb promisiunea acestuia că o va lua de soţie dacă va ajunge domn al Moldovei. Nu se ştie cît de serioase au fost planurile de căsătorie, dar se pare că regele Iacob n-a fost străin de toate acestea. Arabella, implicată într-un complot organizat în 1603 împotriva monarhului, era ţinută oarecum sub observaţie, iar o căsătorie îndepărtată ar fi fost cît se poate de nimerită.

Între timp, introdus în cercurile înaltei societăţi londoneze, Ştefan Bogdan a luat legătura şi cu ambasadorul regelui Spaniei la curtea Angliei, Don Pedro de Zúñíga, căruia amintindu-i propunerile înaintate colegului său de la Praga, a revenit asupra lor cu rugămintea de a le susţine în faţa lui Filip III. Pretendentul se arăta dispus ca, în cazul în care i se puneau la dispoziţie 10 000 soldaţi cu 20 000 spade, archebuze şi muschete, să debarce la Larissa şi să cucerească Grecia, unde, numaidecît ar izbucni răscoale împotriva otomanilor. El arăta că avea acolo oamenii lui de legătură. Diplomatul spaniol, fără a-şi lua nici un angajament, s-a mărginit doar să raporteze suveranului său în depeşa înaintată ceva mai tîrziu (20 noiembrie 1607), urmînd ca răspunsul să parvină celui interesat la Veneţia. Cu

frustra nunq impendetur. Interim tm Regia Mtas Vra exoro, ne tras prohoc negotio huic Imperatori Turcar. denuo mittere dignetur; Ett de. sunesstibus huius Impenij nihil Mtem Vram scribimus, est quod fidelis nus orator Thomas Glouer continuehoc facit. Et q. nua, pdcsi Mtas Vra. supplices obtinere exoptemus. Datum in Cuitate Constantinopolis ex edibus fidelissimi oratoris pred. Mtis Vre, die 13. Januarij. Anno a Natiuitate Dni Nri Jesu xpi 1610.

Sacra Regia Mtis Vre.

seruus fidelissimus seruus cupiens

timus;

Stephanus [illegible]

Fragment din scrisoarea adresată de Ştefan Bogdan regelui Iacob I, la 13 ianuarie 1610

puţină vreme înainte, după ce la 24 octombrie, mai fusese încă odată primit în audienţă de regele Iacob, Ştefan Bogdan plecase din Anglia. Împingînd şi mai departe favoarea acordată, suveranul englez a solicitat pentru pretendentul moldovean nu numai protecţia ducelui Christian II al Saxoniei, dar şi bunăvoinţa principelui elector de Brandenburg, Ioachim Friedrich de Hohenzollern. Printr-o scrisoare, datată 15 octombrie şi înmînată spre remitere pribeagului, Iacob îl ruga pe electorul de Brandenburg să contribuie la cauza lui Ştefan Bogdan prin restituirea datoriei de 200 000 galbeni pe care o contractase în 1542 înaintaşul electorului, principele Ioachim II faţă de bunicul lui Ştefan Bogdan, Petru vodă Rareş al Moldovei, banii urmînd a fi folosiţi în vederea organizării unei expediţii împotriva otomanilor.

În drum spre Veneţia, o raită prin Berlin

Ştefan Bogdan a părăsit Anglia în cursul lunii noiembrie, îndreptîndu-se spre Veneţia. El s-a oprit mai întîi la Berlin, pentru a încerca să recupereze ceva din vechea creanţă a electorului de Brandenburg. Pribeagul moldovean a solicitat insistent achitarea datoriei, dar n-a obţinut nici un rezultat: împrumutul făcut cu mai bine de o jumătate de veac în urmă fusese dat uitării, iar Ştefan Bogdan cu toate recomandările regelui Angliei, nu s-a bucurat de nici un succes. A fost silit, aşadar, să ia drumul Veneţiei, unde a ajuns la începutul anului 1608. Despre soarta lui se interesa şi ambasadorul Glover în scrisoarea adresată în decembrie 1607 prietenului său comerciantul John Sanderson din Londra, exprimîndu-şi nădejdea că protejatul lor „a obţinut ceea ce a dorit de la regele nostru şi aştept să văd urmarea". Veşti în legătură cu el aflăm şi din scrisoarea ambasadorului Angliei la Veneţia, Sir Henry Wotton, trimisă la 27 ianuarie 1608 în care se spunea că Ştefan Bogdan ajunsese în oraşul lagunelor în timpul absenţei sale, instalîndu-se la reşedinţa lui „cu o valiză sau două". Despre întîlnirea pe care au avut-o ulterior, Wotton relata, cu oarecare suspiciune, că pretendentul ar fi afirmat că era logodit cu lady Arabella Stuart, avînd o poliţă pentru 4 000 ducaţi şi scrisori de recomandare către ambasadorul regelui la Poartă. Rătăcitorul pretendent a mai zăbovit cîtăva vreme la Veneţia, unde aştepta de altfel şi un răspuns al propunerilor înaintate de el regelui Spaniei. Dar propunerile sale n-au găsit prea mare răsunet în rîndul miniştrilor spanioli, care au cerut reprezentantului lui Filip III la Veneţia, Don Alonso de la Cueva, să întreprindă cercetări suplimentare şi să aibă întrevederi cu Ştefan Bogdan, spre a raporta asupra seriozităţii planurilor înaintate de acesta. Documentele nu mai amintesc, însă, nimic în legătură cu această problemă.

Noi speranţe, noi eşecuri

Mizînd acum în mod sigur pe protecţia engleză, Ştefan Bogdan îl ţinea la curent pe lordul Salisbury cu evoluţia situaţiei din Moldova, care i se părea în acel moment favorabilă ocupării tronului. În scrisoarea trimisă din Veneţia, la 21 februarie 1608, relatîndu-i amănunte în legătură cu certurile dintre Movileşti pentru scaunul Moldovei, Ştefan Bogdan mărturisea ministrului englez că îşi punea mari speranţe în asistenţa lui Glover, care se bucura de un bun renume în rîndul dregătorilor otomani. Pribeagul moldovean (rămas singur acum — mama şi surorile muriseră) s-a grăbit să ia din nou drumul Istanbulului. Ţelul pe care-l urmărea cu atîta stăruinţă de mai bine de un deceniu i se părea mai uşor ca niciodată de atins.

Lady Arabella Stuart n-a rămas indiferentă la proiectele de căsătorie cu Ştefan Bogdan

La 31 mai 1608, Sir Thomas Glover raporta lordului Salisbury despre sosirea pretendentului la 20 ale lunii în oraşul de pe malurile Bosforului şi — preciza el — „îl ţin în foarte mare taină în casa mea, fără să ştie nici creştinii, nici turcii".

Spre a putea susţine cu cît mai multe şanse candidatura lui Ştefan Bogdan, ambasadorul englez a cerut instrucţiuni lordului Salisbury, la 16 iunie 1608, privind avansarea sumei de 10 000 coroane în favoarea pretendentului. În aceeaşi zi, Ştefan Bogdan a adresat mai multe scrisori atît regelui Iacob I şi soţiei sale, Ana de Danemarca, cît şi lordului Salisbury, manifestîndu-şi recunoştinţa pentru protecţia acordată şi solicitîndu-le, în continuare, sprijinul. Spre a-şi da mai multă importanţă, îşi semna scrisorile „Don Ştefano Bogdano Despot, Prencipe di Moldavia Transalpina, Marchese di Craiova, Barone libero di Janoviz" (!).

Spre a-şi lărgi cercul susţinătorilor, el s-a adresat, la 12 iulie 1608, şi ducelui de Toscana, Ferdinando de Medici, asigurîndu-l de bunele sale intenţii faţă de cauza creştină, iar în cazul dobîndirii tronului Moldovei, de participarea la o „cruciadă" împotriva otomanilor.

Oricum, soarta pretendentului depindea acum numai de demersurile ambasadorului englez la Poartă. Acesta, de altfel, mărturisea comerciantului John Sanderson, la 17 august 1608, că „în prezent sînt ocupat cu o treabă serioasă şi importantă, recomandată mie cu insistenţă prin însăşi scrisorile maiestăţii sale regelui, ale reginei, ale contelui de Salisbury şi ale unor membri de vază ai Consiliului privat şi ale altor favoriţi ai maiestăţii sale, în sprijinul principelui Moldovei [...] Şi acum, cu ajutorul lui Dumnezeu şi zelul meu neostenit, după ce am înmînat scrisorile maiestăţii sale adresate înălţimii sale sultanului chiar cu mîinele mele, înălţimea sa sultanul m-a încredinţat că va da curs solicitării [...], atunci cînd se va ivi prilejul...". Sultanul Ahmed a făcut deci, promisiuni destul de vagi, care nu-l angajau cu nimic. De altfel, Glover explica ministrului Salisbury, la 2 septembrie 1608, că nu era oportună o acţiune pripită la Poartă în favoarea lui Ştefan Bogdan, întrucît sultanul nu se arăta dispus să facă, în acel moment, nici o schimbare de domni în ţările române. Cu toate că şi capuchehaia hanului tătar din Crimeea, Selamet Ghirai I — din antipatie pentru Movileşti, susţinuţi de poloni — a înţeles să se asocieze eforturilor lui Glover, diplomatul englez a continuat să fie sceptic.

La Praga, în august 1608, circulau de-acuma zvonuri potrivit cărora şi ţarul Rusiei, Vasili Şuiski (1606-1610), din duşmănie faţă de poloni, ar intenţiona să sprijine înscăunarea lui Ştefan Bogdan în Moldova. Practic, însă, nu s-a înfăptuit nimic şi toată agitaţia diplomatică creată în jurul persoanei principelui moldovean s-a dovedit a fi lipsită de eficacitate.

Între timp, o solie de boieri moldoveni — nemulţumiţi de cîrmuirea Movileştilor — venise la Constantinopol (în decembrie 1608) spre a se asocia eforturilor lui Glover. Dar marele vizir, Murad-paşa, bănuitor, la instigaţia paharnicului Caraiman — capuchehaia lui Constantin Movilă la Poartă — i-a întemniţat pe solicitanţi. După îndelungi insistenţe, în februarie 1609, Glover a reuşit să obţină graţierea acestora, după ce întemniţaţii fuseseră constrînşi să renunţe la orice legături cu pretendentul şi susţinătorii săi. De altfel, vizirul era atît de indignat de amestecul ambasadorului englez în treburile Moldovei, încît l-a apostrofat în mod brutal, ameninţîndu-l — fapt fără precedent — că „sultanul îl va trimite în Anglia, legat, la regele său, ca să-i taie capul". Situaţia s-a complicat şi mai mult după ce la 15 iulie 1609, trimisul regelui Poloniei la Poartă, Grzegorz Kochanski, i-a înmînat un protest lui Glover în care se plîngea pentru faptul că susţinea candidatura lui Ştefan Bogdan împotriva Movileştilor, aflaţi sub protecţia suveranului său. Protestele diplomatului polon, repetate şi în august 1609, nu i-au spulberat speranţa lui Glover că va reuşi pînă la urmă să înduplece pe Murad-paşa să-l numească pe Ştefan Bogdan ca domn al Moldovei. Erau, însă, simple iluzii.

Ştefan Bogdan, a cărui situaţie se dovedea tot mai critică, n-a ezitat să recurgă chiar la suprimarea paharnicului Caraiman, dîrzul său adversar la Poartă. În urma urzelilor sale, la 6 decembrie 1609, paharnicul Caraiman a fost ucis prin focurile a două flinte. Asasinii n-au fost descoperiţi, dar bănuielile marelui vizir s-au îndreptat în chip firesc împotriva lui Ştefan Bogdan, care n-a putut însă fi anchetat, deoarece era adăpostit, de peste un an şi jumătate, în palatul ambasadorului englez.

Mai aproape ca oricînd de ţel

Constatînd că se afla atît de departe de reuşită, la 13 ianuarie 1610, Ştefan Bogdan s-a adresat din nou ministrului Salisbury şi regelui Iacob I, cu rugămintea ca suveranul Angliei să trimită direct o scrisoare sultanului Ahmed, în care să susţină numirea sa în scaunul Moldovei. Mai mult, spre a se lega printr-o chezăşie trainică şi a asigura pe englezi de fidelitatea sa, într-o nouă misivă adresată regelui, la 23 aprilie, el se arăta dispus — dacă va obţine domnia — să-şi reînnoiască cererea în căsătorie a verişoarei regelui pe care Iacob I se arăta atît de doritor s-o îndepărteze de la curtea sa. La rîndul său Glover a confirmat lordului Salisbury seriozitatea intenţiilor pretendentului. Lady Arabella manifesta o anumită îngrijorare nu atît în privinţa viitoarei căsătorii, cît mai ales pentru banii investiţi în susţinerea pretendentului. Rumoarea provocată de aceste tratative de căsătorie şi de recuperarea sumelor investite la Constantinopol a fost înregistrată şi de cercurile diplomaţilor străini din Londra. Astfel, atît ambasadorul Franţei, la Boderie, cît şi cel al Spaniei, Zúñíga, dar mai ales cel al Veneţiei, Marc Antonio Corer, au transmis informaţii la curţile lor despre aceste evenimente. Ba chiar mai mult, cunoscutul dramaturg Ben Jonson (1573-1637) în piesa sa **Epicoene or the Silent Woman** (Epicoene sau femeia tăcută)

reprezentată la Londra în iarna 1609-1610 — a făcut aluzii la pretinsele legături amoroase existente între lady Arabella și un „prinț al Moldovei", fapt care a stîrnit protestul aristocratei jignite, în urma căruia piesa a fost interzisă.

În fapt, încercările lui Ștefan Bogdan din 1610 de a reactualiza promisiunile sale de căsătorie nu au constituit decît o manevră pentru a-și asigura pe mai departe bunăvoința lui Iacob I, căci situația sa la Istanbul ajunsese să fie disperată. Demnitarii otomani, pierzîndu-și răbdarea, au hotărît să termine cu inoportunul fecior al lui Iancu vodă Sasul. În luna mai 1610, marele vizir a încercat să-l prindă și să-l execute, chemîndu-l la Bogdan Sarai (reședința reprezentanților Moldovei la Poartă), sub pretextul căftănirii sale ca domn al Moldovei. Șiretlicul era prea vădit și pretendentul n-a răspuns solicitărilor, rămînînd mai departe refugiat în reședința ambasadorului Angliei.

La 6 iunie, Glover a comunicat dezamăgit lui Salisbury, că la intervenția regelui Iacob, sultanul Ahmed n-a răspuns favorabil: sub pretext că era preocupat de tulburările ivite între tătari, după moartea hanului Selamet Ghirai I, a amînat numirea lui Ștefan Bogdan în scaunul Moldovei.

Totodată, la protestele regelui Sigismund III transmise suveranului englez prin ambasadorul Robert Cunningham, Iacob I a răspuns, la 24 iunie 1610, că susținea pe pretendent doar din simple considerente umanitare, fără să fi socotit că acest lucru ar fi putut da naștere unei crize în relațiile anglo-polone.

Spre a nu pierde sprijinul lui Iacob I, Ștefan Bogdan s-a adresat, la 14 iulie 1610, stathuderului Olandei, principele Mauriciu de Orania, rugîndu-l să intervină în favoarea sa pe lîngă regele Angliei, spre a-l menține pe mai departe sub protecția lui. Toate sforțările lui Ștefan Bogdan se dovedeau, însă, sortite eșecului, iar Glover, descurajat (primise între timp, avertismente și de la Londra, de la prietenul său Sanderson să-l abandoneze pe nenorocosul pribeag), era nevoit, la 1 decembrie 1610, să-și recunoască neputința. Acțiunile pretendentului intraseră, așadar, într-un impas total.

Dar tocmai atunci s-a produs un eveniment neprevăzut, care a dat iarăși speranțe nenorocosului. La sfîrșitul lunii decembrie 1610, ambițiosul principe al Transilvaniei, Gabriel Báthory a pornit o campanie împotriva domnului muntean Radu Șerban. Acesta, surprins de invazia neașteptată, s-a refugiat la curtea lui Constantin Movilă al Moldovei. Báthory făcea cunoscute aceste știri lui Ștefan Bogdan, la 7 ianuarie 1611, din Tîrgoviște, prin capuchehaia transilvăneană la Poartă, Pál Keresztesy, asigurîndu-l totodată de sprijinul său pentru obținerea scaunului Moldovei, în locul lui Constantin Movilă ce se dovedise necredincios, adăpostind pe domnul muntean fugar.

În februarie 1611, Glover îl informa pe Salisbury despre schimbările survenite în Muntenia, revenind mai tîrziu cu știri privind dezaprobarea acțiunii lui Báthory de către Poartă, care numise ca domn în locul lui Radu Șerban pe Radu Mihnea, după ce principele Transilvaniei fusese silit să se retragă, în martie, peste Carpați. Totuși, Báthory îl asigura în continuare pe Ștefan Bogdan (prin diploma acordată din Sibiu la 12 mai 1611) că-i va susține drepturile la scaunul Moldovei. Într-adevăr, la 29 mai, principele ardelean se adresa marelui vizir Iusuf-pașa, rugîndu-l să încuviințeze numirea lui Ștefan Bogdan ca domn în Moldova, în locul lui Movilă, vrăjmaș al Porții. Evenimentele aveau să se precipite. În urma alianței cu imperialii, Radu Șerban a primit ajutor și s-a reîntors în Muntenia, alungîndu-l pe Radu Mihnea. Hotărît mai mult ca oricînd să-l ajute pe Ștefan Bogdan să obțină domnia Moldovei, Báthory a promis că, în caz de reușită, îi va da în căsătorie chiar pe sora sa, Ana. Dar înfrîngerea principelui Transilvaniei în bătălia de lîngă Brașov, din 9 iulie 1611, de către oastea lui Radu Șerban, l-a privat pe nenorocosul pretendent moldovean de un protector prețios.

Situatia lui Ștefan Bogdan se înrăutățise și mai mult. La 1 octombrie 1611, trimisul Poloniei la Poartă, Kochanski, continuînd să apere cauza Movileștilor, a încercat să obțină de la marele vizir arestarea pretendentului, adăpostit — după cum se știe — tot la reședința lui Glover. Înverșunarea cu care ambasadorul englez susținuse drepturile lui Ștefan Bogdan l-a costat, pînă în cele din urmă, cariera. La rugăminții insistente ale Porții, regele Iacob I l-a rechemat pe Glover în patrie, la 17 septembrie 1611, înlocuindu-l cu Paul Pindar. În felul acesta, Ștefan Bogdan a pierdut pe ultimul — și cel mai devotat — susținător al său.

Soarta sa era de altfel pecetluită. Sărac, plin de datorii și fără nădejde și-a trăit ultimii ani ca dregător otoman în provinciile asiatice ale imperiului. În 1615 lumea a aflat cu stupoare despre existența unei soții a lui Ștefan Bogdan — o oarecare Ursula — cu care a avut și un copil, pe nume Carol. Se aflau la Viena și obțineau o pensie din partea Camerei Aulice. Și astfel au dispărut de pe scena istoriei ultimii membri ai familiei lui Ștefan Bogdan, cu care s-a stins descendența acestei ramuri a „Mușatinilor".

Aventuroasa viață a lui Ștefan Bogdan a constituit, desigur, un episod insolit al istoriei feudale românești. Figura sa pitorească a servit ca model de inspirație nu numai lui Ben Jonson — așa cum am amintit — dar și altor dramaturgi englezi contemporani, cum au fost, de pildă, Francis Beaumont (1584-1611) și John Fletcher (1579-1625), care în comedia lor **The Knight of the Burning Pestle** (Cavalerul pilugului arzător), reprezentată pentru prima oară la Londra în 1613, au introdus în piesă și un „rege" al Moldovei.

Prin toate caracteristicile sale, „episodul" Ștefan Bogdan constituie — înainte de toate — un curios capitol al relațiilor timpurii înfiripate între țările române și îndepărtata monarhie insulară din apusul bătrînului continent.

Zîmbete din cronic

■ Firească zavistie şi mînie

Documentul pe care-l prezentăm cititorilor noştri nu are nevoie, credem, de prea multe lămuriri suplimentare. El ne relatează un fapt divers de la sfîrşitul sec. XVIII: un soţ înşelat omoară un serdar pentru că „s-a legat de casa sa". O „comisie" formată din cîţiva mari boieri cercetează cazul şi-şi înaintează concluziile domnitorului. Amuzant e modul în care aceşti dregători scot în evidenţă circumstanţele atenuante, încercînd să justifice fapta.

Transcriind această relatare, am păstrat particularităţile stilistice ale originalului, aflat la Arhivele Statului Bucureşti, mss. nr. 7, f. 250-251.

M. CIUCĂ

Prea înălţate doamne,

Dumnealui, marele spătar, au adus înaintea noastră pe Mihalache Uescu, arătîndu-ne că este luminată porunca înălţimii tale ca să cercetăm fapta sa cea necuvincioasă ce au făcut [cu] uciderea răposatului sărdarului Ioniţă Slătineanul, ca, ceia ce să va găsi cu cale pentru dînsul, cu plecata noastră anafora să înştiinţăm mării tale.

Deci, după mai sus-zisa poruncă, am întrebat pe numitul Uescu ce i-au fost pricina care l-au îndemnat a săvîrşi cu atîta grozime şi răutate acest fel de faptă, să pricinuiască moarte cu mîinile sale la om şi mai vîrtos la boier dregător. Ne-au răspuns că, după ce au mers ispravnic judeţului Argeşului, răposatul sărdar Slătineanul numaidecît s-ar fi legat de casa sa şi ar fi îndrăgit pe soţia lui, Frusina. Şi, despre o parte, mergerea cea de-a pururea ce făcea sărdaru Slătineanul la casa Uescului; despre altă parte, vorbele ce se didese în poblică [public] cum că mergirea Slătineanului ar fi pentru dragostea ce are cu soţia Uescului, i-au dat multă pricină a intra în bănuială că poate fi aşa. Unde şi n-au lipsit întîi a face multe cercări. Că întîi, sculîndu-să de la Piteşti s-au dus la o moşie ce o are în judeţul Vlaşca, anume... [loc alb]... şi n-au trecut multe zile la mijloc şi îndată au mers Slătineanul la casa lui şi au şezut zile... [loc alb]... Şi văzînd numitu Uescu că au venit şi în alt judeţ după dînsul, au intrat în mai mare bănuială şi sculîndu-se de acolo, s-au dus la altă moşie a sa, ce o are în judeţul Vîlcea, peste Olt, unde şi acolo iarăşi au venit sărdaru Slătineanul la dînsul. Şi s-au sculat şi de acolea şi au mers la o vie ce o are în judeţul Muscel şi au venit [Slătineanul] şi acolo la casa lui.

Aceste dese şi necontenite mergiri şi, mai vîrtos, şi afară din hotarele judeţului întru care isprăvnicea şi din care n-avea voie să iasă fără de porunca domnească, ca un ispravnic ce era, tot adăuga şi înmulţea bănuiala Uescului, atîta încît mergînd la satul său, au vrut să facă cercare ca să vază şi în faptă această bănuială ce i se făcea din mergirile cele dese ale Slătineanului la casa lui, dar nu văzuse în faptă încă nici un lucru dintr-acele ce bănuia.

Deci, cu acest mijloc şi cu acest fel de socoteli, mergînd la Piteşti, la sărdaru Slătineanul şi arătînd că va să vie la Bucureşti, [acesta] i-au făcut multă îndemnare, care şi acestea i-au pricinuit bănuială. Şi aşa luîndu-şi ziua bună de la sărdaru Slătineanul au mers pe ascuns la casa sa şi vîrîndu-să supt pat au păzit cu acest mijloc să vază cu ochii săi, avînd şi arme cu dînsul. Şi, după cîtăva ceasuri, viind sărdaru Slătineanul la dînsul acasă, i-au ieşit jupîneasa înainte şi au început a face vorbe necuviioase într-acea casă unde era el ascuns. Şi zice că deosebit din vorbe şi semne ce auzea blestemăţeşti, arată că ar fi simţit şi alte pricinuiri de a se aprinde de firească zavistie şi de mînie încît, nemaiputînd răbda, au eşit de supt pat şi au făcut uciderea.

L-am întrebat de mai ştia de jupîneasa lui vreo dată să cază în vreo învinuire ca aceasta şi ne-au arătat că nici într-un chip. L-am întrebat ce dovadă are la mai sus-zisele povestiri de bănuieli ce luase şi la umbletile lui, ce zice că au făcut pe la moşiile de sus-numite, precum ne-au arătat. Şi ne răspunse cum că cei mai mulţi din boierii ce se află în judeţul Argeşului ştiu aceasta, care ni să şi adeveri dintr-o scrisoare ce scriu de acolo de către dumnealui marele spătar Iane Brătianul[1], fost logofăt de vistierie, Mateiu Gălăşescul, Costandin Tigveanul postelnicel, Ioniţă postelnicel, Gheorghe Vărzaru postelnicel, Toma Rătescul şi alţi boieri din partea locului, întru care mărturisesc acestea. Iar altă încredinţare nu mai puturăm afla.

Preaînălţate doamne, mai suszisul Uescu măcar că se cuvinteză în obşte că ar fi atinsu de alte ucideri trecute, care nu i se adeverează, dar iarăşi destul este că şi cuvinteză, nu putem zice, cu toate acestea, că n-au avut acest gînd cu ucidere cînd s-au vîrît supt pat, căci putea să se vîre fără de arme. Dar, iarăşi, nu avem cuvînt de a-l întreba aceasta, căci are două pricine de răspundere: că, în multe rînduri, şi mai totdeauna, precum arată el, mergea la casa lui sărdaru Slătineanul, dar nu l-au păzit cu arme, a doua că poate să ne arate că şi de s-au vîrît cu arme, dar cînd nu ar fi văzut cu acest mijloc pe Slătineanul în casa

(Continuare în p. 60)

[1] Strămoşul viitorului om politic Ion C. Brătianu — **n. r.**

„CHEMAREA BUCURIEI“ :

Byron la Missolonghi

VICTOR IONESCU, SERGIU IOSIPESCU

Supuse de veacuri apăsătoarei dominații otomane, popoarele balcanice s-au ridicat, la începutul secolului XIX, la luptă pentru recîștigarea independenței. Semnalul acestei mișcări de emancipare a fost dat în anul 1804 de sîrbi. Apoi, în vremurile în care Tudor Vladimirescu înainta victorios asupra Bucureștiului, în februarie 1821, la capătul sudic al peninsulei Balcanice izbucneau flăcările insurecției naționale a poporului grec. De la bun început, semnificația evenimentului a fost sesizată de oamenii politici europeni de diferite convingeri. Pînă și prințul Metternich, cancelar al Austriei și dușman înverșunat al mișcărilor de eliberare, avertiza: „Luați bine aminte, iată începutul unei revoluții imense“.

Ghiulelele se înfundau în noroi

Începută inițial în mod simultan în insule, în peninsula Peloponez, în estul Greciei continentale și, prin Eterie, în Moldova și Țara Românească, insurecția grecilor a avut un caracter spontan. În fiecare dintre regiunile răsculate s-au format administrații locale: Senatul Peloponezului, Senatul Greciei Occidentale, Areopagul Greciei Orientale, Guvernămîntul insulelor, între ele existînd doar legături sporadice.

În Grecia Occidentală, prima fortăreață care s-a alăturat insurecției a fost Missolonghi, oraș „situat între o cîmpie pe de o parte și apele lagunei pe de alta [...], poziție ușor de fortificat“, după descrierea lui Constantin Metaxas, un contemporan al evenimentelor. În prima zi a lui iunie 1821, o escadră formată din 12 nave aparținînd insulelor Hydra și Spetsai a determinat retragerea garnizoanei otomane din Missolonghi. La 5 iunie, locuitorii orașului au proclamat adeziunea lor la lupta pentru independență.

În ianuarie 1822, fruntașii mișcării naționale grecești au reușit, nu fără dificultăți, să se întrunească în primul lor congres național, în localitatea Epidaur de pe țărmul oriental al Peloponezului. După solemna declarare a independenței Greciei, au fost instituite organele centrale de conducere: un consiliu executiv, for-

Bătălia de la Missolonghi. Litografie aflată la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.

mat din 5 membri, prezidat de prinţul Alexandru Mavrocordat, un guvern format din 7 miniştri şi un corp legislativ (senat) ales anual şi format din reprezentanţi ai tuturor provinciilor.

Surprinse iniţial de amploarea mişcării, autorităţile otomane au ripostat curînd, dedîndu-se la adevărate masacre ale populaţiei greceşti, mai întîi din insule, mai ales din Chios, în 1822. Apoi, trupele lui Kurşid-paşa au devastat Tesalia, Beoţia, Atica. În iulie 1822, în bătăliile din jurul Pétei, grecii şi luptătorii străini, filoelenii, copleşiţi de un inamic prea numeros, au fost învinşi şi siliţi să se retragă la Missolonghi.

Înconjurat de un şanţ adînc de 2 metri şi lat de 5, oraşul era apărat de un zid scund de pămînt care adăpostea 600 luptători şi 14 tunuri. Marinarii şi o parte a populaţiei civile au fost mobilizaţi pentru a-i completa fortificaţiile, insuficiente.

La 6 noiembrie 1822, 10 000 turci conduşi de Omer Vrioni şi de Reşid-paşa Kintaghé au început asediul oraşului Missolonghi, în timp ce navele lui Iusuf, paşa de Patras, efectuau blocada pe mare. Convins că ar putea obţine capitularea fortăreţei fără luptă, Omer Vrioni a amînat asaltul general, în pofida insistenţelor lui Reşid. Asediaţii, conduşi de Alexandru Mavrocordat, au profitat de răgaz şi au continuat să întărească fortificaţiile şi să-l hărţuiască pe duşman. Totodată, pentru a cîştiga timp, ei au răspuns încercărilor de a negocia ale lui Vrioni, iniţiind în paralel tratative şi cu Iusuf. Curînd însă s-au realizat speranţele asediaţilor într-un ajutor: la 20 noiembrie, 7 bricuri din insula Hydra au sosit în apele de la Missolonghi şi au silit escadra turcă să se retragă la bază. Trei zile mai apoi, au sosit în oraş încă 1 000 luptători greci din Moreea.

Omer Vrioni s-a văzut deci în faţa a 2 500 greci bine înarmaţi, în timp ce în spatele liniilor sale se afla populaţia ostilă a Acarnaniei — ţărani dîrji ce îi atacau convoaiele şi îi ucideau patrulele. Temîndu-se că nu numai victoria, ci şi retragerea celor 8 000 oameni ai săi ar putea deveni problematică, Omer Vrioni s-a hotărît, în cele din urmă, să încerce un asalt final. Şi astfel, în zorii zilei de 6 ianuarie 1823, otomanii, scontînd să surprindă pe greci în biserici, fiind zi de sărbătoare, au declanşat atacul. Preveniţi de un compatriot pescar, asediaţii au

așteptat ascunși în spatele zidurilor sau masați, ca rezerve, în casele din apropiere. Pașa a trimis un corp de 800 voluntari, care trebuiau să atace pe latura răsăriteană a fortificațiilor, și o divizie care urma să ocolească zidul pe la extremitatea sa estică, prin apele puțin adînci ale lagunei. Executarea asaltului era asociată cu declanșarea focului pe întreaga linie a armatei lui Omer Vrioni.

Asediații au așteptat cu calm atacul și au lăsat pe dușmani să se apropie de zid pînă în bătaia pistoalelor. O salvă ucigătoare a decis soarta acțiunii: 200 turci au fost uciși pe loc sau și-au găsit moartea înecați în apele lagunei; ceilalți s-au retras în dezordine în tabără. Ghiulelele pașalei nu au provocat stricăciuni în orașul cu case joase, greu de țintit, cu străzi și curți nepavate, în noroiul cărora proiectilele se înfundau. După cîteva ore de salve continue de o parte și de alta, de zadarnice încercări ale turcilor de a relua atacul, focul a încetat.

Șase zile mai tîrziu, Omer Vrioni a început retragerea spre Vrachori, de unde, după un scurt popas, s-a îndreptat spre Karvaserai.

Primul asediu de la Missolonghi luase sfîrșit.

Înainte cu un an, insurgenții declaraseră Congresului Sfintei Alianțe de la Verona[1] că „Grecii nu vor depune armele înainte de a fi cucerit sau obținut garanția unei existențe distincte, independente și naționale...". La Missolonghi nu făcuseră altceva decît să-și țină promisiunea.

„Toți îmi spun că pot fi de folos în Grecia"

Lupta eroică a poporului grec împotriva stăpînirii otomane a atras numeroase simpatii. Spunîndu-și filoeleni, pe toți i-a unit admirația față de moștenirea culturală lăsată de antica Eladă, credința în dreptatea luptei de eliberare națională.

După declanșarea luptelor din Grecia au plecat acolo ca voluntari englezii Gordon, Normann, Frank Abney-Hastings, apoi piemontezii Santa Rosa și Collegno, francezul Fabvier, mai tîrziu americanul Samuel Gridley Howe. Numai în anii 1821-1822 în Marsilia s-au îmbarcat 8 convoaie cu filoeleni, îndreptîndu-se spre Grecia. De asemenea, s-au format comitete de ajutorare a elenilor la Madrid, Stuttgart, München, Darmstadt, Zürich, Berna, Paris, Marsilia, Genova, New-York, Boston, Philadelphia. Comitetul din München s-a bucurat de sprijinul permanent al viitorului rege Ludovic I al Bavariei, iar la Paris „Societatea filantropică pentru ajutorarea grecilor" cuprindea, alături de La Fayette, Laffitte, Benjamin Constant, Georges Bailly, pe Chateaubriand, La Rochefoucauld, Fitz-James.

În Anglia, comitetul a fost creat în 1823, cu ocazia întrunirii la hanul „Crown and Anchor" din cartierul londonez Strand a mai multor filoeleni, între care J.C. Hobhouse și Sir John Bowring. Apelul lansat cu acest prilej chema pe englezi în sprijinul cauzei grecești; cum între membrii comitetului se afla Hobhouse, vechi și bun prieten al lordului Byron, chemarea a ajuns curînd la Genova, reședința poetului englez.

George Gordon lord Byron avea atunci 35 ani; era tînăr, frumos, generos, nestăpînit și mîndru, foarte bogat, dezgustat de țara sa și nu numai de ea. Dar era, mai presus de toate, unul dintre cei mai mari poeți ai lumii. În anii 1809-1811 vizitase îndelung Grecia și șederea sa acolo îi inspirase celebrele poeme[2] **Ghia-**

[1] Ținut în octombrie-decembrie 1822, Congresul de la Verona a decis intervenția franceză împotriva revoluției din Spania (Anglia împotrivindu-se acestei măsuri, s-a retras din Sfînta Alianță).

[2] Cunoscute pentru prima dată publicului românesc grație mai ales traducerilor lui Ion Eliade Rădulescu: **Din scrierile lui lord Byron,** București, 1834.

Unul dintre soldații francezi veniți în Grecia pentru a-i instrui pe luptătorii greci în mînuirea armelor moderne

urul, Logodnica din Abydos, Lara, Corsarul.

În 1823, Byron se gîndea să plece în Statele Unite. Dar mesajul filoelenilor englezi l-a făcut să se răzgîndească şi să scrie prietenului său, căpitanul Trelawny: „M-am hotărît în cele din urmă să merg în Grecia; este singurul loc în care am fost vreodată mulţumit [...] Toţi îmi spun că pot fi de folos în Grecia. Eu nu ştiu cum, nici ei, dar la urma urmelor să lăsăm evenimentele să hotărască".

Cuprins de o aprigă dorinţă de a porni mai repede la luptă, Byron şi-a început cu febrilitate pregătirile. A închiriat bricul englez „Hercules", comandat de căpitanul Scott, şi la 13 iulie 1823 s-a îmbarcat, împreună cu Trelawny, Pietro Gamba, tînărul doctor Bruno, şi mai mulţi servitori. Au luat cu ei cai, arme, muniţii, bani, medicamente pentru 1 000 oameni pe vreme de un an, două tunuleţe de pe goeleta lui Byron, „Bolivar". După o întîrziere neprevăzută, pricinuită de o furtună, „Hercules" a ridicat ancora şi peste cinci zile a ajuns la Livorno, de unde călătorii au cumpărat praf de puşcă şi alte mărfuri trebuitoare. Acolo li s-a alăturat J. Hamilton-Brown, un filoelen scoţian. La 23 iulie, părăsind Livorno, bricul s-a îndreptat spre Messina, navigînd pe lîngă insula Elba. Byron tocmai citea primul volum din **Memorialul de pe Sf. Elena** (consacrat de autor, istoricul Las Casas, exilului lui Napoleon I pe această insulă) aşa că discuţia s-a purtat în jurul persoanei fostului împărat al francezilor. „Byron se interesa mult de tot ce avea vreo legătură cu Napoleon", spune Pietro Gamba, fratele Teresei Guiccioli, iubita poetului. Fără îndoială, gloria militară a celui ce atîta timp fusese îndrăgit de victorie aprindea imaginaţia poetului.

La 3 august 1823 „Hercules" a ancorat în portul Argostolon de pe insula Cefalonia (arhipelagul Ionian), aflat atunci sub stăpînire britanică.

Cele trei alternative

Byron şi ai lui s-au instalat în satul Metaxata. Poetul a început de îndată o activitate neobosită, susţinînd cu bani şi cele trebuitoare familiile refugiaţilor din Chios, Patras şi din alte regiuni şi adunînd informaţii precise asupra evoluţiei situaţiei politice şi militare a Greciei.

Ştirile nu erau încurajatoare, dezbinarea conducătorilor împinsese treptat ţara, după adunarea naţională de la Astros (februarie 1823), pe panta dezastruoasă a războiului civil. Căutînd să cunoască adevărata stare de lucruri şi pe oamenii care luau parte la toate acestea, poetul a declarat răspicat: „Eu nu am venit aici pentru a mă alătura unei facţiuni, ci pentru a mă uni cu o naţiune!" Mereu temător să nu treacă drept un aventurier, Byron s-a străduit să dea prezenţei sale un caracter cît mai eficace, să-i sprijine efectiv pe greci.

Grecia de Vest avea, în adevăr, nevoie de acest sprijin: la Ohrida, Mutsai-paşa adunase o armată de 8 000 oameni, pregătită să atace spre sud. Oraşul Missolonghi nu era gata pentru apărare; Mavrocordat plecase, lăsînd în locul unei conduceri unice, eficiente, un triumvirat. Trupele duşmane coborîseră pînă la Karpenisi, avînd în frunte o divizie de 4 000 luptători.

În seara zilei de 21 august 1823, avangarda otomană a poposit pe valea rîului Karpenisi. Turcii se credeau în siguranţă, dar nu departe stăteau la pîndă 350 sulioţi[3] conduşi de bravul căpitan Markos Botsaris. Înainte de a da atacul, el a scris marelui Veeron[4], înştiinţîndu-l că îl aşteaptă şi că în curînd „blestemaţii necredincioşi" vor fi înfrînţi, (Botsaris avea să cadă în lupta pentru Missolonghi, a cărei faimă s-a perpetuat de-a lungul întregului război de independenţă).

Scrisoarea lui Botsaris şi sosirea colonelului L'eicester Stanhope, reprezentant al comitetului filoelen din Londra, au fost pentru Byron un nou îndemn la acţiune. „Dacă Grecia piere — a spus el nu o dată — mă voi îngropa sub ruinele ei; dacă va ajunge să-şi obţină independenţa, mă voi stabili pe pămîntul ei".

În această perioadă, Byron s-a ocupat de două probleme de maximă importanţă pentru cauza căreia se dedicase: obţinerea unui împrumut la Londra pentru acoperirea cheltuielilor de război şi imediata satisfacere a cererilor de bani ale flotei din Hydra şi Spetsai. Pentru prima chestiune el a dat scrisori de recomandare şi a intervenit în capitala britanică, pentru cea de-a doua, a avansat imediat 200 000 piaştri turceşti. La 30 noiembrie 1823 a adresat guvernului grec o scrisoare oficială, prin care îi cerea mai multă unitate în luptă, iar la 2 decembrie i-a expus lui Alexandru Mavrocordat situaţia ţării: „Grecia se află acum în faţa a trei alternative: să-şi recîştige libertatea, să cadă sub dependenţa suveranilor Europei sau să redevină provincie turcească. Ea nu are de ales decît între aceste trei posibilităţi. Războiul civil nu poate duce decît la ultimele două...".

Convinsă, se pare, de insistenţele lui Byron, Adunarea naţională grecească a trimis o delegaţie în Anglia pentru a discuta problema împrumutului. În acelaşi timp, Alexandru Mavrocordat s-a îndreptat cu flota spre Missolonghi.

La 28 decembrie 1823, Byron s-a îmbarcat pe un mic velier, „Mistic", cu care, după multe peripeţii, sub permanenta ameninţare a navelor turceşti ce patrulau, a reuşit să ajungă la Missolonghi. Cum va fi apărut oraşul în ochii poetului aflăm din descrierea contemporană a lui Metaxas: „Missolonghi este un oraş maritim [...] care comunică cu marea prin canale. El este înconjurat de un şanţ larg şi adînc, pe care laguna îl umple cu apă. Pe malul şanţului se înalţă un zid de piatră şi pămînt bătut. Pe zid sînt bateriile, avînd fiecare cîte unul sau două tunuri. Zidul este mai solid şi în stare mai bună către port, unde este aşezată şi marea

---

[3] Nume dat unei comunităţi de albanezi stabilită în sec. XVIII în munţii Epirului, avînd ca centru fortăreaţa Soulli.

[4] Pronunţarea neogreacă a numelui Byron.

baterie. Populaţia numără 6 000 locuitori, în majoritate marinari şi pescari. Aproximativ 1 000 sînt soldaţi".

La 5 ianuarie 1824, acestor luptători avea să li se mai adauge unul: George Gordon, lord Byron. „Sosirea lordului Byron — spunea Gamba — a fost sărbătorită prin salve de artilerie, descărcări de puşti şi o muzică războinică ale cărei sunete erau cam sălbatice. O mulţime de soldaţi şi de locuitori de toate rangurile şi vîrstele se adunaseră pe mal pentru a-i arăta bucuria de a-l avea printre ei. Speranţa şi mulţumirea erau zugrăvite pe toate feţele".

Împreună cu colonelul Stanhope, Byron a organizat o brigadă de artilerie, în care au intrat mai mulţi filoeleni, şi a înrolat 2 000 oameni, între care 500 sulioţi, pentru a mări numărul celor cu care intenţiona să atace Nauplion (Lepanto), fortăreaţă ocupată de turci. Timp de mai multe săptămîni, el şi-a continuat munca pentru organizarea brigăzii de artilerie şi a unui fel de gardă aleasă, socotind că este de cea mai mare importanţă să angajeze cît mai mulţi ofiţeri, în scopul de a-i pregăti pentru instruirea soldaţilor atunci cînd se va putea mări numărul trupelor. Cu emoţie, contele Pietro Gamba, locotenent-colonel în acest corp de gardă, exclama: „Eram o cruciadă în miniatură!..."

La începutul lunii aprilie 1824, poetul era gata pentru întîlnirea de la Salona cu liderii unor autorităţi provinciale, urmînd să fie discutate posibilităţile de a micşora disensiunile şi a curma războiul civil. Dar în ziua de 9 aprilie 1824, în timp ce se plimba prin pădurile de măslini, Byron a fost surprins de o ploaie violentă. Poetul nu a renunţat însă la drumul lui favorit şi s-a întors, ca de obicei, pe mare, cu barca pe sub zidurile oraşului. În zilele următoare o febră puternică l-a ţintuit la pat, dar, revenindu-şi, şi-a continuat plimbările. Brusc, la 15 aprilie starea sănătăţii i s-a înrăutăţit şi, în pofida eforturilor depuse de medici, la 19 aprilie 1824 ora 6 şi 15 minute, marele Veeron s-a stins, murmurînd „Sărmană Grecie!".

Şederea lui Byron la Missolonghi a depăşit cu puţin trei luni, „dar entuziasmul pe care l-a trezit a slujit Greciei mai mult decît ar fi putut să o facă acţiunile sale, dacă viaţa i s-ar fi prelungit". Şi, după cum se exprima filoelenul britanic George Finlay, „deşi el (Byron — **n.n.**) se arăta foarte capricios în comportament, în opinii se dovedea extrem de statornic".

Poporul grec a preţuit întotdeauna memoria lui Byron, numele său fiind pronunţat în Grecia cu adînc respect. Un bătrîn soldat de la Missolonghi îi mărturisea cu emoţie lui Pietro Gamba: „Grecii îl aşteptau pe Byron ca rîndunelele pe mama lor; el a venit, ne-a dat sfatul său şi viaţa sa, iar cînd a murit ne-am simţit precum omul lovit brusc de orbire".

Importanţa acţiunii lui Byron în Grecia avea să se vadă abia mai tîrziu şi, mai ales, în minunata rezistenţă a oraşului Missolonghi în al doilea asediu (29 aprilie 1825-22 aprilie 1826), considerată cea mai glorioasă operaţie militară a revoluţiei greceşti. Aprecierile lui Byron asupra situaţiei ţării şi-au dovedit, aşadar, cu prisosinţă realismul. După cum remarca scriitorul englez G.K. Chesterton, „În Grecia el a auzit strigătul realităţii [...] şi a înţeles, deodată, chemarea acestei bucurii ascunse, care este în noi toţi şi care apare adesea, brusc, la vederea ierbii unei cîmpii sau a lănciilor inamicului.

FIREASCĂ ZAVISTIE ŞI MÎNIE

(Urmare din p. 55)

lui nu i-ar fi făcut cu armele nici un fel de lucrare. Această îndrăzneală pricinuitoare de ucidere, cînd ar fi făcut într-altă parte, s-ar osîndi fără de multă cercetare la moarte, ca un ucigaş, dar a o face în casa lui, după ce au arătat sărdarului Slătineanul, de seara, că vine la Bucureşti, nu rămîne şi răposatul sărdar neînvinovăţit căci, după toate acestea, a merge în casa omului dă pricini de crezămînt la fieşcare că n-au fost neîmpărtăşit de păcat.

Ci, dar, dintr-această puţină cercetare şi din încredinţarea ce am luat că şi singur sărdaru ar fi mărturisit la moartea lui, [...] nu osîndeşte sfînta pravilă spre moarte pe Uescu ca un ucigaş, dar, cu toate acestea, Uescu, avînd multe mijloace de a-şi afla dreptatea, de a-şi înfrîna soţia şi de a dezbăra pe sărdaru Slătineanul de casa lui, şi necătînd-o sau prin mijloace priiateneşti sau prin cercetări bisericeşti sau prin jălbi către vreunul din cinstiţii dregătorii înălţimii tale, sau către preasfinţiia sa arhiereul ţării ce ne este duhovnicesc părinte de obşte, sau şi amesos [acuma] către înălţimea ta, [...] Ci, într-o ţară în care putea găsi toate acestea, să îndrăznească să facă singur şi judecată şi răsplătire şi încă răsplătire cu ucidere, este vrednic de mare pedeapsă, care face trebuinţă a i să face şi pentru ca să răsplătească uciderea şi pentru ca să se facă pildă şi la alţii a urma după orînduială.

Drept aceia, ne şi rugăm înălţimii tale ca pentru toate acestea să i se facă şi lui căzuta pedeapsă, după cum să va găsi cu cale de către înălţimea ta, şi soţii lui, ce au fost pricina de toate acestea, care să fie luminată porunca înălţimii tale, a să aduce aicea.

Nouă aşa ni se pare, iar hotărîrea rămîne a se face de către înălţimea ta.

Neculai Dudescu, ban; Badea, mare vornic; Pană, vornic; Dumitrache, mare vornic; Grigore, mare logofăt;

1780, martie 1.

Poşta M I

— Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuţa poştală nr. 702, Bucureşti.

— Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. **În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliţi să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte neciteţ **că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeaşi scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

CU LANŢURI DE 16 KG

Lt. col. ing. HORAŢIU C. CIUDIN *ne trimite în completarea articolului* Doftana — un simbol al demnităţii şi curajului *(nr. 12/1974). cîteva însemnări, din care reproducem:* „Drumul în pantă, ducînd spre porţile închisorii, era nepietruit, noroios şi foarte greu de urcat. Condamnaţii îl parcurgeau cu lanţuri la mîini şi la picioare. Greutatea lanţurilor era de 16 kg pentru bărbaţi şi de 8 kg pentru femei [...] Căruţele încărcate cu alimente erau trase de deţinuţi de la piciorul pantei pînă în interiorul închisorii. Cu toată paza şi asprele măsuri de securitate luate de gardieni, adeseori în saci de alimente erau ascunse multe materiale conspirative (corespondenţă, cărţi, diferite lucrări ilegale) care, astfel, erau strecurate în închisoare, menţinîndu-se şi pe această cale, legătura dintre cei din afara zidurilor Doftanei şi deţinuţi".

37 SECERI DIN BRONZ

Profesorul PAUL ATH. PĂUNESCU, *directorul Casei de cultură a oraşului* Urlaţi, *ne relatează:* „În luna iunie 1974, pe raza satului Străoşti, comuna Iordăcheanu, a fost descoperit un depozit de seceri din bronz (37 la număr, întregi şi fragmente) care au intrat în patrimoniul Muzeului Judeţean de Istorie şi Arheologie Prahova. În publicaţia *Flamura Prahovei* din 20 iulie 1974, sub semnătura Corneliu Şerban, a apărut un articol consacrat acestei descoperiri, în care se emite ipoteza existentei unui adevărat atelier de prelucrare a

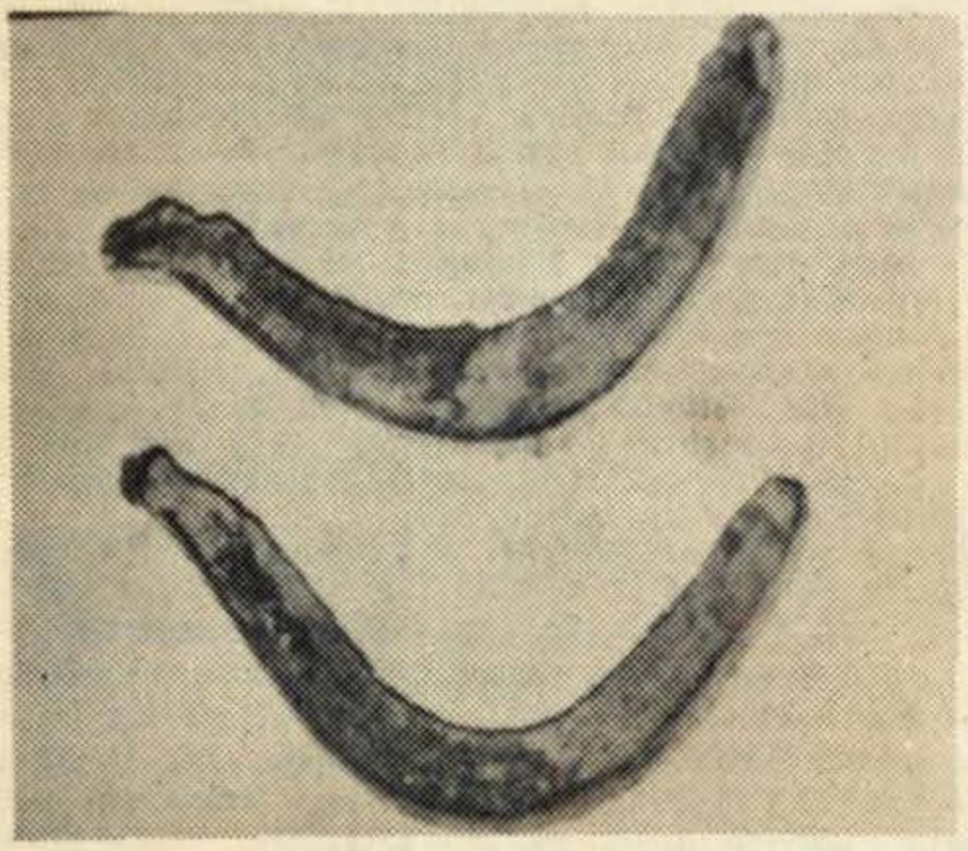

bronzului pe acele meleaguri. Socotind că importanţa acestei descoperiri arheologice depăşeşte graniţele judeţului, vă trimitem aceste rînduri şi fotografia a două din secerile descoperite".
La rîndul nostru, semnalăm specialiştilor cele descoperite la Străoşti.

SABIA LUI CONSTANTIN BRÎNCOVEANU

În completarea articolului Povestea unui steag *(nr. 1/1975), profesorul emerit dr.* CONSTANTIN SIMIONESCU *din* Bucureşti, *ne comunică următoarele:*

„În anul 1940, guvernul francez a mai cedat României şi o sabie a lui Constantin Brîncoveanu, aşa după cum se arată în adresa trimisă ambasadorului României la Paris, la 13 mai 1940, de către ministrul Educaţiei Naţionale al Franţei şi al cărui text, în traducere, este următorul: «Domnule ambasador, aţi binevoit a ne semnala marele interes pe care guvernul [...] României îl are pentru a primi de la Franţa, spre a fi expusă în Muzeul Naţional Român, sabia ornată cu incrustaţii de aur, care a aparţinut marelui Constantin Brîncoveanu. Sînt fericit de a vă fi putut remite această armă istorică destul de repede, pentru ca ea să fie prezentată poporului român [...] Permiteţi-mi, domnule ambasador, să consider această trimitere simbolică drept o nouă expresie a legăturilor indisolubile ce leagă cele două ţări ale noastre»".

LA CENTRUL CULTURAL ROMÂN LOUVAIN-BELGIA

Din programul acestei primăveri al activităţilor desfăşurate la Centrul cultural român condus de poetul de origine română Mihai Steriade, reţinem conferinţa consacrată şefilor de stat care au ilustrat cultura românească: preşedintele Nicolae Ceauşescu, Ştefan cel Mare, Neagoe Basarab, Dimitrie Cantemir.

LUPTA CU FOCUL

MIHAI LANCUZOV, *muzeograf la Muzeul de Istorie a Municipiului Bucureşti, ne trimite un istoric al măsurilor de prevenire a incendiilor luate în Bucureşti de-a lungul timpului, din care spicuim: în decursul existenţei sale multiseculare, oraşul Bucureşti, devenit capitală statornică a Munteniei în anul 1625, a avut de suferit şi de pe urma incendiilor, provocate nu o dată de războaiele ce nu au ocolit aceste meleaguri. Au rămas în istoria oraşului incendiile din martie 1554 — după mazilirea lui Mircea Ciobanul — din 1595 şi 1596 — în timpul luptelor pentru independenţă purtate de Mihai Viteazul — din 1658 — în vremea lui Mihnea III — din 1718 şi 1739 — în perioada domniilor fanariote etc.*

Au existat, bineînţeles şi măsuri de stăvilire a focului prin organizarea unor formaţii de „tulumbagii" (pompieri). Documentele pomenesc de o „reorganizare" a acestora în vremea lui Mavrogheni (1786-1790). În 1801, sub domnia lui Alexandru Moruzi, existau deja 22 steaguri de foc, cuprinzînd 198 oameni, număr ce s-a dovedit insuficient, de vreme ce la scurt interval s-au mai adăugat alţi 150. În acelaşi scop, a fost creat şi un grup de 8 coşari, în 1796 vornicul Radu Golescu cerînd sporirea acestora la 12.

Toate acestea nu au putut împiedica, însă, extinderea unui incendiu izbucnit în 1804: „...La leat 1804 august 28 — *spune cronicarul Ioan sin Dobre* — duminică pe la prînz [...] au apucat focul tîrgul de la o spiţărie din Şelari şi tîrgul atuncia era învălit cu samar şi atîta s-au aprins de gro[a]znec încît tot temeiul tîrgului au ars". *Alimentat de butoaiele cu spirt, rachiu şi undelemn — după cum relatează, la rîndul său, Dionisie Eclesiarhul — aflate în prăvăliile din centru şi întreţinut de un vînt puternic, incendiul s-a întins cu repeziciune, mistuind case, hanuri şi biserici. Au căzut pradă flăcărilor bisericile Sf. Gheor-*

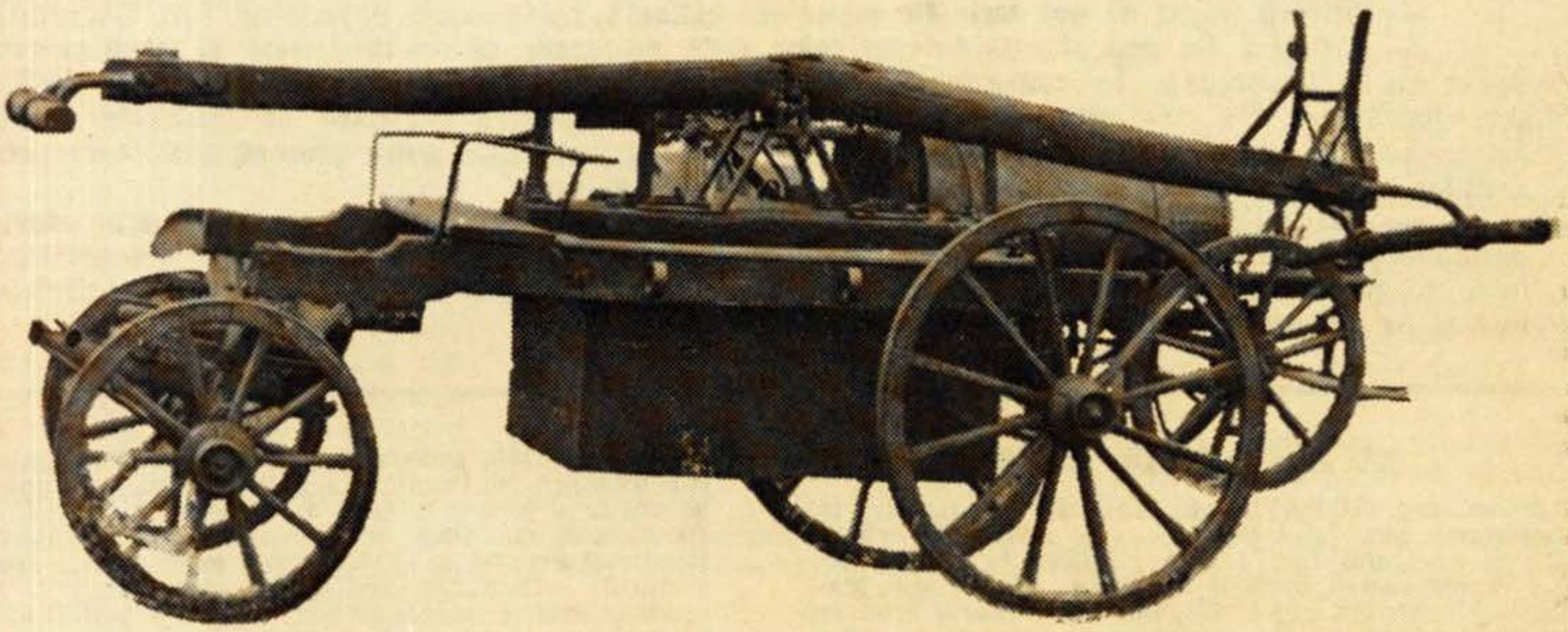

Pompă folosită la stingerea incendiilor (model 1806)

ghe Nou, Bărăția, Sf. Anton, Buna Vestire, Sf. Dumitru, hanurile Dudescu-Șufu, Sf. Gheorghe Nou, Zamfir, Mihai vodă, Piper, Curtea veche, Tîrgul Cucului, Pușcăria, Sărăria veche. Abia a doua zi spre prînz, focul pierzîndu-și din tărie, oamenii au reușit să-l stingă. Merkelius, consul austriac la București, martor ocular al evenimentelor, menționa, într-un raport trimis la Viena, că au ars 1 000 prăvălii și 200 case boierești.

După cele întîmplate s-au luat măsuri de reconstruire a zonei devastate și de prevenire a altor incendii: s-au trasat străzi noi, proprietarii caselor arse fiind obligați să le refacă numai aliniate în rînd cu celelalte, pentru a se elimina astfel și aspectul dezordonat al orașului. Cu timpul, prin ordine speciale, s-a interzis depozitarea de mari cantități de fîn și praf de pușcă în oraș; proprietarii de binale și hangiii au fost obligați să aibă în permanență în fața caselor putini cu apă, căngi, otgoane, necesare stingerii focului. În 1807, dîndu-se curs unei cereri mai vechi, Divanul a hotărît dublarea numărului coșarilor de la 12 la 24.

G. I. KOTOVSKI

La cererea cititorului nostru A. TELEFUS *din* com. Bolintin Vale, jud. Ilfov, *prezentăm cîteva date din biografia eroului războiului civil (1918-1920) Grigori Ivanovici Kotovski, remarcabil organizator militar și comandant al unui corp de cavalerie al armatei roșii.*

S-a născut în anul 1881 în mica localitate Ganceștî (azi Kotovskoe) din Basarabia, în familia unui mecanic. În 1895 a absolvit școala populară, iar în 1900 pe cea agricolă. Pentru atitudinea sa protestatară împotriva moșierului din localitate, în decembrie 1902, a fost închis; după eliberare a lucrat ca argat și muncitor zilier. Din anul 1905 a devenit unul din conducătorii revoltelor țărănești cu caracter spontan. Au urmat arestări succesive [a fost închis și la Nercinsk, temniță celebră prin regimul deosebit de aspru] pînă în anul 1913, an după care a continuat, cu și mai multă îndîrjire, lupta cu moșierii și jandarmii. În octombrie 1916 a fost condamnat de Tribunalul țarist din Odesa la moarte prin spînzurătoare, dar în mai 1917, la cererea muncitorilor orașului, a fost eliberat. În luna august a aceluiași an a luat comanda Regimentului infanterie 136 Taganrog. A participat la eliberarea Odesei, fiind la conducerea Comitetului revoluționar ilegal din oraș și la instaurarea puterii sovietice. În calitate de comandant al Brigăzii 2 a Diviziei 45 infanterie, a învins unitățile albilor de lîngă Kiev; în noiembrie 1919 a fost trimis pe frontul Petrograd. Întors în Ucraina, a format o brigadă separată de cavalerie pe lîngă Divizia 45, ocupînd cu aceasta orașul Voznesensk, dînd lovituri necruțătoare armatelor lui Denikin, eliberînd Odesa și Tiraspolul. În noaptea de 6 august 1925, a fost ucis mișelește la 30 km de Odesa. A fost înmormîntat în orașul Birzula (astăzi Kotovsk).

U-BOOT-URI

MIRCEA MOCAN, *elev în clasa* VI-*a la* Școala generală nr. 4 *din* Baia Mare *ne roagă să îi dăm:*

1) cîteva detalii despre U-Boot-uri; 2) numele exact al fondatorului islamismului.

1) U-Boot este de fapt o prescurtare de la Unterseeboot *(submarin, în limba germană). Germania a început construcția de submarine, încă din 1903, iar în 1914, la începutul primului război mondial, avea 25 U-Boot-uri. Performanțele tehnice înregistrate în construcția de submarine au permis germanilor folosirea lor ca armă strategică încă din 1915. Nave aliate cu un tonaj de 11 milioane tone au fost scufundate de 344 U-Boot-uri construite în timpul primului război mondial. În 1939, Hitler dispunea de aproape 90. Conștient de zdrobitoarea superioritate pe mare a aliaților, el a urgentat producția de U-Boot-uri, care aveau misiunea de a paraliza traficul maritim aliat. Cu toate acestea, grație aparatelor de detectare bazate pe folosirea ultrasunetelor și intervențiilor conjugate ale escortoarelor și avioanelor, bătălia Atlanticului a fost cîștigată de aliați. Pînă în 1945, marina Reichului a construit 1 098 U-Boot-uri, din care, au fost scoase din luptă 780, după ce scufundaseră însă 14 milioane tone de nave aliate.*

Date suplimentare despre U-Boot-uri pot fi găsite în Marea conflagrație a secolului XX, *lucrare apărută recent, în a 2-a ediție, la Ed. Politică, București.*

2) În ceea ce privește modul cum se scrie numele fondatorului islamismului, toate sursele consultate de noi (Dicționarul enciclopedic român, *vol. III, București, 1965,* Micul dicționar Enciclopedic, *București, 1972,* Istoria lumii în date, *București, 1969 — elaborată sub conducerea acad. prof. Andrei Oțetea) sînt la unison: Mahomed (în arabă* Mohammed, *„Cel lăudat", de unde și varianta Mohamed în limba română). Originar din Mecca, Mahomed (c. 570-632), care făcea parte din tribul kureișiților, și-a început activitatea de predicator în jurul anului 610. Nereușind să cîștige destui adepți la Mecca, s-a mutat în 622 la Medina (oraș în vestul Arabiei). Marea Moschee din acest oraș îi adăpostește mormîntul. „Hegira" (Strămutarea) marchează începutul erei musulmane.*

Poșta M I

FOCUL DIN 1847

Ing. pensionar GEORGE OVIDIU LĂSCĂRESCU *din* București, *ne trimite cîteva însemnări privind focul din 1847, care a mistuit atunci o bună parte din Capitală.*

„În acea vreme — *ne scrie corespondentul nostru* — tatăl bunicului meu locuia în «mahalaua Vergului», îndeletnicindu-se cu cărăușia. În noaptea respectivă, acasă se aflau doar cei doi copii; unul din ei a dispărut în aceeași noapte, celălalt, Iancu Lăscărescu, bunicul meu, a supraviețuit ulterior ajungînd actor al Teatrului Național din București. De la el am aflat cum a izbucnit incendiul. Exista pe atunci obiceiul, spunea el, ca la unele sărbători, noaptea, să se tragă focuri de pușcă. Armele se încărcau cu «iarbă de pușcă», iar apoi erau «îndopate» cu cîlți de cînepă. Aprinși de la praful de pușcă, cîlții erau proiectați, lăsînd în urmă o jerbă luminoasă. În noaptea aceea, s-au tras destule focuri de armă. Majoritatea caselor erau acoperite cu șindrilă sau cu stuf și a fost de ajuns ca un singur șomoiog aprins să cadă pe vreun acoperiș, pentru a izbucni incendiul. Așa se explică, cred, de ce focul s-a pornit concomitent din mai multe locuri".

AVEȚI DREPTATE

N. KOSLINSKI *din* București, *ne scrie că articolul* Nume codificate în cel de-al doilea război mondial *(nr. 11/1974) conține o inexactitate. Nu* „întreaga flotă italiană" *a reușit să se salveze după 8 septembrie 1943 (vezi explicația denumirii codificate ACHSE): nava amiral, cuirasatul „Roma", a fost incendiată și s-a scufundat. Autorul articolului mulțumește pentru precizare.*

CURSA DE LA MARATON

IOAN BIBU, *din* Sibiu, *ne roagă să-i comunicăm:* „1. Care a fost distanța parcursă de Fidippide, soldatul de la Maraton, care le-a vestit atenienilor victoria grecilor asupra perșilor, în anul 490 î.e.n. 2. Dacă oastea lui Darius, care a trecut și prin părțile sudice ale Daciei, număra un milion de oameni, așa cum am găsit consemnat în unele lucrări".

1. Distanța dintre locul bătăliei de la Maraton și Atena este de aproximativ 42 km. În atletism, în amintirea episodului respectiv, a fost instituită o probă competițională pentru bărbați, care consta în alergarea pe o distanță de 42,195 km. 2. Termenul de milion era folosit în antichitate pentru a desemna o mulțime foarte mare. În acest sens trebuie luată aprecierea numerică a oastei lui Darius.

MULȚUMIRI

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa redacției, am reținut completările, sugestiile, informațiile și propunerile cuprinse în scrisorile următorilor cititori, cărora le mulțumim: IULIAN PETRE *din* Vaslui; MARIN NISTOR *din* Cluj-Napoca; TEODOR OREHOV *din* Petroșani; NICU POPESCU *din* București; PETRE CHIRILĂ *din* Sighișoara; ȘTEFAN TRIFU *din* Păuliș-Baraița, jud. Arad; E. VICTOR *din* Craiova; MIRCEA M. COTEANU *din* București; NICOLAE POPESCU *din* com. Căpreni, jud. Gorj.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

MUZEUL DE ISTORIE *din* Alba Iulia, str. Mihai Viteazul, nr. 12-14, tel. 1.18.53, *solicită nr. 7,8,9,11, 12/1974.*

VASILE DRAGOMIR *din* Piatra Neamț, b-dul Dacia, nr. 6, bl. E 1, et. 2, ap. 39, *oferă: nr. 2, 4/1969; 1, 2, 5, 7-9, 11, 12/1970; 4/1971; 1-10, 12/1972; 1, 2, 5-12/1974.*

ELENA PAȚURCĂ *din* București, tel. 35.05.68, *solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 9/1968; nr. 8/1970.*

ZENA STOICEVICI *din* Oravița, str. 13 Decembrie, nr. 1, ap. 1, jud. Caraș-Severin, *solicită: nr. 10, 11/1974.*

VASILE MELINTE *din* Bacău, b-dul 6 Martie, nr. 69, *solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 8/1967; 1, 5, 6/1968; 10-12/1969; 7/1971.*

GH. FLORIN *din* București, str. Covaci, nr. 3, sector IV, tel. 15.52.90, *solicită: nr. 1-5, 11/1968; 7, 8, 11/1970; 7/1972; 1/1973; oferă: 10/1968; 5, 6/1969; 10/1974.*

ILARION SOFRONIU *din* Sibiu, Cartier Hipodrom, bloc 9, ap. 16, *solicită: nr. 1, 4-7/1967; 9/1968; oferă: 3/1967; 4, 6, 12/1968; 1, 7-12/1969; 1, 2/1970; 10, 12/1971.*

VASILE ROB *din* com. Băița de sub Codru, nr. 76, jud. Maramureș, *solicită colecția completă pe anii 1967-1968; nr. 7/1974; oferă: nr. 7-12/1973.*

MIRCEA FLORESCU *din* București, str. Crișana, nr. 23, sector VII, *oferă colecția completă.*

Prof. dr. NAȘȘ ANDREI *din* str. Dionisie Lupu, nr.74, București, tel. 16.15.84, *solicită: nr. 2/1975.*

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● MIHAI VITEAZUL: întîiul domn al tuturor românilor; De același neam cu supușii; Baba Novac și minunații săi haiduci; Mileniile de istorie ale orașului Alba Iulia ● 30 ANI DE LA VICTORIA ASUPRA GERMANIEI HITLERISTE: România în războiul antifascist; 2 mai 1945: garnizoana Berlinului capitulează în fața armatelor sovietice; 25 aprilie 1945: întîlnirea sovieto-americană de pe Elba; Un martor francez al agoniei Reichului nazist; Englezii în lupta cu V-1 și V-2; Cele cinci zile ale insurecției din Torino ● București, 9 mai 1877: „Sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare ● Illustrierte Zeitung **din Leipzig: imagini mai puțin cunoscute ale revoluției muntene din 1848 ● Costache Negri — un ctitor al României moderne ● Cronici de familii: Văcărești ● „Masca de fier", fratele geamăn al regelui Soare? ● Femeile române, un loc de mare cinstire în istorie**

CONTENTS (Rumanian History) **President Nicolae Ceauşescu** Was Elected by the Entire Nation... 2 • Ş. ŞTEFĂNESCU Voivode Alexander the Kind (1400-1432)... 4 • **R. VULPE** Emperor Aurelian... 7 • **A. HILLGRUBER** How I Wrote the Book *Hitler, King Carol and Marshal Antonescu*... 21 • **I. URSU** 1917: A Japanese Sword for the Heroes of the Battle of Mărăşeşti... 31 • **N. COPOIU** The Union of the Romanian Principalities Is Debated in the Ad-hoc Assemblies... 33 • **Z. ORNEA** The End of the Friendship of Two Politicians: Titu Maiorescu and P.P. Carp... 38 • Bucharest, September 1974 — The Congress of South-East European Studies... 44 • **C. XENI** Political Portraits of the Inter-War Period... 47 • **P. CERNOVODEANU** A Moldavian Prince at the Court of Charles I Stuart... 50

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **Le Président Nicolae Ceauşescu** l'élu de toute la nation... 2 • **Ş. ŞTEFĂNESCU** Le voivode Alexandre le Bon (1400-1432)... 4 • **R. VULPE** L'empereur Aurélien... 7 • **A. HILLGRUBER** Comment j'ai écrit le livre *Hitler, le roi Carol et le Maréchal Antonescu*... 21 • **I. URSU** 1917: Une épée japonaise pour les héros de la bataille de Mărăşeşti... 31 • **N. COPOIU** Débats sur l'union des Principautés Roumaines aux Assemblées ad-hoc... 33 • **Z. ORNEA** Fin de l'amitié de deux hommes politiques: Titu Maiorescu et P.P. Carp... 38 • Bucarest, septembre 1974 — Le Congrès d'Etudes sud-est européennes... 44 • **C. XENI** Portraits politiques de l'entre-deux guerres... 47 • **P. CERNOVODEANU** Un prince moldave à la cour de Charles I Stuart... 50

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Председатель Николае Чаушеску,** избранник всего народа... 2 • **Ш. ШТЕФЭНЕСКУ** Господарь Александр Добрый (1400-1432)... 4 • **Р. ВУЛПЕ** Император Аврелий... 7 • **А. ХИЛЛГРУБЕР** Как я написал книгу *Гитлер, король Карол и маршал Антонеску*... 21 • **И. УРСУ** 1917: японская сабля для героев битвы в Мэрэшештях... 31 • **Н. КОПОЮ** Воссоединение Румынских Княжеств и дебаты Собраний Ad-hoc... 33 • **З. ОРНЯ** Конец дружбы двух политических деятелей: Титу Майореску и П. П. Карп... 38 • Бухарест, сентябрь 1974 — Съезд по исследованию юго-востока Европы... 44 • **К. КСЕНИ** Политические портреты междувоенных лет... 47 • **П. ЧЕРНОВОДЯНУ** Молдавский принц при дворе Карла I-го Стюарта... 50

INHALT (Rumänische Geschichte) **Präsident Nicolae Ceauşescu** der Auserwählte der ganzen Nation... 2 • **Ş. ŞTEFĂNESCU** Fürst Alexander der Gute (1400-1432)... 4 • **R. VULPE** Kaiser Aurelian... 7 • **A. HILLGRUBER** Wie ich das Buch: *Hitler, König Karl und Marschall Antonescu* schrieb... 21 • **I. URSU** 1917 — Ein japanisches Schwert für die Helden der Schlacht von Mărăşeşti... 31 • **N. COPOIU** Debatten der Ad-hoc — Versammlungen, mit Bezug auf die Vereinigung der rumänischen Fürstentümer... 33 • **Z. ORNEA** Das Ende einer Freundschaft zweier Politiker: Titu Maiorescu und P.P. Carp... 38 • Bukarest im September 1974 — Der Kongress der Südosteuropäischen Studien... 44 • **C. XENI** Politische Bildnisse der Zwischenkriegsjahre... 47 • **P. CERNOVODEANU** Ein moldauischer Fürst am Hofe Karls I. Stuart... 50

SUMARIO (Historia rumana) El presidente Nicolae Ceauşescu, el elegido de la entera nación ... 2 • Ş. ŞTEFĂNESCU El príncipe Alejandro el Bueno (1400-1432)... 4 • **R. VULPE** El imperador Aurelian... 7 • **A. HILLGRUBER** Como he escribido el libro *Hitler, el rey Carol y el mariscal Antonescu*... 21 • **I. URSU** 1917 — una sable japonésa para los heróes de la batalla de Mărăşeşti... 31 • **N. COPOIU** La unión de los Principados Rumanos en los debates de las Asambleas ad-hoc... 33 • **Z. ORNEA** El fin de la amistad entre dos hombres politicós: Titu Maiorescu y P. P. Carp... 38 • Bucarest, septiembre de 1974 — El Congreso de estudios sureste europeos... 44 • **C. XENI** Retratos politicos entre las dos guerras mondiales... 47 • **P. CERNOVODEANU** Un principe moldavio a la corte de Carol I Stuart... 50

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Bucureşti, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427